

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

katedra geografie

Bc. Kateřina Fejlková

**TĚŽBA HNĚDÉHO UHLÍ NA SOKOLOVSKU A
JEJÍ REGIONÁLNĚGEOGRAFICKÉ ASPEKTY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph. D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem tuto zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny literární a internetové zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 10. 1. 2012

.....

Chtěla bych tímto poděkovat doc. RNDr. Zdeňku Szczyrbovi, Ph. D. a rodičům za rady, připomínky a pomoc při vypracovávání diplomové práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO
VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina FEJLKOVÁ**
Osobní číslo: **R09880**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Těžba hnědého uhlí na Sokolovsku a její
regionálněgeografické aspekty**
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce bude zpracovat vliv těžby hnědého uhlí na změny krajiny Sokolovského revíru před rokem 1989 a po tomto roce. Hodnocen bude vliv pouze v oblasti sociálních a ekonomických změn, ke kterým patří zejména změny sídelní struktury, demografické struktury, regionálního rozvoje atd. V další části se diplomantka bude věnovat percepci vlivu těžby hnědého uhlí ve výše uvedených charakteristikách; bude sledována názorová hladina na těžební aktivity hnědouhelných firem na úrovni veřejnosti i zástupců veřejného sektoru. V závěrečné části diplomantka provede kritickou analýzu získaných poznatků při využití relevantních příkladů tuzemské i zahraniční odborné literatury.

Navržená osnova práce:

1. Úvod, cíle a hypotézy práce, použité metody zpracování
2. Těžební krajina jako předmět vědecko-výzkumného zájmu
3. Těžba hnědého uhlí v ČR a její dopady do sociálně-ekonomického prostředí (se zaměřením na Sokolovsko)
4. Vliv těžby uhlí na socioekonomické prostředí
- 4.1. Percepční analýza v regionu Sokolovska
5. Kritická analýza získaných poznatků (při využití relevantních tuzemských i zahraničních zdrojů)
6. Závěr, summary

Rozsah grafických prací: dle potřeb zadání

Rozsah zpracování zprávy: 20 000-24 000 slov

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam studijní literatury (výběr):

BERANOVÁ-VAICOVÁ, R.: Zaniklé obce na Sokolovsku. Krajské muzeum Sokolov, Sokolov, 2005.

DIMITROVSKIJ, K.: Tvorba nové krajiny na Sokolovsku. Praha, 2001.

FROHLICH, E., VALÁŠEK, V., KABRNA, M.: Problematika využitelnosti disponibilních zásob hnědého uhlí Podkrušnohorských pánví a následné rekultivace a revitalizace území postižených důlní činností. Ostrava, 2003.

PEŠEK, P.: Podpora rozvoje problémových regionů a předvstupní pomoc Evropské unie. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2001.

SMOLOVÁ, I.: Těžba nerostných surovin na území ČR a její geografické aspekty, Olomouc, 2008.

KUKAL, Z., REICHMANN, F.: Horninové prostředí České republiky. Praha: Český geologický ústav, 2000.

MOUČKOVÁ, P. ED.: Těžba a její dopady na životní prostředí, Chrudim: Vodní zdroje Ekomonitor, 2006.

PEŠEK, P.: Vliv těžby uhlí v mostecko-chomutovské aglomeraci na životní prostředí. Ústí nad Labem: SEÚ AV ČR, 1993.

REICHMANN, F. ED.: Horninové prostředí ČR – jeho stav a ochrana. Praha: Český geologický ústav 2000.

Další publikace a dokumenty: Hornická ročenka, územní plány obcí, příp. strategické plány obcí a Karlovarského kraje, Státní energetická koncepce ČR

Další důležité informační zdroje: www.mpo.cz, www.env.cz

Vedoucí diplomové práce: **doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **26. listopadu 2009**

Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2011**

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph. D.
děkan

L. S.

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph. D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 26. listopadu 2009

OBSAH

1 ÚVOD.....	7
2 CÍLE, HYPOTÉZY A POUŽITÉ METODY ZPRACOVÁNÍ	8
3 TĚŽEBNÍ KRAJINA JAKO PŘEDMĚT VĚDECKO – VÝZKUMNÉHO ZÁJMU	10
4 GEOGRAFICKÁ POLOHA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ	13
5 TĚŽBA HNĚDÉHO UHLÍ V ČR A JEJÍ DOPADY NA SOCIOEKONOMICKÉHO PROSTŘEDÍ SE ZAMĚŘENÍM NA SOKOLOVSKO	15
5.1 Relevantní aspekty těžby hnědého uhlí.....	19
5.1.1 Proměny sídelní struktury vlivem těžby hnědého uhlí	21
5.1.2 Proměny obyvatelstva vlivem těžby hnědého uhlí	31
5.1.3 Proměny hospodářství vlivem těžby hnědého uhlí	45
5.2 Regionální rozvoj v potěžební krajině.....	53
5.2.1 Rekultivace jako potenciál regionálního rozvoje území	56
6 HODNOCENÍ VLIVU TĚŽBY UHLÍ NA SOCIOEKONOMICKÉ PROSTŘEDÍ	60
6.1 Percepce obyvatel Sokolovska.....	60
6.2 Dotazování zastupitelů státní správy.....	72
7 SHRNU TÍ ZÍSKANÝCH POZNATKŮ	76
8 ZÁVĚR	81
9 SUMMARY	83
10 POUŽITÁ LITERATURA	84
PŘÍLOHY	90

1 ÚVOD

Území okresu Sokolov patří mezi oblasti s historickou tradicí těžby nerostných surovin, ať se již jednalo v minulosti o těžbu cíno-wolframových rud, uranu, stříbra či hnědého uhlí. Právě těžba hnědého uhlí se stala pro okres Sokolov strategickou. Sokolovská pánev se slojemi hnědého uhlí se po Mostecké pánvi řadí k nejvýznamnějším hnědouhelným pánvím v ČR.

Hornická činnost na Sokolovsku má významný vliv do environmentální a socioekonomické struktury území. Dopady s nejmenším významem do environmentální sféry měla těžba cíno-wolframových rud a stříbra, u které jsou pouze patrné změny reliéfu dotčeného území v podobě poddolovaného území, hald, suchých sejpů apod. Rozvoj těžby hnědého uhlí znamenal pro okres z environmentálního hlediska znečištění ovzduší, změnu krajinného rázu. Ze socioekonomického hlediska ztratilo území vlivem těžby svůj původní zemědělský charakter. S přechodem k industriálnímu charakteru je spojena změna sídelní struktury, struktury obyvatel a infrastruktury. Změny ve struktuře obyvatel lze pozorovat zejména na trhu práce, vzdělanostní a národnostní struktuře. Během dobývání cíno-wolframových rud začala vznikat první horní města (Horní Slavkov, Krásno, Přebuz a Čistá). Industriální charakter okresu se verifikoval před rokem 1989, kdy bylo celé území státu rozděleno podle určitých monofunkčních struktur center, což pro celé Podkrušnohoří znamenalo převážné omezení na těžbu hnědého uhlí.

Sokolovsko jako oblast těžby hnědého uhlí situuje mnoho lidí do oblasti severních Čech, konkrétně do Mostecka, které jak již bylo zmíněno se řadí u nás mezi nejvýznamnější těžařskou oblast hnědého uhlí. Až do roku 1989 zde byla vlivem těžby silně narušena původní struktura území v kombinaci se špatnou kvalitou ovzduší. Ze zmíněných důvodů mají lidé i v současné době zkreslený obraz o tomto území. Po změně hospodářské politiky a zavedení tzv. Státního útlumového programu po roce 1989 se kvalita ovzduší výrazně zlepšila a narušená krajina je pomalu rekultivována do podobného preindustriálního stavu.

Řadě otázek týkajících se těžby hnědého uhlí na Sokolovsku je věnována následující diplomová práce, kterou můžeme rozdělit do 2 částí. V první části je práce zaměřená na kompilaci všeobecných poznatků o těžbě hnědého uhlí a jejím vlivu v prostoru zájmového území. Ve druhé části je pak práce zaměřena na názory místních obyvatel týkající se těžby hnědého uhlí a následné kritické analýze získaných poznatků.

2 CÍLE, HYPOTÉZY A POUŽITÉ METODY ZPRACOVÁNÍ

Cílem diplomové práce je zpracování bezprostředního vlivu těžby hnědého uhlí na charakter Sokolovského revíru před rokem 1989 a po něm. Na rozdíl od mnoha prací, které se zabývají environmentálními změnami (Vaidišová, 2009, Teplá, 2004), se diplomová práce zaměřuje na změny v oblasti socioekonomické (Jašová, 2009, Bjalončíková, 2009). Změny jsou nejvíce patrné na sídelní struktuře, sociální struktuře a regionálním rozvoji. Práce je pak rozdělena do dvou částí – všeobecná část s využitím regionální geografie a druhá část, zabývající se dotazníkovým šetřením a jeho následným vyhodnocením.

Základní metodou zpracování je analýza vlivů těžby hnědého uhlí do socioekonomického prostředí, která je směřována k popsání dané problematiky. Dále je území porovnáváno s okolními jednotkami stejného typu a jednotkami vyššími (úroveň Karlovarského kraje, Ústeckého kraje a ČR). K porovnání byla použita data z Českého statistického úřadu. Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel byl zpracován podle bazického a řetězového indexu. Dalším ukazatelem byl index stáří a index ekonomické závislosti i_{ez} , vypočítaný pomocí vzorce $i_{ez} = (x_{0-14} + x_{>65}) / x_{15-64}$, kde x_{0-14} je počet obyvatel v předproduktivním věku, $x_{>65}$ jsou obyvatelé v postproduktivním věku a x_{15-64} počet obyvatel v produktivním věku. Tyto ukazatele poukazují na stárnutí a vývoj populace v daném území. Pro analýzu trhu práce byly použity ukazatele míry nezaměstnanosti, počet zájemců o volná pracovní místa a počet volných pracovních míst. Metodika výpočtu míry nezaměstnanosti se několikrát během let změnila. Od roku 2005 platí nová metodika pro výpočet míry nezaměstnanosti lišící se od té předchozí, a proto jsou předcházející data s menší mírou odlišná¹. Pro vypracování dojížděkových center uvedených v příloze, bylo centrum vymezeno následovně:

- ve středisku dojížděky musí být minimálně 1 500 pracovních míst
- musí do daného střediska vyjíždět více jak 50 % dojíždějících za prací
- do střediska musí dojíždět obyvatelé minimálně ze 4 obcí

V rámci dotazníkového šetření respondenti odpovídali na otázky týkající se těžby hnědého uhlí na Sokolovsku. První část dotazníkového šetření probíhala v lednu

¹ Metodika, která byla zavedena 1. 1. 1997, vycházela z přesného počtu uchazečů o zaměstnání – občanů ČR, kteří jsou v evidencích úřadů práce v okrese jejich bydliště a z počtu zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním pracovním poměrem. V nové metodice je pro možnost porovnávání s ostatními státy EU zavedena jako jeden ze vstupních údajů dosažitelní uchazeči o zaměstnání, který nahradil původní přesný počet uchazečů o zaměstnání. (<http://www.mpsv.cz>)

a únoru roku 2011, druhá část poté v červenci téhož roku. Dotazník obsahuje 22 otázek a odpovědělo na něj 250 respondentů. Vlastního dotazníkového šetření se zúčastnili obyvatelé z obcí dotčených těžbou hnědého uhlí, proto nebyli dotazováni obyvatelé z obcí Bublava, Chlum Sv. Máří, Přebuz, Stříbrná, Šindelová a Tatrovice nacházejících se v oblasti Krušnohoří. Parametry dotazníkového šetření jsou uvedeny v kapitole 6.1. Anonymní dotazník byl rozdělen do dvou částí. V první části se jednalo o otázky týkající se problematiky těžby hnědého uhlí na Sokolovsku a byla sledována názorová hladina veřejnosti, v druhé části pak byly identifikační údaje (pohlaví, věk, vzdělání, zaměstnání apod.). Dotazníky byly statisticky vyhodnoceny v programu Microsoft Office Excel 2003, jeho podoba je vložena v příloze diplomové práce jako příloha číslo 5 a 6.

Pro kritickou analýzu v závěru diplomové práce byly stanoveny tyto hypotézy:

- a.** V potěžební krajině dochází velmi často k jiným socioekonomickým aktivitám neprůmyslového charakteru
- b.** Lze předpokládat odmítavý postoj lidí na Sokolovsku v otázce prolomení Územních limitů těžby

3 TĚŽEBNÍ KRAJINA JAKO PŘEDMĚT VĚDECKO - VÝZKUMNÉHO ZÁJMU

Těžba nerostných surovin je do určité míry důležitá pro rozvoj národního hospodářství, v případě České republiky se jedná hlavně o těžbu uhlí. Historickému vývoji a problematice těžby nerostných surovin na území republiky bylo věnováno několik publikací (např. Majer a kol., 1985; Mištera, 1978; Blažek, 1969). V minulosti probíhala těžba nerostných surovin na území republiky s různou intenzitou a různou úrovní světového významu (např. těžba cínu). Z počátku neměla těžba velký význam vzhledem k zásobám dřeva využívaných k topení. Uhlí se tak těžilo v menší míře a využívalo se hlavně v průmyslových podnicích. Se zmenšením zásob dřeva a současně s jeho zdražením a rozvojem průmyslu v Podkrušnohoří došlo k zintenzivnění těžby uhlí. O významu těžby uhlí svědčí i fakt, že koncem 19. století převýšila těžbu uhlí černého (Prokop, 1994). Uceleným historickým vývojem těžby na území České republiky a Slovenska včetně jejích aspektů se zabývá Majer a kol. (Majer a kol., 1985). Řada odborníků (geografové, geologové, ekologové apod.) se zabývá aspekty těžby nerostných surovin s odlišným pohledem, nejvíce pak J. Majer (1985) a I. Smolová (2008). Výsledkem některých publikací bylo prokázání pozitivních dopadů těžby na zaměstnanost a financování obcí, na jejichž území těžba probíhá (Smolová, 2008). Každoročně jsou pak vydávány hornické ročenky s údaji o těžbě nerostných surovin, které zajišťuje Báňský úřad². Pro lepší přehlednost a dostupnost jsou tyto údaje umístěny i na webových stránkách jednotlivých těžebních společností (např.: <http://www.czechcoal.cz>). Těžbou v jednotlivých regionech se zabývají regionální autoři, na Sokolovsku je to pak hlavně Jiskra (Jiskra, 1993, 1996, 2005). Těžba hnědého uhlí v České republice je v porovnání se světovými velmocemi (USA, Čína, Rusko, Austrálie) na 10. pozici s celkovými zásobami hnědého uhlí, což svědčí o jeho významu pro ČR. (Kavalov B., Peteves, S. D., 2007)

V poválečném období došlo ke znárodnění všech těžebních podniků a změně hospodářské politiky. Vznikl jeden státní podnik, který spravoval nově ustanovené státní podnik. Došlo tedy k zintenzivnění těžby uhlí. V porovnání s ostatními státy s rozvinutým hornictvím bylo roční využívání zásob v bývalé ČSSR na 1,4 %³ (Jiskra 1993). Po roce 1989 dochází na území České republiky k útlumovému programu v

² Státní báňská správa ČR.[online]. Aktualizováno 2011 [cit. 2012-01-04]. Dostupné z: <http://www.cbubs.cz/>

³ USA 0,04 %, SRN 0,42 %, POLSKO 0,56 %

těžebním průmyslu, což znamenalo snížení objemu těžby a uzavírání těžebních prostor. Pro Sokolov to znamenalo postupné uzavírání lomů, až zbyl z původních 65 pouze 1 (velkolom Jiří). Ještě do června roku 2011 byl v provozu i velkolom Družba, vzhledem k sesuvu na jeho vnitřní výsypce došlo k zakonzervování zásob uhlí a bude se zde s těžbou pokračovat až po ukončení těžby na velkolomu Jiří. Na Sokolovsku působí již více než 100 let pouze jedna těžařská společnost, která postupně změnila svůj název na dnešní Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s.⁴

Těžba uhlí přináší kromě ekonomických přínosů i negativní dopady v podobě devastace krajiny, záboru zemědělské půdy, změny sídlení struktury apod. Spolu s následky a útlumem těžby jsou spojeny rekultivace a revitalizace. Rekultivovaná území mají ucelený charakter a jednotlivé části do sebe musí funkčně i strukturně zapadat s ohledem na respektování přírodních, sociálních a ekonomických podmínek oblasti. Pro splnění aspektů při obnově krajiny existují plány pro její obnovu, tzv. generel. První generel byl vypracován již v letech 1958–1959 (Štýs, Helešicová, 1992). V dnešní době se rekultivacemi zabývá celá řada firem, z nich nejvíce Rekultivace Czech Coal Group a Rekultivace SUAS. V mnoha evropských zemích zákon již několik desetiletí ukládá těžebním společnostem obnovu krajiny v podobě rekultivací přírodě blízkým. O začlenění opuštěných lomů do okolní krajiny na Sokolovsku se zmiňují autoři Dimitrovský (Dimitrovský, 2001) a Vráblíková (Vráblíková, 2002). Rekultivace na Sokolovsku probíhají již od roku 1954 v podobě lesnických, hydričických a zemědělských (Pöpperl a kol., 2007; Pešková, 1995). Využití a obnova narušené krajiny je plánována na několik let dopředu. Rekultivace prováděné v tomto území mají nejčastěji rekreační charakter (Zvláštní režimový plán sanace a rekultivace na období 2008–2010, 2008).

S rozvojem těžby hnědého uhlí v oblasti Podkrušnohoří je spojena i výstavba železnic na tomto území. Tato výstavba umožnila zintenzivnění těžby a následnou přepravu uhlí do vnitrozemí nebo zahraničí (Vráblíková a kol., 2002; Beran, 1999; ŘSD, 2009). Kromě železnice byla vybudována i nová silniční síť. Při výstavbě nových komunikací došlo i k ukončení izolace města Lokte a k napojení na celostátní silniční síť (Prokop, 1994).

Na území republiky těžba uhlí pozměnila charakter území ze zemědělského na průmyslový a ovlivnila tak vývoj mnoha obcí. Na příkladu města Sokolov lze vidět vliv jednotlivých urbanistických stylů a rozvoj města v jednotlivých urbanistických

⁴ Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s. [online]. Aktualizováno 2011 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://suas.cz/>

obdobích. Většina obcí zažila svůj největší rozvoj v době takzvaného socialistického realismu, kdy vzrostla těžba hnědého uhlí (Rund, 2007; Beran, 1999). Spolu s přechodem na průmyslový charakter regionu je spojen i rozvoj průmyslu a jeho následná transformace ovlivněná hospodářskou politikou státu (Krajíček, 1982, Koutský, 2011; Brynda, 2010). Vývoj území byl vždy ovlivněn historickými událostmi a k největším změnám došlo po ukončení 2. světové války. Okres Sokolov se řadil do oblasti Sudet jako celé pohraničí republiky a většina obyvatel byla německé národnosti. Po ukončení války došlo k hromadnému odsunu německých obyvatel a zůstali zde pouze němečtí horníci s potřebnou kvalifikací (Černý a kol., 1990; Čapka a kol., 2005). Lze tedy hovořit o odchodu původního obyvatelstva. Území bylo poté dosídleno obyvateli z východní části Evropy (hlavně ze států Maďarsko a Ukrajina). S odchodem německého obyvatelstva došlo k zániku i určitých tradicí a kultury, které byly nahrazeny novými (Berton, 1997; Dohnal, 2007; Žippaiová, 1996). Mnoho Němců doufalo, že se do tohoto území časem vrátí a odsun brala jako nespravedlivý. Dodnes tak přetrvávají určité napjaté vztahy v pohraničí. V dnešní době žijí obyvatelé s německou národností v oblasti Krušných hor na Kraslicku (Bauer, 1995; Beranová a Bružeňak, 2010). Jedním z dalších negativních dopadů v poválečném období byl nástup nové hospodářské politiky, během které došlo k zintenzivnění těžby. Pomalu se začalo přecházet od hlubinné těžby k ekonomicky výhodnější povrchové, která znamenala rozsáhlejší povrchovou devastaci krajiny (Vančurová, 1996). V počátcích této nové politiky neexistovaly ekologické limity těžby a došlo tak k zániku několika obcí případně k jejich poddolování. Obětmi intenzivního dobývání hnědého uhlí měly být i významnější obce (Sokolov, Dolní Rychnov, Královské Poříčí), od těchto úmyslů bylo odstoupeno (Beranová – Vaicová, 2005).

Po ukončení těžby mělo dojít k naplnění rozvojových plánů podle Strategie regionálního rozvoje České republiky (Strategie regionálního rozvoje České republiky 2007-2013). Regionální rozvoj je pro okres Sokolov velmi důležitý vzhledem ke snaze o zlepšení cestovního ruchu, zkvalitnění životního prostředí a uplatnění obyvatel na trhu práce. Na odboru územního plánování na městském úřadě Sokolov tak vznikají postupné plány pro možný regionální rozvoj za pomoci celostátní publikace Strategie regionálního rozvoje České republiky. Navíc se okres nachází na rozvojové ose č. 7, která je vedena po významných spojnicích a nejvíce se zaměřuje na rozvoj dopravní infrastruktury (MěÚ Sokolov, 2011).

4 GEOGRAFICKÁ POLOHA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

Zájmové území této práce je okres Sokolov, který se nachází v severní části západních Čech uprostřed Karlovarského kraje. S rozlohou 754 km² je nejmenším okresem kraje. V severní části okres hraničí se Spolkovou republikou Německo, na západě a jihu sousedí s okresem Cheb a na východě s okresem Karlovy Vary. Následující tabulka ukazuje pozici okresu Sokolov v rámci kraje. V okrese je nejmenší počet obyvatel v rámci kraje a svou rozlohou je i nejmenší. Naopak nejvyšší je zde v krajevém porovnání hustota zalidnění – 123 obyv. / km².

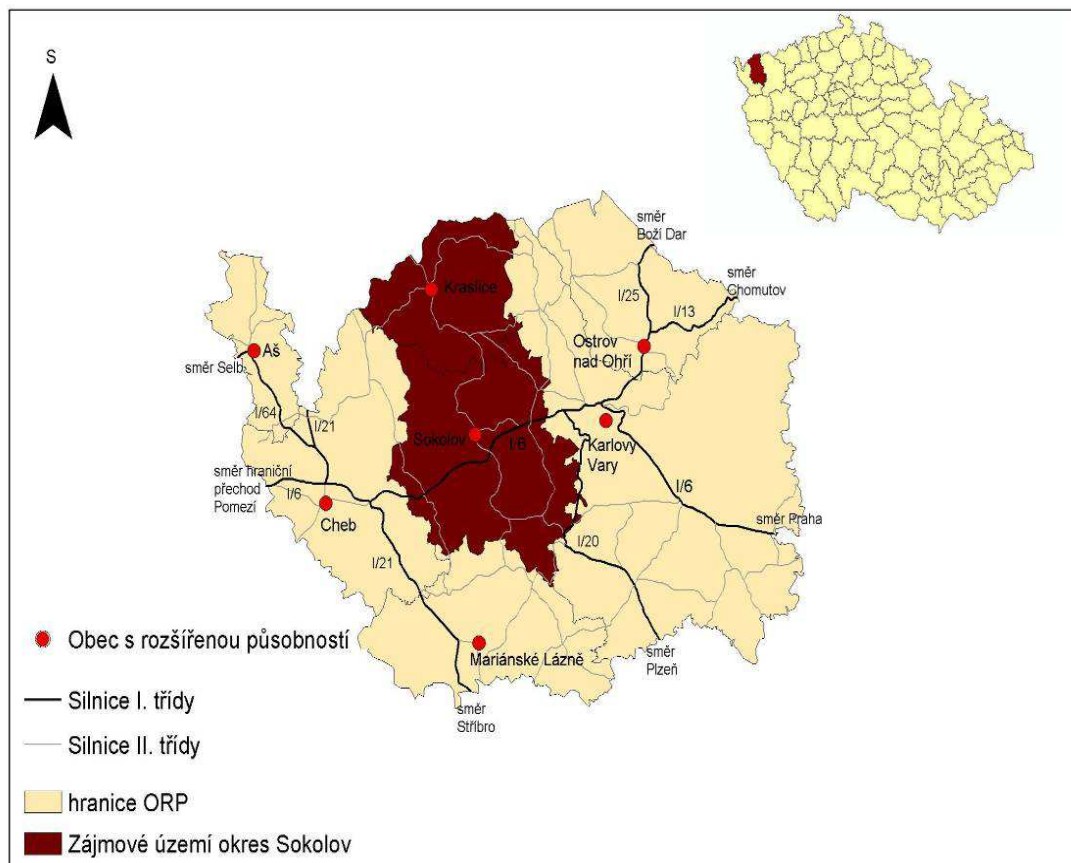
Tab. 1: Okresy Karlovarského kraje⁵

OKRES	ROZLOHA [Km ²]	PODÍL NA ROZLOZE KRAJE [%]	POČET OBYVATEL
Cheb	1046	31,55	95 301
Karlovy Vary	1515	45,7	119 432
Sokolov	754	22,75	92 903

Okres Sokolov můžeme rozdělit do 3 částí shodných s geomorfologickým členěním. V severní části okresu při hranicích s Německem se nacházejí Krušné hory, které postupně přecházejí do Sokolovské pánve, a v jižní části se poté rozkládá Slavkovský les. Diplomová práce se zabývá převážně Sokolovskou pánví, která je dotčena těžbou hnědého uhlí. Jedná se o příkopovou propadlinu ve směru JZ-SV a je tvořena oligocenním a starosedelským souvrstvím, v jehož podloží se vyskytuje krušnohorské krystalinikum a variské magmatity. Pánev je omezena zlomovými svahy a je vyplněná erozně denudačním reliéfem, který byl rozčleněn tektonickými pohyby ker (Demek, 2006). Je to oblast s bohatými hnědouhelnými slojemi, které se zde podle Agricoly těží již od 16. století (Nadace Georgia Agricoly, 1996). Hlavním tokem okresu je řeka Ohře, které protéká celým zájmovým územím a tvoří tak jeho pátevní říční síť. Na Sokolovsku se do ní vlévají říčky a potoky menšího významu, kdy nejvýznamnějším levostranným přítokem je řeka Svatava a pravostranným přítokem Lobežský potok. Z ostatních vodních zdrojů jsou významnější vodní plochy na zrekultivovaných území a vodní nádrž Horka, která je zdrojem pitné vody pro většinu okresu. Z historického hlediska jsou pak významnými vodními díly 2 uměle vytvořené stoky – Dlouhá stoka a Puškařova stoka. Tato vodní díla sloužila v minulosti v rámci prací spojených s cínovým hornictvím a později už pouze pro splavnost dřeva. Do

⁵ Český statistický úřad. Krajská správa ČSÚ v Karlových Varech [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-03-15]. Dostupné z: <http://czso.cz/xk/redakce.nsf/i/aktualne>

dnešní doby jsou dochovány pozůstatky těchto děl v minimálním rozsahu. Dle klimatického členění podle Quitta se v okrese nacházejí 2 klimatické oblasti – mírně teplá a chladná, roční průměrná teplota je zde tudíž 5°C (Quitt, 1975).

Obr. 1: Vymezení území

Zdroj: ArcGis 9.3, vlastní úprava

Okres Sokolov je tvořen 38 obcemi z toho jich má 12 statut města 1 statut městyse (Svatava). Obce v zájmovém území získávala statut města většinou vlivem těžby nerostných surovin, jednalo se převážně o hornická města – Krásno, Horní Slavkov, Přebuz apod. V minulosti byl tento statut odebrán Krásnu a Přebuzi, který jim byl v roce 2009 navrácen. Největším městem okresu je Sokolov s 24 382 obyvateli⁶. Z historického hlediska měla města Kynšperk nad Ohří a Loket mnohem větší význam než samotný Sokolov. Sokolov se stal centrem zájmového území až v době industrializace území.

⁶ Český statistický úřad. [online]. Ediční plán [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/1409-10-2010>

Tab. 2: Struktura obcí podle počtu obyvatel k 31. 12. 2010⁷

POČET OBYVATEL	POČET OBCÍ	POČET OBYV. V OBCI	PODÍL A OBYV (%)
Do 499	13	3 786	4,08
500 - 999	9	6 385	6,87
1 000 - 1 999	6	9 091	9,79
2 000 - 4 999	4	12 113	13,04
Více než 5 000	6	61 528	66,23
Celkem	38	92 903	100

Na území okresu Sokolov spadá nejvíce obcí hned do prvního intervalu (počet obyvatel do 499) a dalo by se tak usoudit, že je to skoro $\frac{1}{3}$ všech obcí. Jedná se většinou o obce ležící ve vyšších nadmořských výškách či se je nezdařilo osídlit v poválečném období. Slouží proto jako chatové oblasti pro víkendovou rekreaci. Nejmenší obcí je potom město Přebuz se 74 obyvateli, které je případem usedlosti se zimním rekreačním využitím (běžkařské dráhy, menší sjezdovky). Protikladem je potom město Sokolov s 25 748 obyvateli, které je největším v zájmovém území. Mezi další větší obce se řadí Chodov (14 144 obyv.) a Kraslice (7 074 obyv.). Na Sokolovsku se dále nachází 2 obce s rozšířenou působností (ORP) – Sokolov a Kraslice. Pod ORP Kraslice spadají 4 obce (Bublava, Stříbrná, Oloví a Přebuz), zbývající obce pak spadají pod Sokolov.

5 TĚŽBA HNĚDÉHO UHLÍ V ČR A JEJÍ DOPADY NA SOCIOEKONOMICKÉ PROSTŘEDÍ SE ZAMĚŘENÍM NA SOKOLOVSKO

Hnědé uhlí je hlavním energetickým zdrojem v České republice a jeho ložiska se nacházejí hlavně v oblasti Podkrušnohoří a v Žitavské pánvi. Podkrušnohorské pánve (Severočeská a Sokolovská) vznikly tektonickým způsobem a jsou vyplněny sedimenty. Největší pánví je Severočeská, která se dělí na jednotlivé celky – Litvínovský, Mostecký a Chomutovský⁸. První počátky těžby jsou zaznamenány již v roce 1403 v oblasti Mostecké pánve, ale rozvoj samotný nastal až v 19. století v době průmyslové revoluce. Ke konci století již těžba hnědého uhlí přesahovala těžbu černého. Od roku 1989 dochází k útlumovému programu v těžbě všech nerostných

⁷ Veřejná správa online. Města a obce [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z : <http://mesta.obce.cz/vyhledat2.asp?okres=3409>; vlastní úprava

⁸ Česká geologická služba [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z : <http://www.geology.cz/extranet>

surovin. Spolu s tímto programem byly zavedeny i územní limity těžby pro hnědé a černé uhlí. Tyto limity vstoupily v platnost v roce 1991 dle usnesení vlády č. 444/1991. Po roce 1990, v období privatizace se těžba mnohonásobně zmenšila a začal se brát ohled na okolní krajinu (Smolová, 2008).

O existenci hnědouhelných slojí se vědělo díky jejich samovznícování pod povrchem, ale těžba samotná začala až na přelomu 18. a 19. století. Vzhledem k množství lesů v okrese se využívalo ekonomicky výhodnějšího dřeva k topení. Až do roku 1793 nepodléhalo hnědé uhlí hornímu řádu, tudíž každý mohl využívat nálezy na svých pozemcích k jakémukoliv účelu⁹. Počátky těžby jsou spojovány s obcemi Královské Poříčí, Staré Sedlo a Dolní Rychnov¹⁰. Poté se těžba začala postupně rozvíjet, což dokazuje skutečnost, že postupně byly evidovány doly u obcí Loučky, Nové Sedlo a Loket. Nejstarší doložený důl se nacházel v katastru města Loket již v roce 1642. V okolí Lokte dokonce existovalo 36 hnědouhelných dolů (Jiskra, 2005). Další dochovaná zmínka o těžbě uhlí je z oblasti Louček, kde se těžilo mastné uhlí využívané k výrobě loučí.

Rozvoj těžby na Sokolovsku je spojen s několika důležitými momenty. V první řadě se jedná o cenu palivového dřeva, která byla velmi nízká. Vzhledem k postupně rostoucí ceně dřeva se k němu začalo přikupovat i uhlí. Zpočátku byla těžba uhlí limitována odbytem v okolí, pro nemožnost exportu do vnitrozemí a sousedních zemí. Těžební jámy se kvůli nedostačující technické vyspělosti a vybavení razily pouze na úroveň hladiny spodní vody, což znamenalo těžbu ze svrchní vrstvy sloje (Prokop, 1994). V 18. století se na daném území započalo s výstavbou minerálních (chemických) závodů a ostatních průmyslových závodů. V období průmyslového rozvoje a vybudování železniční sítě v tomto území došlo ke vzrůstu těžby a exportu uhlí do zahraničí. Na železnici byly následně napojovány vlečky z jednotlivých dolů. V tomto století dále dochází k otevírání prvních dolů na zdejších chmelnicích a v tento moment se těžba dostává svou důležitostí před zdejší chmelařství (Jiskra, 1993). Po otevření železnice mezi Chebem a Chomutovem roku 1872, se zvedla těžba uhlí na 588 740 tun/rok, což je oproti roku 1860 více jak pětinasobek¹¹. Uhlí bylo zpočátku výchozí surovinou pro chemickou výrobu a uplatňovalo se ve sklárnách a porcelánkách. S rozvojem těžby hnědého uhlí je spojeno jméno Johanna Davida Starcka, který byl původně výrobcem mušelinu v Kraslicích. Vytušil, že uhelné

⁹ Hornímu řádu podléhalo pouze uhlí bohaté na železnou rudu, což bylo uhlí s příměsí sirníku železa, pyritu a markazitu. (Jiskra, 1993)

¹⁰ Počátky těžby v Dolním Rychnově jsou založeny na náhodném objevení kvalitní sloje Anežka během kopání studny v roce 1813. (Jiskra, 1993)

¹¹ 1860 – 102 625 tun/rok (Jiskra, 2005)

podnikání a chemická výroba má na tomto území slibné perspektivy a začal v tomto oboru podnikat a zakládat jednotlivé podniky (Jiskra, 2005). V počátcích se uhlí zpracovávalo v jeho minerálních závodech. Kromě běžného zpracování (třídění) se zde zpracovávaly i neodbytné mouro (prach)¹². Uhlí se zde sušilo, získával se z něj hnědouhelný koks, benzín nebo montánní vosk. Málo kvalitní uhlí se spalovalo ve zdejších elektrárnách a zbylé šlo na export. K odčerpávání důlních vod, které komplikovaly zdejší těžbu, byla používána parní čerpadla o výkonu 214 koňských sil¹³, což byl na tuto dobu nezvyklý výkon (Prokop, 1994). V roce 1844 byla pak vybudována jedna z prvních dědičných štol, štola Antonín, která sloužila i k odvodu důlních vod.

Ve 2. polovině 19. století již těžba zasahovala do většiny katastrů obcí Sokolovské pánve. Úrodná pánev tak pocítila negativní důsledky průmyslového rozvoje, převážně těžby hnědého uhlí. Docházelo k porušování režimu spodních vod, projevovaly se škodlivé účinky důlních vod a docházelo k propadání poddolovaných území. Období hospodářské krize se dotklo i hnědouhelného dobývání. Při porovnání těžby v letech 1920 a 1932 zjistíme pokles o 20 %, kdy se v letech 1930–1936 těžilo na hranici 3 mil. tun uhlí¹⁴. Během 1. republiky bylo nejdůležitějším centrem těžby uhlí a průmyslu v rámci okresu město Sokolov, nacházela se zde totiž největší koncentrace dolů (Jiří) a lomů (Antonín, Bohemia). (Prokop, 1994; Jiskra, 1993)

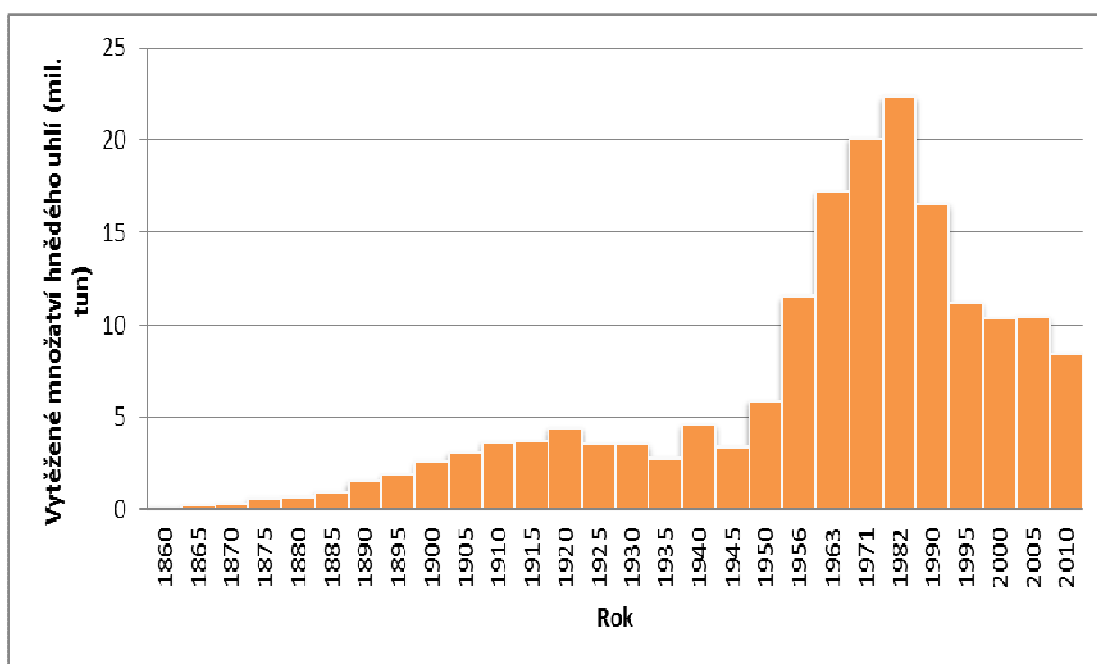
Během 2. světové války těžba pokračovala bez větších investic, což mělo za následek zastaralé vybavení společně s nízkou úrovní mechanizace a důsledkem byl další nemožný rozvoj dobývání uhlí. V roce 1945 nastaly vážné problémy týkající se pracovní síly v jednotlivých dolech, vzhledem k odsunu německých obyvatel a odchodem válečných zajatců. K tomuto roku bylo registrováno 24 hlubinných dolů a 14 povrchových lomů, které spadaly pod podnik Československé doly v Praze. Od 50. let 20. století vznikaly pouze povrchové lomy, protože měly větší význam v oblasti těžby, čímž docházelo k větším devastacím zdejší krajiny a postupnému ukončení hlubinné těžby. Po postupných investicích a renovacích těžebních prostor začala těžba vzrůstat a svého vrcholu dosáhla v roce 1983. Od tohoto roku nastal postupný pokles přetrvávající dodnes. Tento klesající trend je dán zavedením územních limitů těžby a vyuhlením zásob uhlí ve slojích. Posledním hlubinným dolem byl důl Marie u Královského Poříčí, který ukončil svoji činnost v roce 1991 (SUAS, 2011). Z průměrné roční těžby 10 mil. tun uhlí se přes 6 mil. tun prodá na export a zbytek se

¹² Prach se zpracovával v dřívějších 10 briketárnách a vznikaly z něj brikety

¹³ V přepočtu na jednotky výkonu: 159,64 kW

¹⁴ V roce 1920: 4 405 840 tun uhlí x 1932: 3 528 562 tun uhlí (Jiskra, 1993)

využívá ve zdejších závodech a elektrárnách (Tisová, Vřesová). I přes všechny tyto pochody má těžba hnědého uhlí na Sokolovsku svoji dlouholetou historii a i pro budoucnost bude velmi významným činitelem. Během roku 2010 těžba hnědého uhlí v Evropě rostla, kdežto v ČR klesla o 0,55 milionů tun. Tento pokles byl dán nižší poptávkou hnědého uhlí v elektrárnách a územními limity těžby (Finanční noviny, 2011).

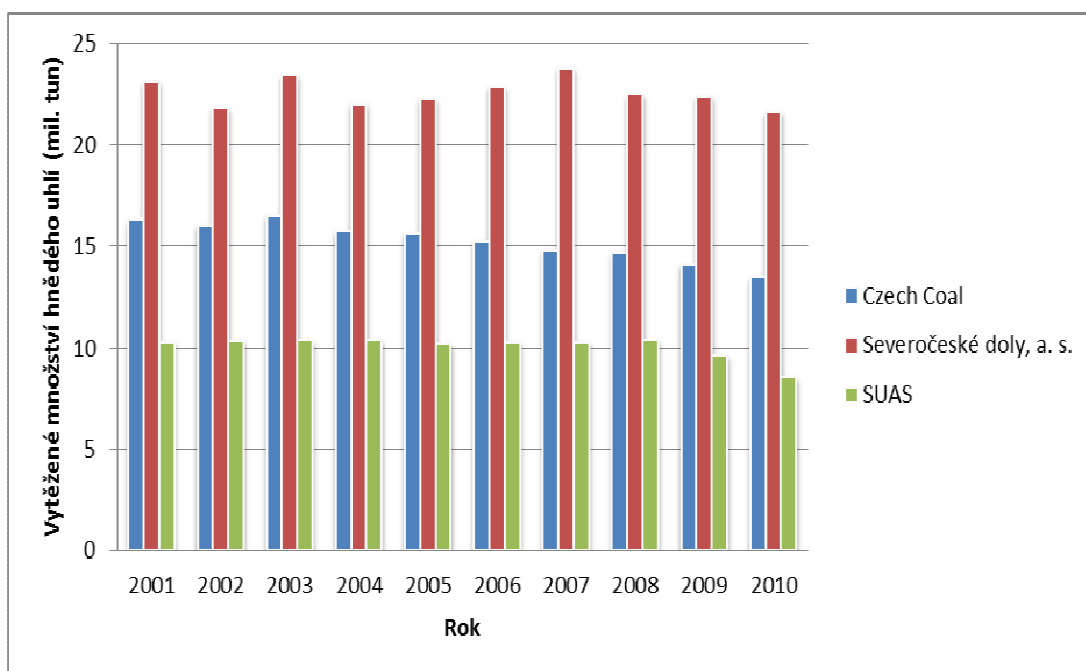

Obr. 2: Vývoj těžby hnědého uhlí v okrese Sokolov od roku 1860

Zdroj: Sokolovská uhelná, a.s.

V obrázku č. 2 je znázorněn vývoj těžby hnědého uhlí v Sokolovské pánvi s jednotlivými změnami. Prvním výrazným momentem bylo spuštění provozu na tzv. „Buštěhradské dráze“ v roce 1875. Železnice umožňovala zvýšení těžby a její následný export do zahraničí a dalších částí monarchie Rakouska-Uherska a poté do ČSR. Dalším bodem byl rozvoj průmyslu na přelomu 19. a 20. století, kdy došlo ke zvýšení produkce uhlí. Pokles těžby nastal v roce 1925 a pokračoval až do roku 1935 vlivem hospodářské krize. Těžba klesla o několik procent, jejíž důsledky se projevovaly ještě v roce 1936 a pokračovaly i během 2. sv. v. Protikladem tohoto poklesu byl rok 1950, kdy nastal přechod z hlubinné těžby k povrchové. Během socialismu byla těžba v tomto území velmi intenzivní, což mělo negativní dopady na zdejší krajinu a ovzduší, v podobě zániku obcí, devastace krajiny a zhoršení kvality ovzduší. Po roce 1990 se začal objem těžby snižovat, což je dáno dlouhodobými studiemi a plány spolu s hospodářskou politikou. V loňském roce došlo k poklesu

průměrné těžby 10 mil. tun na 8,4 mil. tun za rok, tento pokles byl dán sesuvem vnitřní výsypky velkolomu Jiří a zasypání velkolomu Družba (SUAS, 2011). V srpnu roku 2011 tak došlo k dočasnému uzavření divize Družba a její znovuotevření se plánuje po vyuhlení divize Jiří.

Obr. 3: Vývoj těžby hnědého uhlí v Podkrušnohoří

Zdroj: Czech Coal, Severočeské doly, SUAS

Na obrázku č. 3 je názorný přehled vývoje těžby hnědého uhlí v Podkrušnohorských pánvích v letech 2001–2010. Těžařské společnosti těží každoročně poměrně stejné množství uhlí, tudíž zde nejsou vidět výrazné rozdíly ovlivněné územními limity. Nejvíce těží společnost Severočeské doly a. s., která sdružuje 2 lomy – Bílina a Tušimice. Na velkolomu Bílina, vzrostla během roku 2002 těžba na 9,5 milionu tun. Jedná se tak o jediný lom, kde po roce 1990 těžba vzrostla. Naopak nejméně těží Sokolovská uhelná, právní nástupce, a. s., která má ročně naplánovanou těžbu kolem 10 milionů tun. Nejvíce uhlí produkuje velkolom ČSA v Mostecké pánvi a v Sokolovské pánvi pak velkolom Jiří.

5.1 Relevantní aspekty těžby hnědého uhlí

Těžba nerostných surovin na území České republiky má vlivem několika staletého dobývání významnou pozici v hospodářském i ekonomickém rozvoji území. Pro jednotlivé části republiky je charakteristická těžba dané suroviny. Ostravsko a Karvinsko je charakteristické slojemi černého uhlí, uran má nejvýznamnější ložisko

v Rožné a v Podkrušnohoří jsou typické hnědouhelné sloje. Na Sokolovsku jsou kromě slojí hnědého uhlí ještě ložiska kaolinu a šterkopísků, v minulosti to byly navíc cíno-wolframové rudy a uran. Více jak Sokolovsko je známější těžba hnědého uhlí v Severočeské pánvi, kde má větší potenciál již od počátku dobývání. Některé suroviny, převážně rudy, se v historii těžily na úrovni evropského či světového měřítká (cín). (Smolová, 2008; Majer, 1985)

V období středověku došlo k prvnímu rozvoji v hornictví a s tím byla spojena kolonizace pohraničí a celkový rozvoj území. Od prvopočátků těžby nerostných surovin se střídají fáze intenzivní s útlumovými, rozhodujícími činiteli jsou tak znalost horninového prostředí, surovinová politika státu a potřeby společnosti. Po připojení k sovětskému modelu surovinové politiky došlo k zintenzivnění hutnictví a těžkého strojírenství a vzniku jednoho národního podniku, který zaštitil množství soukromých těžařských firem (Vančurová, 1996). Nastalo tedy období vědomého využívání nevýhodných ložisek za cenu získání dotací. Těžily se pouze nejkvalitnější úseky ložisek, díky tomu se neúměrně zkracovala životnost ložisek, a proto nebylo možné udržet nastavenou intenzitu těžby (Horní zákon). Kladem této hospodářské politiky byl nárůst absolventů vysokých škol s geologickým zaměřením (Báňská univerzita v Ostravě) a vysoká zaměstnanost.

Po roce 1989 došlo ke zrušení dotací od státu, privatizaci a návratu soukromých firem (Mostecká uhelná, a. s.¹⁵, Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s. apod.), dále pak docházelo k postupnému útlumu těžby. S těmito omezeními došlo na území republiky k transformaci odvětví, tudíž vzrostla míra nezaměstnanosti a horníci tak přecházeli do sektoru služeb. Těžba nerostných surovin má mimo jiné vliv na financování obcí a jejich rozvoj. Dle zákona č. 44/1988 Sb. známého jako „horní zákon“ je těžařská společnost povinna odvádět Báňskému úřadu poplatky za dobývací prostor. Rozlišujeme úhrady z vydobytych nerostů a úhrady z dobývacích prostor. Všechny peníze, které firmy odvádějí Báňskému úřadu jsou rozděleny v poměru 75:25 mezi obce a stát. Podíl náležící státu pak slouží k nápravám negativních dopadů těžby. Výše tohoto poplatku je dána velikostí dobývacího prostoru, vlivu na životní prostředí, devastací krajiny a dopadu na obyvatelstvo. Úhrady z dobývacích prostor jsou upraveny v novele horního zákona č. 386/2005 Sb., rozsah úhrad je v rozmezí 100 – 1000 Kč za každý hektar plochy dobývacího prostoru včetně započatých hektarů. Na Sokolovsku tak díky těmto příjmům z úhrad dobývacích prostor patří mezi nejbohatší

¹⁵ Mostecká uhelná, a. s. byla v roce 2008 rozdělena do 3 společností – Vršavská uhelná, a. s., Litvínovská uhelná, a. s. a Czech Coal Services, a. s.

obce Královské Poříčí a Lomnice¹⁶.

Dopady povrchové těžby na krajinu a životní prostředí znamenají destrukci základních složek přírodního systému krajiny. Zaniklo mnoho obcí, změnila se síť silnic a cest, zanikla řada vodních ploch a změnily se i směry některých menších vodních toků. Pro oživení krajiny je důležitá její revitalizace a rekultivace. Na Sokolovsku jsou tak prováděny rekultivace hydrologické, zemědělské a lesnické, které jsou v různých stádiích úprav.

5.1.1 Proměny sídelní struktury vlivem těžby hnědého uhlí (vývoj sídelní a komunikační struktury)

V rámci České republiky a Evropy lze vysledovat dvě tendence ve vývoji sídelní struktury. První tendence je vylidňování venkovských sídel se soustředěním obyvatelstva do větších měst a v druhé je zpětná migrace obyvatel do venkovských sídel s touhou po kvalitnějším životním prostředí, zdravém životním stylu a klidu. Na Sokolovsku lze pozorovat koncentraci obyvatelstva do dvou největších měst, a to Sokolova a Chodova (Rothbauer, 2004). Dlouhou dobu převažoval vesnický typ osídlení, který byl spojen se zemědělstvím. Změna se začala postupně projevovat během průmyslové revoluce, která sebou přináší urbanizaci. Díky urbanizaci se měnila postupně socioekonomická struktura společnosti a rozvoj měst (Prokop, 1994). Rozrůstající se podnikání a rozvoj obchodních styků v období industrializace si vynutil i zásah do tehdejší středověké silniční sítě. Pro větší objem těžby a rozrůstání jednotlivých obcí bylo nutno napojit toto území na silniční a železniční síť vedoucí z jedné strany do českého vnitrozemí a ze strany druhé do zahraničí. Klíčová byla výstavba tzv. „císařské silnice“ vedoucí z Karlových Varů do Chebu. Vyměrování silnice započalo v roce 1830 a vedla z Karlových Varů přes serpentiny do Lokte, a tím tak došlo k ukončení jeho izolace od okolí. Kvůli stavbě muselo být strženo několik domů i hradby a dále došlo k vybudování železného mostu přes řeku Ohři. Cesta dále pokračovala do Sokolova na náměstí, odkud směřovala do Dolního Rychnova¹⁷. I v samotném Sokolově, tudíž došlo k zbourání hradeb, zasypání vodních příkopů a

¹⁶ Vlivem zpracování uhlí v kombinátu je obec Vřesová nejbohatší v okrese, odškodnění za špatné životní prostředí platí Sokolovská uhelná

¹⁷ Oficiální informační server města Plzeň. O Plzni[online]. Aktualizace 2011[cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.oplzni.cz>

přemostění Lobežského potoka. Tato výstavba se dotkla i města samotného, protože zde byly zničeny křivolaké středověké uličky a nahrazeny širokými městskými ulicemi. Dále byly vybudovány kanály a bylo odstraněno středověké dláždění. Stavba silnice zasáhla i zdejší chmelnice a některá pole. Již před výstavbou císařské silnice vedla přes obec Svatavu poštovní silnice z Prahy do Německa. Z původní „císařské silnice“ dodnes zbylo dláždění v Sokolově v místě Husových Sadů (Rund, 2007).

Obr. 4: Sokolov, Husovy Sady – dláždění „císařské silnice“

Zdroj: Fejlková, 2011

Ve 40. letech 19. století byla vybudována další státní silnice ve směru na Kraslice. Došlo k propojení na trase Sokolov – Jindřichovice – Kraslice přes kopcovitý terén Krušných hor. Ve vyšších místech byly pouze uježděné úvozové cesty. Po přemostění Ohře v Sokolově došlo ke kompletnímu propojení trasy Kraslice-Karlovy Vary. Během období minimálních pracovních příležitostí byla postavena ještě silnice ve směru Sokolov-Krajčová – Luby, kdy se díky této výstavbě snížila nezaměstnanost (Rund, 2007). Po ukončení revoluce v roce 1848 došlo ke vzniku

zákona o zrušení poddanství, došlo ke zrušení soudních a právních pravomocí pozemkové svrchnosti nad poddanými a vytvoření nových politických okresů. Sokolovsko se do té doby nacházelo v Loketském kraji, kde správním městem byl Locket. Při rozdělování na nové politické okresy bylo Sokolovsko rozděleno podle měst Kraslice a Sokolov. Nově vzniklé okresy pak spadaly pod kraj Egerland, kde správním městem byl Cheb. Při vytváření nových politických okresů byly vytvořeny i okresy soudní – v rámci Sokolovska se jednalo o okresy Kraslice, Locket a Sokolov. Od roku 1850 je pak Sokolov okresním městem a Loketský kraj zcela zanikl. Během První republiky stát zachoval tehdejší rozdělení a systém státní správy a soudních okresů z dob monarchie a nedošlo tak k žádným změnám (Prokop, 1994). Důležité pro zájmové území bylo i napojení na železniční síť, která byla budována od roku 1868 a měla název Buštěhradská dráha¹⁸. Trať měla být postavena v úseku Březno u Chomutova – Cheb a měla tak dokončit spojení severozápadních Čech s Prahou a na opačné straně propojení s německými drahami. Celkově je trasa dlouhá 237 km a byla budována hlavně jako uhelná, ale již od počátku slouží i osobní přepravě (Siegfried, 1991). Na tuto železnici je napojena spousta vleček vedoucích z jednotlivých lomů, po kterých se dopravuje uhlí. Výstavba této trati umožnila další impulz k rozvoji podnikání, vzniku moderních velkodolů a exportu uhlí a briket do vnitrozemí a do zahraničí. V roce 1874 začala stavba železnice vedoucí do Kraslic, která byla dokončena v roce 1876 (Schreier, 2004). Tím došlo na napojení na saskou železniční síť v Klingenthalu. V roce 1968 pak byla dráha kompletně elektrifikována a dnes jí obsluhuje soukromá firma Viamont, a. s.

Změna ve vývoji sídelní a komunikační struktury nastala na konci 2 sv. války, kdy bylo provedeno několik náletů na Sokolovsko. Navíc v tomto období mělo dojít k připojení kraje Egerland k německému Bavorsku. Celkově se v tomto období začalo v daném území s novou výstavbou, ve většině případů šlo o rozšiřování katastru obcí sídlištní zástavbou, spolu s těmito postupy byla budována i nová komunikační síť. Na opravách a výstavbách komunikační sítě se podíleli i němečtí obyvatelé (Jiskra, 2005). Nároky na revitalizaci silniční sítě byly nárokovány hlavně do podélné osy urbanizovaného pásu Ostrov nad Ohří – Karlovy Vary – Cheb a do přílehlých prostorů intenzivní velkoplošné těžby hnědého uhlí (Rothbauer, 2004). Z hlediska sídelní struktury se v roce 1946 uvažovalo dokonce o výstavbě nového Sokolova v oblasti Vítkova a Březové, mělo tak dojít k vyuhlení zásob nacházejících se pod historickým

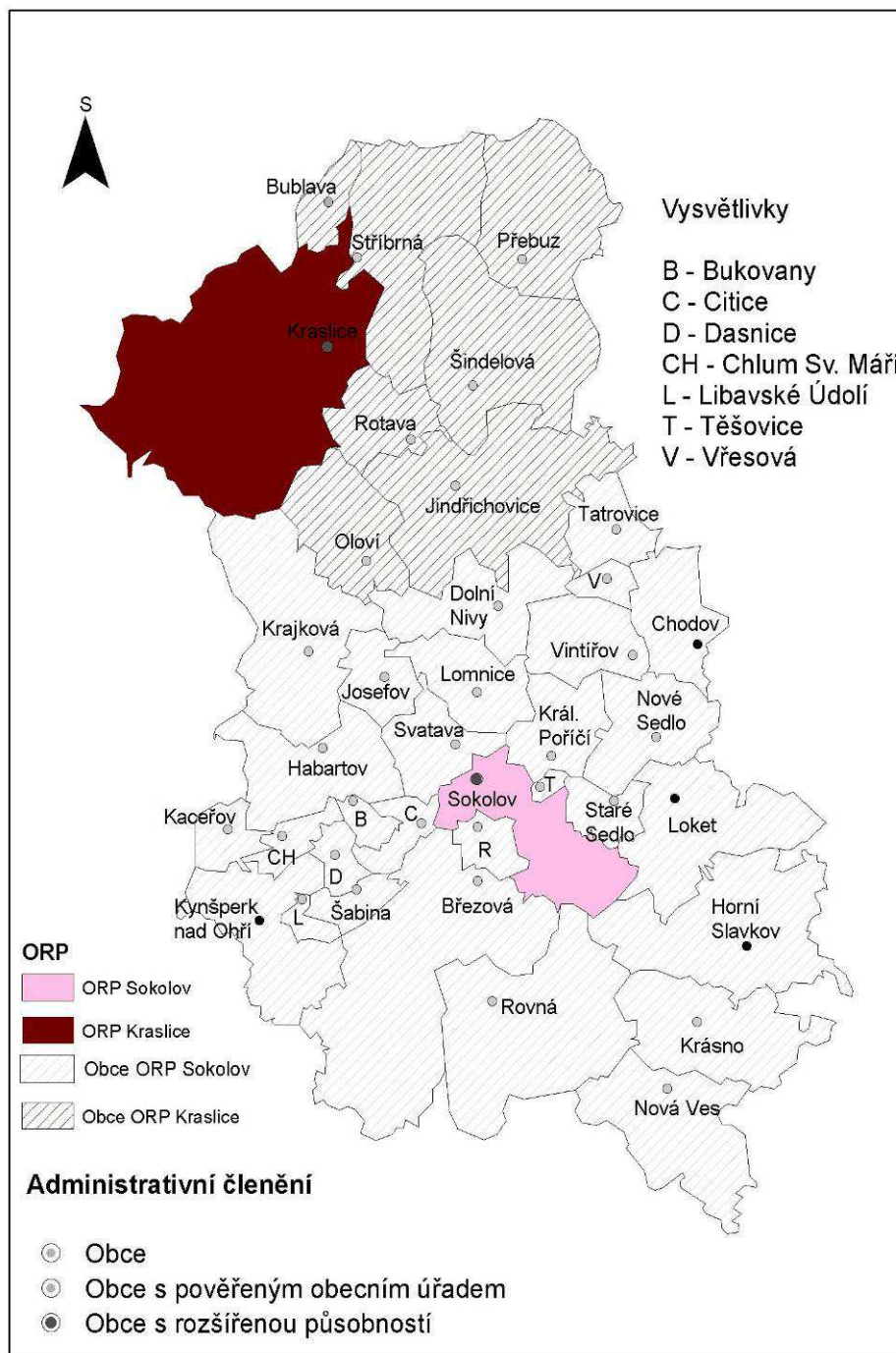
¹⁸ Původně se Buštěhradskou dráhou nazývala železnice mezi Kladnem a Chomutovem, během jejího rozšiřování směrem na Cheb se tento název ustálil i v této oblasti

jádrem, k těmto plánům nakonec nedošlo. Vlivem rozsáhlých povodní v roce 1954, při kterých byla zatopena i některá důlní díla (jižní část lomu Medard I. a Antonín) byla vybudována silnice v místech zasypání lomu Medard I. Tato silnice vede ve směru Sokolov – Citice a dnes se ji mezi místními obyvateli říká „ranžír“. S navyšující se intenzitou silniční dopravy byla v roce 1958 započata výstavba nové komunikace mezi Karlovými Vary a Sokolovem, která nahradila dřívější „císařskou silnici“. V 60. letech 20. století pak díky této výstavbě a blízkosti komunikace vedoucí kolem Sokolova, došlo k postupnému rozšiřování jeho katastru a bylo k němu připojeno i několik obcí v jeho těsné blízkosti (Svatava, Těšovice, Dolní Rychnov, Vítkov a jejich osady)¹⁹ Od 70. let 20. století došlo k zintenzivnění těžby hnědého uhlí a k přechodu na povrchovou těžbu, což mělo za následek vytvoření mnoha pracovních příležitostí pro nově příchozí obyvatele a výstavbu nových silnic a na druhou stranu zánik některých obcí a komunikací. To vše vedlo k výstavbě nových sídlišť na okrajích měst ve stylu socialistického realismu s charakteristickou komplexní obslužnou funkcí (Bukovany, Habartov, Březová atd.). V těchto letech muselo i vlivem rozšiřování povrchové těžby a výsypek dojít k přeložení komunikace ve směru na Kraslice (Podkrušnohorská výsypka). Silnice byla přeložena na okraj této výsypky, která se nachází po její pravé straně a po levé je poté pískovna Erika (botanicky chráněné území). Poslední částí této nově vzniklé komunikace bylo přímé propojení Sokolova s obcí Boučí. Mezi jednu z posledních nově vybudovaných komunikací patří silnice ve směru Sokolov-Podstrání-Krásno, která byla vybudována po vzniku lomu Michal a prochází poddolovaným územím v oblasti Slavkovského lesa (štola Jeroným nad Podstráním). (p. Beran – osobní konzultace; Prokop, 1994). V souvislosti s koncentrací obyvatelstva do nově vybudovaných obytných zón došlo i ke změnám sídelní struktury na venkově.

Od 90. let 20. století nastal trend, který už proběhl v západní Evropě, tedy suburbanizace. Dochází k zastavování rozsáhlých ploch v obcích v blízkosti centra, hlavně v obcích Dolní Rychnov, Svatava, Loket a Staré Sedlo. Dále došlo i k znovu osamostatnění obcí, které byly připojeny k Sokolovu v 60. letech. Během komunálních voleb v roce 1990 se osamostatnily obce Dolní Rychnov a Svatava, v roce 1992 potom Těšovice. Sokolovsko má celkově vysoký potenciál nabídnout nově příchozí pracovní síle trvalé bydlení různého charakteru – vybavené maloměsto (Sokolov), maloměsto s rozvojovým potenciálem (Chodov) až po vesnické typy sídel (Rothbauer, 2008). Mnoho obcí má dobré napojení na silniční síť, ale dopravní obslužnost je zde složitá a tak zde obyvatel spíše ubývá (Rovná, Nová Ves, Přebuz). Jiné obce se naopak v rámci

¹⁹ Městský úřad Sokolov, 2010

sídelního systému staly střediskovými, například jde o oblast Krušnohoří, konkrétně Kraslice (od 17. století se zde soustřeďuje výroba hudebních nástrojů). K dalším podstatným faktorům, které přispěly ke změně postavení obcí v rámci sídelní struktury patří již zmíněná těžba hnědého uhlí a lokalizace vůči významným podnikům.

Obr. 5: Sídelní struktura okresu Sokolov

Zdroj: ArcGis 9.2, vlastní úprava

V současnosti prochází kompletní přestavbou silnice I/6 na rychlostní silnici, která má zrychlit cestu z Prahy do Německa přes Cheb. Výstavba silnice byla však ve

směru Karlovy Vary-Praha přerušena a dokončují se jen některé obchvaty obcí. Důvodem zastavení stavby je nedostatek financí²⁰. Přestavba této silnice se momentálně na území okresu provádí pouze v úseku mezi Novým Sedlem a Sokolovem. Tyto silniční úpravy mají vliv na celkovou silniční síť v okrese Sokolov, jelikož se jedná o páteřní silnici. V červenci 2010 byl spuštěn obousměrný provoz ve dvou pruzích jednoho směru a doba jízdy mezi Karlovými Vary a Chebem se zkrátila na 35 minut z původních 50 minut. Momentálně se dokončují poslední přemostění železnice Karlovy Vary – Sokolov, řeky Ohře a mostu na silnici II/181 mezi Loktem a Královským Poříčím.

Dle konceptů a východisek dopravy pro Karlovarský kraj souvisí výhledové návrhy se strategií širšího prostoru středoevropského, příhraničního Česko – Saského a regionálního prostoru. Komplexní a funkční využití území po těžbě musí respektovat podmínky ekologicky šetrného dopravního systému s odpovídajícími principy trvale udržitelného rozvoje dopravy. Konkrétně se jedná o napojení silniční sítě na německou dálnici A93 München – Hof. Výhledově se počítá s úpravou komunikace II. třídy Chodov – Svatava – Kaceřov, která je vedena právě po zrekultivovaném území (Podkrušnohorská výsypka). Pro nemotorovou každodenní dopravu je území propojeno hustou sítí cyklostezek a pěších tras, kterých je spousta vybudovaných na zrekultivovaném území. (Rothbauer a kol., 2008)

Dalo by se říci, že těžba hnědého uhlí měla největší význam pro napojení na železnici. V rámci silniční sítě muselo být kvůli těžbě několik silnic přeloženo, případně byly rozšířeny. Významné jsou komunikace nacházející se na Podkrušnohorské výsypce případně v její těsné blízkosti, protože spojují Sokolov s obcemi Krušných hor. Vzhledem k zániku obcí spojených s rozšiřováním lomů byly zlikvidovány i původní komunikace a dnes lze vidět maximálně jejich pozůstatek na odbočkách k dané zaniklé obci.

²⁰ Ředitelství silnic a dálnic ČR [online]. Aktualizováno 2011[citováno 2011-09-05]. Dostupné z: [http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/4C9606E1BED97AFEC1257642002D1422/\\$file/RSD_R6_9_09.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/4C9606E1BED97AFEC1257642002D1422/$file/RSD_R6_9_09.pdf)

Obr. 6: Výstavba rychlostní silnice R6

Vlevo: Výstavba R6 u věznice Kynšperk nad Ohří²¹

Vpravo: Pohled na R6 od nádrže Michal směrem na Sokolov

Zdroj: Fejlková, 2011

Zaniklé obce

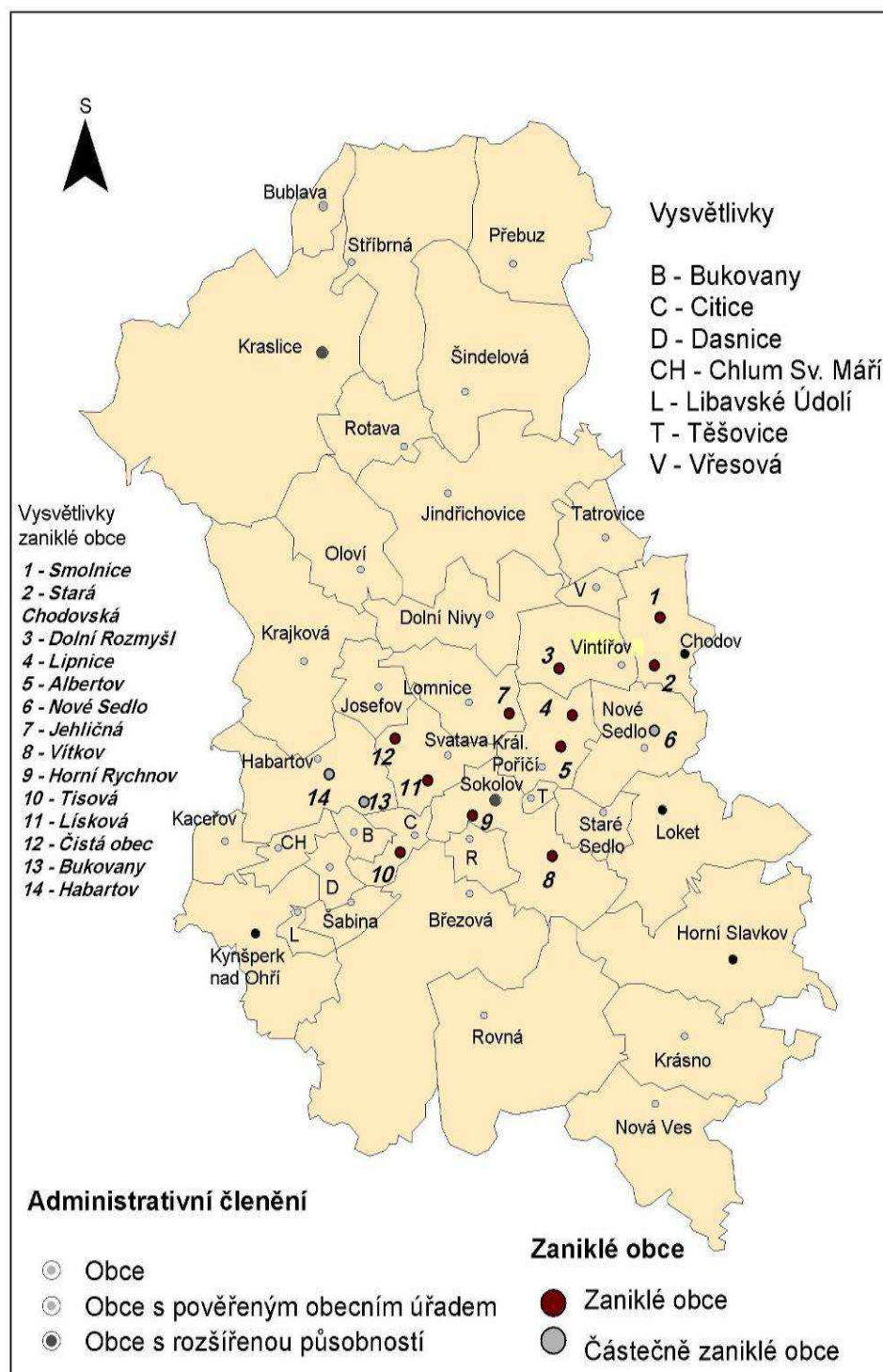
Zaniknutí jednotlivých obcí na území České republiky není nijak ojedinělý jev. Spousta obcí zanikla z důvodu válečných událostí, epidemií, přírodních katastrof anebo z důvodu nevhodnosti místa obce pro její další rozvoj. Během 20. století však zaniklo mnoho obcí z důvodu lidských potřeb – vznik vojenských pásem, rozsáhlá hornická činnost, či jiná výstavba²². Jiné obce naopak změnily svůj architektonický vzhled, některé byly doplněny výstavbou panelových domů, jiné pro změnu byly přesunuty a vznikla tak pouze panelová zástavba (Beranová – Vaicová, 2005). Zaniklé obce na daném území lze rozdělit do 3 částí. V 50. letech 20. století vznikl na území Slavkovského lesa vojenský prostor Prameny a obce v něm zahrnuté sloužily jako cvičiště pro vojenské jednotky. Vzhledem k rozvíjející se těžbě uranu v blízkosti VÚ Prameny, byl tento újezd přesunut do Doupovských hor již v roce 1954. Podobný osud měly i obce v Krušných horách, které po odsunu německých obyvatel zůstaly prázdné a pokud se je nezdařilo znovu osídlit, byly ponechány svému osudu – tedy zchátrání nebo též byly srovnány se zemí též²³. Kompletně na území okresu Sokolov a celkově Karlovarského kraje zanikla většina obcí v důsledku výstavby vojenských

²¹ IDNES – Karlovy Vary a kraj [online]. Aktualizováno [cit. 2011–09-05]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/most-pres-ohri-je-ze-smeru-od-chebu-na-karlovy-vary-opet-prujezdny-1cu-/vary-zpravy.asp?c=A110403_160244_vary-zpravy_kol

²² Během 2. poloviny 20. století zaniklo na území ČR kolem 3 000 obcí. (Beranová – Vaicová, 2005)

²³ Zaniklé obce [online]. Aktualizováno [cit. 2011–09-05]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz>

prostor a odsunu německých obyvatel z oblasti Krušných hor. Spíše by se dalo říci, že byla snaha o kompletní zmizení zaniknutých obcí z povrchu zemského²⁴.

Obr. 7: Zaniklé obce v rámci těžby hnědého uhlí v Sokolovské pánvi

Zdroj: Mapy vojenského plánování, vlastní úprava

²⁴ Pohraničí ČR [online]. Aktualizováno [cit. 2011–09-05]. Dostupné z: <http://www.pohranici.cz>

V poválečném období byl zánik obcí v Sokolovské pánvi poznamenán změnou v hospodářské politice. Uhlí, a jeho těžba, se stalo strategickou surovinou a bylo za úkol vytěžit co nejvíce bez ohledu na krajinu, životní prostředí a sídla. Zvyšování důležitosti těžby hnědého uhlí se projevilo v postupném rušení hlubinných dolů a následnému přechodu k povrchové těžbě. Povrchová těžba je mnohem intenzivnější a efektivnější, jelikož se dá použít i těžká technika. Záporom je však dopad na okolní krajinu a ničení životního prostředí, ze socioekonomického hlediska je pak negativum zánik několika obcí. V případě zaniklých obcí vlivem těžby hnědého uhlí muselo v Sokolovské pánvi ustoupit 23 obcí. Některé z nich zanikly pouze částečně – Habartov, Nové Sedlo a Týn. V současnosti se na území bývalých obcí nacházejí výsypky, zrekultivované území, či poslední povrchové lomy – Družba, Jiří (Beranová – Vaicová, 2005). Z tohoto vyplývá, že většina obcí zanikla v období od roku 1946 až do 70. let 20. století vlivem rozšiřování velkolomů Jiří a Družba, ucelený přehled dotčených obcí těmito lomy se nachází v příloze č. 1. V případě přesunutí obcí šlo o jejich novou výstavbu v blízkosti obce původní – Bukovany, Habartov. Místo původních Bukovan byly vybudovány nové obce, které jsou architektonicky vystaveny v socialistickém stylu. Nachází se zde převážně panelákové sídliště s kompletní obslužnou funkcí. Sídlíště bylo původně vybudováno pro novou pracovní sílu přicházející na toto území a posléze i pro obyvatele z původních Bukovan. Podobně je na tom i Habartov, který byl vystaven nad původní obcí. Jen s rozdílem, že se zde kromě panelové zástavby nachází i mnoho rodinných domů. V obci Habartov se zemědělský charakter vytrácel již od počátku 19. století, kdy v katastru obce vznikly minerální závody a sklárna na výrobu lahví. V blízkosti těchto závodů vznikly i nezbytné dělnické kolonie. Všechny tyto stavby však musely ustoupit výsypce lomu Dukla, který se nacházel v místech původní polohy obce. Poslední z důležitých obcí, které byly částečně zničeny, bylo Nové Sedlo. Tato obec nebyla nikam přesunuta, pouze byla zdemolována její část (většina původní zástavby). Nacházela se zde sklárna i s přilehlou sklářskou kolonií, která ovšem musela ustoupit panelové výstavbě v 70. letech 20. století. V Novém Sedle se uhlí původně těžilo hlubinným způsobem v dolech Union I. a II., posléze se přešlo k povrchovému dobývání a původní zástavba musela ustoupit velkolomům Jiří a Dukla. Při rozšiřování těchto lomů došlo i k přeložení dvou železničních tratí: Sokolov – Chodov a Nové Sedlo – Loučky. (Prokop, 1994; Jiskra, 2005)

Některé obce, které zanikly, mají zajímavý historický vývoj – obec Vřesová. Tato

obec nacházející se pod úpatím Krušných hor se podařilo jako jednu z mála po odsunu německých obyvatel znovu osídlit. Její znovuosídlení netrvalo moc dlouho, protože v 50. letech minulého století se rozhodlo o výstavbě kombinátu na zpracování hnědého uhlí. Tak byl vystaven kombinát Vřesová na území bývalé obce, posléze zde byly dostaveny 4 panelové domy a dnes se obec řadí mezi nejbohatší v České republice, což je dáno finanční kompenzací za kombinát Vřesová (SUAS, 2010). Další historicky zajímavou obcí je bývalý Vítkov. Tato obec se nacházela v blízkosti města Sokolov. Před začátkem těžby hnědého uhlí se ve zdejší kamenolomu těžila žula (těžba s přestávkou probíhá dodnes). Po skončení 2. světové války byla obec neosídlena z důvodu odsunu německých obyvatel, ale vzhledem k nezačlenění do vojenského prostoru Prameny se jí podařilo znovu osídlit. V 70. letech 20. století se však rozhodlo o její likvidaci a následném vyuhlení hnědouhelné sloje, která se pod obcí nacházela. Obyvatelé dostali náhradní bydlení na sídlišti Michal v Sokolově a z původní obce zůstaly pouze 4 domy, kdy do dneška se dochoval pouze jeden (obr. č. 8). V některých obcích se před rozvojem těžby hnědého uhlí těžily různé nerostné suroviny, jako například v obci Lipnice se těžily železné rudy a posléze i pyrit. V začátcích těžby v roce 1890 se zde nacházel jeden z nejmodernějších hlubinných dolů – Kateřina, z tohoto dolu vedla lanovka pro přenos uhlí až do Nového Sedla. Po ukončení těžby v dole se zde rozléhá část výsypky velkolomu Jiří.

Obr. 8: obec Vítkov²⁵/

Nahoře zleva: minulost/současnost

Dole zprava: současnost/minulost

5.1.2 Proměny obyvatelstva vlivem těžby hnědého uhlí

První osídlení daného území je známo již od 10. století, kdy se do zdejší příkopové propadliny přemístili první kmeny Sedličanů (Prokop, 1994). Vlivem vnější kolonizace přibýly ke slovanským kmenům i němečtí kolonisté. Díky těmto procesům vrostl počet obyvatel v tomto území a začala se pomalu rozvíjet těžba rud ve vyšších částech území, v nivě řeky Ohře se vedlo zemědělství – hlavně chmelařství. Kolonizace měla negativní dopad na strukturu obyvatelstva, kdy do doby před kolonizací převládaly slovanské kmeny poté to již bylo opačně. Spolu s příchodem německých osadníků dorazily do tohoto území i modernější technologie v hornictví. Větší počet obcí začal vznikat v nivě řeky Ohře kolem 13. století. Do horských oblastí se každoročně sjížděli rýžovníci cínu, hlavně do oblasti Slavkovského lesa a Krušných hor. (Beran, 1999)

²⁵ Slavkovský les. Slavkovský les-krok za krokem jeho úchvatnou historií [online]. Aktualizováno 2009 [citováno 2011-06-28]. Dostupné z: <http://www.slavkovsky-les.cz/obce-slavkovskeho-lesa/vitkov2/>; Fejlková, 2011

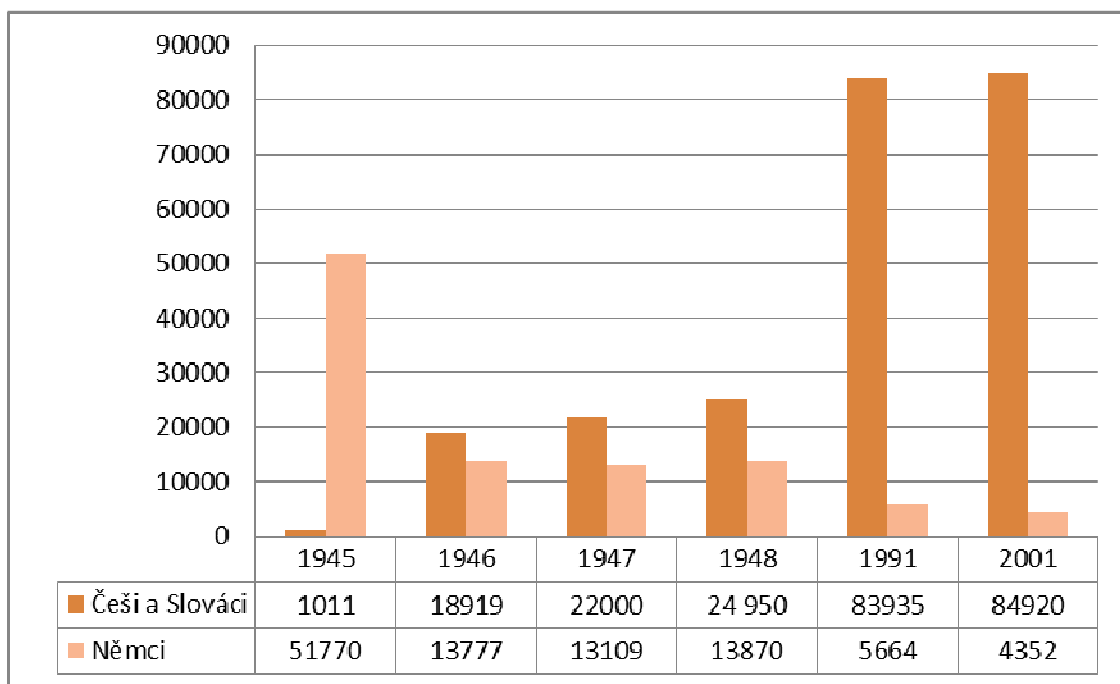
Poválečný odsun obyvatelstva a dosídlování okresu

Okres Sokolov se nachází v části bývalých Sudet, kde po 2. sv. válce došlo k odsunu německého obyvatelstva a následnému dosídlování území na vnitrostátní úrovni, ale docházelo i k doosídlování jak Čechy, tak i Slováky a Ukrajinci. Danou změnu nelze chápat pouze demograficky, ale spolu s německým obyvatelstvem odešly i jejich kulturní tradice, zvyky, došlo k zániku velkého počtu usedlostí a živností případně i obcí. Postupný odsun a doosídlování neprobíhalo ve všech částech pohraničí stejně, muselo se přizpůsobit hospodářské situaci, což lze názorně dokázat na území Sokolovska (potřeba německých zkušených horníků). Po konci války byla z odsunu vyjmuta početná skupina Němců, respektive německých horníků (Prokop, 1994).

Sokolovsko bylo již od středověku osídleno německými obyvateli, kteří na tomto území převládali. V roce 1930 žilo v okrese Sokolov (Falknov nad Ohří) 56 858 Němců a 3690 Čechů (Žippaiová, 1996). Příliv českého obyvatelstva nastal až v 19. století s rozvojem těžební činnosti nebo jako nové pracovní síly pro průmysl. Po skončení války v květnu 1945 se na území okresu hromadili němečtí uprchlíci utíkající na západ před Rudou armádou a do toho zde bylo několik osvobozených vězňů z koncentračních táborů a osvobozených válečných zajatců, což způsobilo vysokou národnostní pestrost (Dohnal, 2007). Na konci války se tak Sokolovsko nacházelo ve fázi rozpadu, nefungovala německá správa území, železniční spojení bylo přerušeno. Proto pro základní obnovení hospodářského života bylo nutno převzít kontrolu nad všemi průmyslovými podniky státem.

Během prvních tří poválečných let (1945–1948) se zcela změnil demografický obraz Sokolovska, což lze vidět v obrázku č. 9. Demograficky lze vývoj během těchto let charakterizovat jako trvalý přísun českého či jiného slovanského obyvatelstva do pohraničí, který byl spojen s odsunem Němců. Osídlování probíhalo několika způsoby. Z počátku se osidlovaly jednotlivé zemědělské usedlosti, o které ale nebyl moc velký zájem. V roce 1946 došlo k přílivu zájemců o zemědělské usedlosti a zbylá půda měla být proměněna na pastviny nebo měla být zalesněna. Přísun obyvatel byl ovlivněn i nepříjemnými bytovými podmínkami a mzdami, tudíž osídlování probíhalo velmi pomalu (Němec, 1986). Díky pomalému přesunu a nízkému zájmu obyvatel o bydlení v pohraničí, zůstával na území okresu Sokolov vysoký počet německých obyvatel a

odsun zde v podstatě neprobíhal²⁶. Primárním zájmem úřadů během dosídlování pohraničí bylo jeho počestění prostřednictvím odsunu a až na druhém místě šlo o hospodářské zájmy. Pro Sokolovsko byl důležitý rok 1946, kdy byla odsunuta většina německých obyvatel, ale i tak zde zůstával jejich vysoký počet. Němečtí obyvatelé byli odborníky v hornictví, které zde mělo vysoký význam, a byl zde nedostatek českých horníků. (Beranová a Bružeňák, 2010)

Obr. 9: Demografický obraz Sokolovska

Zdroj: Dohnal, 2007, SLDB 2001

Dle dokumentů Postupimské konference (17. 7. – 2. 8. 1945) lze odsun rozdělit do několika etap. První fáze by se dala označit jako Divoký odsun, jelikož probíhala do Postupimské konference. Tato etapa byla následována pokračováním v odsunu do sovětské zóny, dále pak odsun do americké zóny (od začátku roku 1946). Po této etapě následoval opět přesun do sovětské zóny, respektive jeho obnovení. Ještě před postupimským jednáním řada německých obyvatel republiku opustila, aby si zajistila práci a obživu v Německu. Výsledky sčítání obyvatel z roku 1946 dokumentovaly vysoký pokles německého obyvatelstva v pohraničí. Na území Sokolovska však bylo vidět vysoký úbytek obyvatelstva celkově, jelikož migrace Čechů a Slováků nedokázala nahradit počet odsunutých Němců. Jedním z důvodů, proto bylo zastavení odsunu německých obyvatel, dalším důvodem byl potom nedostatek pracovních sil

²⁶ Pro úspěšné osídlení pohraničí byl odsun Němců považován za jednu z hlavních podmínek a předpokladů. Na území Sokolovska tak docházelo spíše k paralyzaci tohoto procesu.

v území. Dosídlování pohraničí patřilo mezi významné procesy po konci 2. světové války a týkalo se politického i hospodářského života během poválečných let. Tento proces byl provázen majetkovými i národnostními změnami. Mnoho obyvatel německé národnosti byli horníci – odborníci a v podstatě byly strategickými zaměstnanci pro hospodářský rozvoj, tudíž byli z odsunu vyškrtnuti, z tohoto důvodu zůstalo na území okresu Sokolov nejvíce německých obyvatel z celého pohraničí. Pro příchod nových osob do tohoto území byla velká motivace v materiální oblasti (touha po něčem novém, nepoznaném) a dále pak služební povinnosti (železničáři, vojáci, členové SNB). (Dohnal, 2007; Beranová a Bružeňák, 2010)

Aspekty dosídlování

Doosídlování a odsun německých obyvatel z pohraničí mělo několik dopadů na dané lokality a z toho lze učit i určité aspekty spojené s těmito procesy. Mezi první aspekty lze zařadit *postavení německého obyvatelstva*. Na území okresu Sokolov zůstávalo i po ukončení odsunu více než 9 000 osob německé národnosti, což tvořilo ¼ celkového počtu obyvatel okresu (Beranová a Bružeňák, 2010). Němci zde měli zvláštní postavení, nacházeli zde zastání u svých zaměstnavatelů pro svoji odbornost. Pro průmysl představovali Němci nepostradatelnou pracovní sílu a tak byl jejich odsun odložen, kvůli pomalému přísunu českého obyvatelstva (Rothbauer a kol. 2008).

Dalším aspektem je *zemědělské osídlování*. Ne všechna zemědělská půda spadala pro rozdělení pro nové osadníky, některá zkonfiskovaná území získala horská pastevní družstva nebo hnědouhelné doly. Z celkové rozlohy 29 155 ha nepodlehlo konfiskaci 6 970 ha půdy (Dohnal, 2007). O tuto půdu však noví osadníci nejevili velký zájem, a proto většina území připadla Československým státním státkům, n. p.

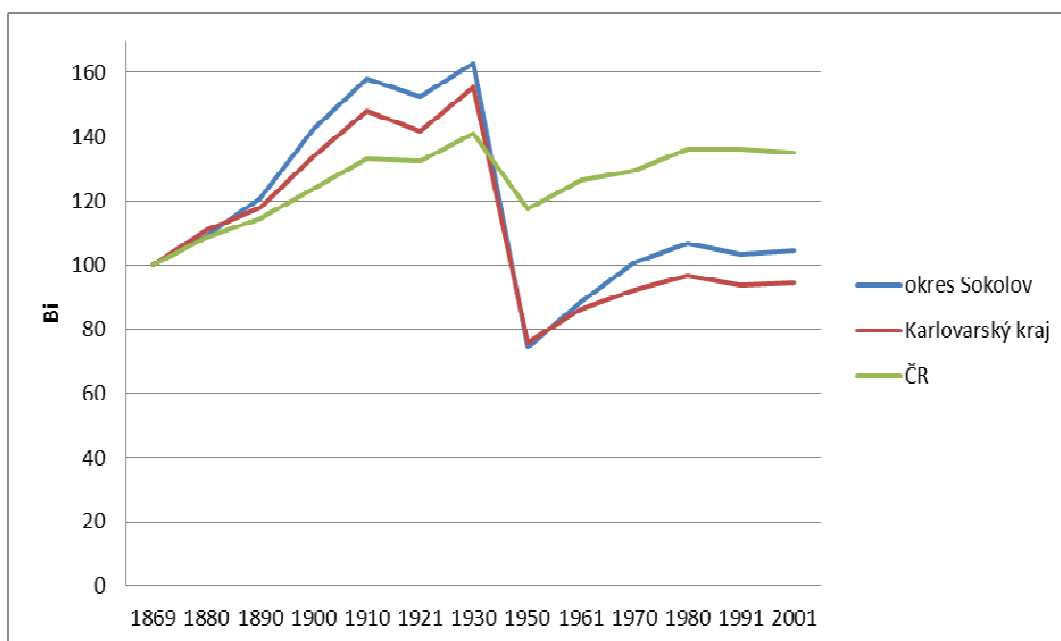
Předposledním aspektem je *reemigrace a repatriace*. Druhá světová válka přinesla výrazné změny v rozložení obyvatelstva a území. V pohraničí byla poválečná léta spojena s odsunem a dosídlováním obyvatelstva, není ovšem možno opomenout oba směry těchto procesů (Žippaiová, 1996). Nově příchozí osídlenci na území Sokolovska představovali národnostně velmi různorodou společnost a přinášeli tak novou kulturu a zvyky, které zde vytlačili ty německé.

Posledním aspektem je pak *průmysl*, který je pro toto území velmi význačný. Jelikož Sokolovsko je již od počátku industriální revoluce okres průmyslový, vzhledem k těžbě hnědého uhlí a vzniku několika továren (včetně chemických) v předválečném období (Jiskra, 2005). Po skončení války zde totiž nastala krize a průmyslová odvětví se tak nacházela v kritických stavech. Infrastruktura byla zničena

a docházelo k její postupné obnově, chyběly suroviny a pracovní síla. Všechny podniky tak přešly pod národní správu, ve které zůstaly až do období privatizace v 90. letech 20. století.

Vývoj počtu obyvatel

Na příkladu vývoje počtu obyvatel (obr. 10) lze názorně vidět průběh zvyšování populace až do ukončení 2. světové války. Po jejím konci došlo k již zmíněnému odsunu německého obyvatelstva, což znamenalo odsun téměř 90 % původní populace z pohraničí (ROP NUTS II Severozápad 2007–2013, 2006). Jedná se v podstatě o celorepublikový trend úbytku populace v pohraničí vlivem poválečného odsunu a poválečných dopadů (vysoká úmrtnost, nedostatek potravy, pracovní příležitosti). Pokles v kraji a okresu je mnohem vyšší než v republice a pro navrácení do předválečného stavu nestačil ani zvýšený nárůst těžby hnědého uhlí a ostatních nerostných surovin v celém kraji (cín, uran, wolfram, kaolin). Linie okresu a kraje mají v podstatě stejný průběh a od roku 1991 by se dalo říci, že jsou stabilní i spolu s linií republiky.

Obr. 10: Vývoj počtu obyvatel²⁷

Pozn.: Bi – bazický index

Počet obyvatel v okrese Sokolov v letech 1869-2009 ve větší míře stoupá a v menší poté klesá. Vlivem nově příchozích obyvatel do tohoto území počet narůstal

²⁷ Úplný přehled vývoje počtu obyvatel se nachází v tabulce v příloze 2
Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Historický lexikon obcí ČR 1869–2005 I. díl. ČSÚ Praha 2006. 759 s.; vlastní úprava

až do roku 1930, stejně jako v celé republice. Na tomto nárůstu se významně podílela industrializace, hlavně těžba hnědého uhlí. Nejvíce obyvatel žilo na území okresu v roce 1930. V prvním poválečném období (po 1. světové válce) došlo k menšímu poklesu počtu obyvatel vlivem migrace do ciziny a do atraktivnějších lokalit, přeci jen vlivem rozmachu těžby hnědého uhlí se zde začala zhoršovat kvalita životního prostředí a dalším vlivem bylo nové uspořádání států ve střední Evropě. Během 2. světové války a následných dvou poválečných let klesl počet obyvatel o více jak polovinu. To bylo způsobeno odsunem německých obyvatel a pomalého dosídlování území z vnitrozemí. Nastala totiž i nová hospodářská politika a toto území nabízelo mnoho nových pracovních příležitostí, což se projevilo při sčítání lidu, domů a obcí v roce 1961 nárůstem počtu obyvatel o více jak 13 tisíc. (Dohnal, 2007). V 70. letech minulého století nastal další početní nárůst, který je ovlivněn vysokou porodností silných poválečných ročníků a propopulační politikou státu. Tento proces platil pro celou republiku. V 70. a 80. letech 20. století nabízely Rudné doly v Ostravě pro studenty vysoké školy Báňské zaměstnání v lomech i ubytování ve vlastních bytech na území okresu Sokolov (Fejlková, 2009). Tento krok zajistil nárůst obyvatel v této lokalitě.

Od roku 1991 by se dalo říct, že počet obyvatel v podstatě stagnuje. Pomalý pokles je dán malou nabídkou na trhu práce v okrese, pomalu se ukončující těžbou hnědého uhlí a neatraktivností tohoto území v rámci kvality života. Kdybychom si převedli podíl obyvatel žijících ve městě Sokolov na celkový počet okresu, došli bychom k závěru, že ve městě Sokolov žije více jak 25 % obyvatel okresu. Se vzrůstající vzdáleností od Sokolova (směrem do horských oblastí) se počet obyvatel snižuje. V současnosti většina lidí žije v blízkosti větších měst (Rothbauer, 2004).

Struktura obyvatelstva podle věku, pohlaví a vzdělání

Obyvatelstvo na území České republiky postupně stárne, což se odráží na složení věkové struktury obyvatelstva. Změna se projevuje na zvýšeném podílu osob starších 65 let a snížení podílu osob mladších 15 let, mluvíme tak o demografickém stárnutí populace.

Tab. 3: Vývoj počtu obyvatel podle věkových skupin v okrese Sokolov²⁸

ROK	OBYVATELSTVO		Z TOHO VE VĚKU [%]			IS	IEZ
	celkem	z toho ženy	0-14	15-64	65 a více		
1991	92 623	46 476	23,2	62,7	14,2	61,2	59,6
2001	93 097	47 204	18,1	71,8	10,2	56,4	39,3
2009	92 903	47 024	15,4	71,5	13,2	85,6	39,9
2010	92 834	46 955	15,4	71,5	13,1	85,6	40

Pozn.: IEZ – index ekonomické zátěže, IS – index stáří

Mezi lety 1991 a 2009 došlo k nárůstu počtu obyvatel v okrese Sokolov a ukázalo se rozdílné zastoupení věkových skupin ve struktuře obyvatelstva. Nejsilnější skupinou jsou obyvatelé v produktivním věku. Nejslabší poté lidé v postproduktivním věku. Nejvíce obyvatel přišlo do tohoto území v 70. a 80. letech minulého století v rámci nabídky pracovních míst a levného bydlení. Tato početná skupina pomalu stárne, což se projevuje právě na věkové struktuře. Stárnutí populace se projeví, až početná skupina v produktivním věku přejde do věku postproduktivního. Z hlediska pracovních příležitostí to bude v tomto území menší výhodou, protože po ukončení těžby zde nejspíše dojde k nárůstům nezaměstnanost vzhledem k malé nabídce nových pracovních příležitostí.

Tab. 4: Srovnání věkové struktury obyvatelstva mezi okresem Sokolov, Karlovarským krajem, Ústeckým krajem a ČR v roce 2009²⁹

ÚZEMÍ	OBYVATELSTVO		Z TOHO VE VĚKU [%]			INDEX STÁŘÍ	
	celkem	z toho ženy	0-14	15-64	65 a více	muži	ženy
okres Sokolov	92 903	47 024	15,36	71,48	13,16	67	105,9
Karlovarský kraj	307 636	156 580	14,6	71,35	14,05	74,9	119,2
Ústecký kraj	836 198	423 619	15,2	71,12	13,69	69,6	111,4
ČR	10 506 813	5 349 616	14,22	70,37	15,41	86,1	131,7

V porovnání s krajem a celou republikou žije na Sokolovsku největší podíl obyvatel ve věku do 14 let a nejmenší podíl obyvatel ve věku více jak 65 let. Ve vyšších územních jednotkách je oproti Sokolovsku index stáří poměrně vysoký. Celkově lze říci, že nejvíce obyvatel se řadí do věkové skupiny 15-64 let. V celkovém porovnání Karlovarského kraje s celou ČR je v tomto kraji populace mladší, což lze

²⁸ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1991. ČSÚ Karlovy Vary 1992. Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Karlovy Vary 2002. Český statistický úřad. Demografická ročenka Karlovarského kraje [online]. Aktualizováno 2011[citováno 2011-08-14]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4027-11>

²⁹ Český statistický úřad. Demografická ročenka Karlovarského kraje [online]. Aktualizováno 2010[citováno 2011-08-14]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4027-11>

vidět v tabulce 4. V porovnání se sousedním Ústeckým krajem, který je spjat s těžbou hnědého uhlí stejně jako okres Sokolov, můžeme pozorovat podobné hodnoty v procentuálním zastoupení.

Vzdělanostní struktura

Okres Sokolov patří mezi regiony, kde jedna je jedna z nejnižších úrovní vzdělání v rámci České republiky. Převažuje zde obyvatelstvo se základním vzděláním a se středoškolským bez maturity, následovaném s velkým odstupem vysokoškolským vzděláním. Tato úroveň vzdělání je dána průmyslovým charakterem okresu, kde je potřeba převážně dělnických profesí. Na druhé straně má úroveň vzdělání vliv na míru nezaměstnanosti okresu, kdy je i v průmyslu potřeba odbornější kvalifikace, která uchazečům chybí. Jedním u důvodů nízkého počtu vysokoškolsky vzdělaných je jejich migrace do lukrativnějších regionů. Zůstávají zde pouze ti, kteří najdou uplatnění na trhu práce. Počet vysokoškolsky vzdělaných je dán i minimálním výskytem vysokých škol v okrese a kraji. V okolních okresech je tak zastoupena neuniverzitní soukromá vysoká škola - Vysoká škola Karlovy Vary, o. p. s. a v okrese Cheb je to poté Fakulta ekonomická Západočeské univerzity v Plzni. Přímou v okrese Sokolov se nachází Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky se sídlem v Praze.

Tab. 5: Vývoj vzdělanostní struktury v okrese Sokolov³⁰

ROK	OBYV. 15+	ZŠ	SŠ BEZ MATURITY	SŠ S MATURITOU	VŠ
1970	63620	55,9	38,8	3,6	1,7
1980	68741	50,5	33,2	13,3	2,4
1991	71157	41,9	36,7	18	3,4
2001	76412	33,4	40,2	22,4	4

Vysvětlivky: CELKEM - obyv. starší 15 let, ZŠ – Základní vzdělání včetně neukončeného, VŠ – Vysokoškolské, SŠ – Středoškolské

V tabulce lze vidět růst vzdělanosti obyvatelstva od roku 1970, kdy se zvyšuje počet osob starších 15 let s ukončeným vzděláním. Můžeme sledovat pokles obyvatel pouze se základním vzděláním, kdy v roce 1970 měla více jak polovina obyvatel dosažené pouze základní vzdělání, případně bylo bez ukončeného základního

³⁰ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidu, domů a bytů v letech 1970, 1980, 1991 a 2001

vzdělání. Z tabulky je dále patrné, že se zvyšuje podíl středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Stále je však patrná převaha obyvatel s ukončeným středoškolským vzděláním bez maturity. V roce 2001 žilo na území okresu Sokolov 33,4 % obyvatel starších 15 let se základním vzděláním, 40,2 % se středoškolským vzděláním bez maturity, 22,4 % s kompletním středoškolským vzděláním a 4 % s vysokoškolským vzděláním.

Tab. 6: Vzdělanostní struktura obyvatelstva v okresech Karlovarského kraje, Ústeckém kraji a ČR v roce 2001³¹

ÚZEMÍ	OBYV. 15+	ZŠ	SŠ BEZ MAT.	SŠ S MAT.	VŠ
Cheb	74302	29,9	37,5	26,9	5,7
Karlovy Vary	102659	28,1	37,7	27,6	6,6
Sokolov	76412	33,4	40,2	22,4	4
KVK	253373	30,2	38,4	25,8	5,6
Ústecký kraj	681355	30,2	39,3	25,2	5,4
ČR	8575198	24,8	38	28,4	8,9

Vysvětlivky: CELKEM - obyv. starší 15 let, ZŠ – Základní vzdělání včetně neukončeného, VŠ – Vysokoškolské, SŠ – Středoškolské, KVK – Karlovarský kraj

V porovnání s okolními okresy je v zájmovém území nejvyšší podíl obyvatel se základním vzděláním. Tento počet převyšuje i celorepublikový průměr. Naopak je zde podprůměrně zastoupeno obyvatelstvo s vysokoškolským vzděláním, pouhá 4 %. Při porovnání Karlovarského kraje s podobně orientovaným Ústeckým krajem lze sledovat stejné podílové zastoupení vzdělanostní struktury. Oba kraje jsou poznamenány odsunem německých obyvatel a průmyslovým charakterem území. Při porovnání s celou republikou je vidět převaha obyvatel se základním vzděláním a středoškolským bez maturity, naopak podprůměrně počet obyvatel se středoškolským vzděláním s maturitou a s vysokoškolským vzděláním.

³¹ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Karlovy Vary 2002.; vlastní úprava

Národnostní struktura

Území okresu Sokolov je národnostně velmi pestré. Vše je dáno historickým vývojem, kdy původní obyvatelstvo se zde již skoro vůbec nevyskytuje. Mezi původní obyvatele se řadili Němci společně s menšinou Čechů. Německé obyvatelstvo bylo po 2. světové válce z větší části odsunuto a nahrazeno pestrou směsí obyvatel jiných národností.

Tab. 7: Národnostní struktura v Karlovarském kraji a jeho okresech v roce 2001 v porovnání s Ústeckým krajem³²

OKRES	Počet obyv.	Česká	Sloven.	Romská	Polská	Německá	Ukrajinská	Vietnamská
Cheb	88 738	87,39	4,85	0,14	0,11	1,85	0,44	2,13
Karlovy Vary	121 998	89,38	3,92	0,11	0,12	2,4	0,38	0,9
Sokolov	93 607	85,4	5,32	0,52	0,13	4,65	0,35	0,21
Karlovarský kraj	304 343	87,57	4,63	0,25	0,12	2,93	0,39	1,04
Ústecký kraj	820 219	92,26	2,71	0,23	0,2	1,16	0,27	0,41

Během sčítání v roce 2001 se z celkového počtu 93 607 obyvatel hlásilo 85,4 % k české, slovenské a moravské národnosti, která má v celém okrese největší zastoupení. Na území okresu z ostatních národností je nejvíce zastoupeno obyvatelstvo s národností slovenskou, německou a romskou. Tyto národnosti mají v rámci kraje největší zastoupení právě na Sokolovsku. K romské národnosti se hlásilo v roce 2001 0,52 % obyvatel. Tento údaj však není celistvý, mnoho Romů se hlásí právě k české národnosti anebo národnost nebyla uvedena. Téměř 50 % z celkového počtu obyvatel kraje vyznaných k německé národnosti žije právě na území okresu Sokolov. Toto zastoupení německé národnosti je dáno poválečným odsunem a vysokou kvalifikací v hornictví již v období po 2. světové válce (Prokop, 1994). Němečtí obyvatelé žijí převážně v oblasti Krušných hor při státních hranicích s Německem. Ve všech okrese kraje žije rovnoměrný počet obyvatel hlásících se ke slovenské národnosti, ale na Sokolovsku tvoří 5,32 % obyvatelstva. Vysoký podíl těchto tří národností je dán pracovními příležitostmi v 70. a 80. letech minulého století, kdy došlo k zintenzivnění těžby hnědého uhlí a byla potřeba nová pracovní síla do lomů a dolů. Jedná-li se o Romy mělo dojít k jejich začlenění mezi ostatní obyvatele v rámci socialistické

³² Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Praha 2002.; vlastní úprava

politiky. O soužití s Romy během 2. světové války se zmiňuje J. Dohnal ve své knize z roku 2007. Romové byli zvyklí na kočovný způsob života a byli umístěni do panelových domů. Místním lidem vadil jejich způsob života, protože docházelo k rušení nočního klidu, ničení získaného majetku a nepořádku (Dohnal, 2007). Lidé hlásící se k vietnamské a ukrajinské národnosti přišli hlavně do tohoto území po roce 1989 v rámci podnikání a dělnických prací. Vietnamská menšina zde pracuje nejčastěji na živnostenský list a ukrajinská menšina pracuje na pracovní povolení na dobu určitou, které je možno si obnovit (Karlovarský kraj, 2010).

V mezikrajovém porovnání s Ústeckým krajem lze vidět menší zastoupení cizích národností v tomto kraji. Více než 90 % kraje se hlásí k české národnosti a nejméně poté k polské. I když se jedná též o periferní kraj je zde nižší zastoupení obyvatel s německou národností o necelá 2 %. Na území Karlovarského kraje tak převládá zastoupení i ve slovenské a vietnamské národnosti. V Ústeckém kraji je ovšem mnohem větší problém s nepřizpůsobivými obyvateli (Šluknovský výběžek), kteří se stejně jako v Karlovarském kraji hlásí k české národnosti. Problém Šluknovska probíhá již od srpna roku 2011 a i teď po půl roce stále není vyřešen.

Tab. 8: Národnostní struktura v okrese Sokolov v letech 1970, 1980, 1991 a 2001³³

ROK	počet obyv.	česká	sloven.	romská	polská	německá	ukrajin.	vietnam.
1961	79192	59,2	12,9	--	0,2	25,3	0,4	--
1970	90289	75,3	13	--	0,2	9,3	0,3	--
1980	95444	78,2	12,8	--	0,2	6,8	0,3	--
1991	92 623	80,7	9,9	1,0	0,2	6,1	--	--
2001	93 607	85,4	5,3	0,5	0,1	4,7	0,4	0,2

Až do sčítání lidí, domů a bytů 2001 nebyla zjišťována vietnamská národnost stejně tak romská (až do roku 1991), tudíž je nelze porovnávat s ostatními roky. V porovnání mezi jednotlivými roky lze sledovat postupný nárůst obyvatelstva do roku 1980, poté nastal zlom a počet obyvatel od té doby střídavě klesá a stoupá. Dopady poválečné situace a dosídlování okresu jsou patrné z výše uvedené tabulky. Během sčítání obyvatel, domů a bytů v roce 1961 je vidět vysoké zastoupení německé populace, což je následek vyjmutí německých horníků z odsunu německých obyvatel.

³³ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1970 – Západočeský kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov 1971.

Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1980 – Západočeský kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov 1981.

Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1991. ČSÚ Karlovy Vary 1992.

Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Karlovy Vary 2002.

Můžeme tedy sledovat trend dosídlování území převážně Čechy a Slováky spojený s úbytkem Němců. Obyvatelé hlásící se k polské a ukrajinské národnosti mají v podstatě stabilní zastoupení v zájmovém území. Při porovnání sčítání lidí, domů a bytů v letech 1991 a 2001 můžeme sledovat pokles zastoupení u cizích národností, v případě slovenské a romské dokonce o polovinu. Tento odliv je dán nižší pracovní nabídkou a migrací do jiných částí republiky nebo do zahraničí, případně přihlášení se k české národnosti při sčítání obyvatel v roce 2001. První výsledky sčítání obyvatel 2011 ukázaly, že na území republiky je mnohem více cizinců než před deseti lety. Nejvíce jsou zastoupeni Ukrajinci, Slováci, Vietnamci, Rusové a Němci. Přičemž na území Karlovarského kraj je podíl cizinců 2 nejvyšší po Praze³⁴.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo

Tab. 9: Ekonomicky aktivní obyvatelstvo v okrese Sokolov v letech 1961, 1970, 1980, 1991 a 2001³⁵

ROK	POČET OBYV.	POČET EA	PRIMÉR [%]	SEKUNDÉR [%]	TERCIÉR [%]
1961	79192	37482	7,2	70,34	22,46
1970	90289	46834	6,1	65,4	28,5
1980	95444	51660	5,8	64,61	29,59
1991	92623	51669	5,38	63,6	31,02
2001	93607	49300	1,71	48,78	27,82

Pozn.: EA – ekonomicky aktivní obyvatelstvo; podíl v jednotlivých sférách použit z počtu EA obyvatel

Průmyslový charakter okresu posiluje i vysoké procento zaměstnanosti v tomto sektoru jak lze vidět v tabulce č. 9. Až do roku 1991 pracovalo více než 50 % v průmyslovém odvětví, převážně v oblasti těžby. S postupným úbytkem zemědělské půdy během rozšiřování těžby hnědého uhlí a ekonomické transformaci okresu můžeme sledovat postupný pokles zaměstnanosti v priméru. Navíc se zemědělství stávalo i vzhledem k přírodním podmínkám (mnoho arzenů v půdě, málo orné půdy, nadmořská výška) neperspektivní. V roce 2001 došlo k nárůstu počtu obyvatel na 93607, ale oproti roku 1991 nastal pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva. Nejméně lidí je zaměstnáno v zemědělství a rybolovu, tedy v priméru. Z celkového počtu ekonomicky

³⁴ Sčítání lidí, domů a bytů 2011. Sčítání lidí, domů a bytů [online].[2011–12–10]. Dostupný z: <http://www.scitani.cz>

³⁵ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1970 – Západočeský kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov 1971.

Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1980 – Západočeský kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov 1981.

Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 1991. ČSÚ Karlovy Vary 1992.
Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Karlovy Vary 2002.

aktivních obyvatel 51 669 v roce 1991 bylo více jak 50 % zaměstnáno v oblasti průmyslu (sekundér). V roce 2001 zaměstnanost v sekundéru klesla, ale i tak tvoří necelých 50 % zaměstnanosti ekonomicky aktivních obyvatel. Vyšší zaměstnanost v průmyslovém odvětví zde převládá již od 19. století, během kterého došlo na našem území habsburské monarchie k průmyslové revoluci. Po ukončení těžby by mělo dojít k poměrně vysokému přesunu zaměstnaných v tomto oboru do služeb, tedy terciéru. V terciéru pracuje oproti roku 1991 o 15 % méně obyvatel.

Tab. 10: Ekonomicky aktivní obyvatelstvo v okresech Karlovarského kraje, Ústeckém kraji a ČR v roce 2001³⁶

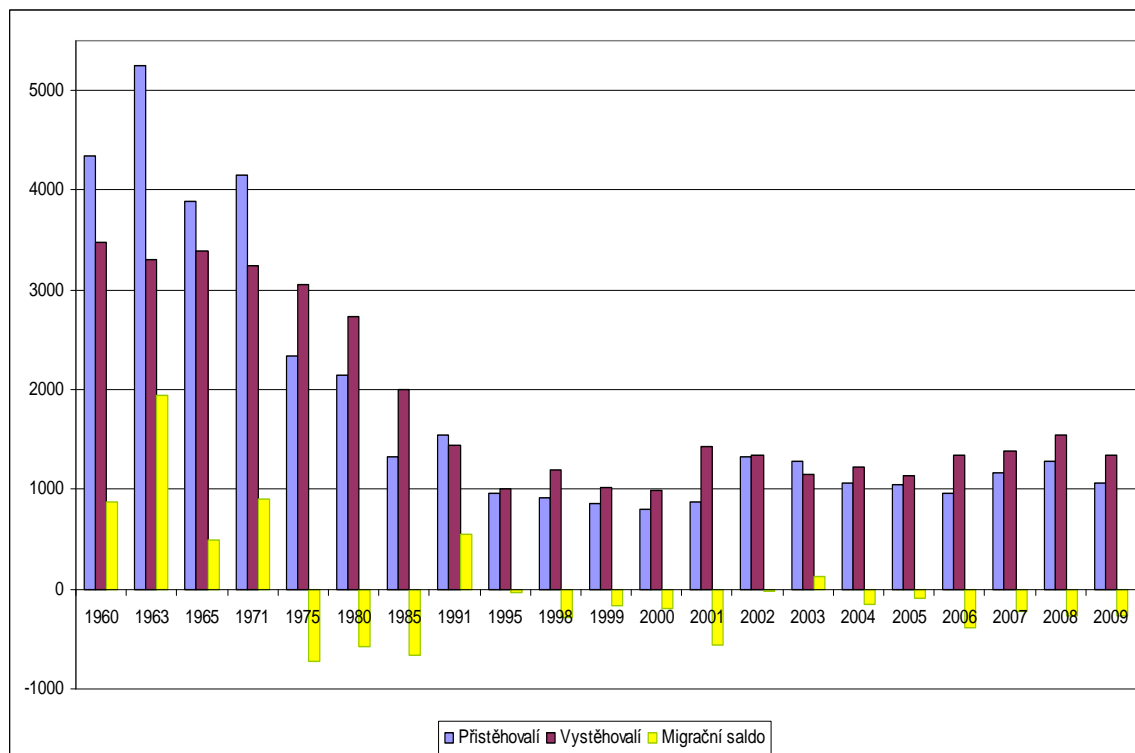
ÚZEMÍ	počet obyv.	počet EA	primér [%]	sekundér [%]	terciér [%]
okres Sokolov	93607	49300	1,71	48,78	27,82
okres Cheb	88738	47891	3,16	30,54	35,94
okres Karlovy Vary	121998	65156	3,49	32,99	33,33
Karlovarský kraj	304343	162347	2,85	37,06	32,44
Ústecký kraj	820 219	426599	3,14	37,03	34,14
ČR	10230060	5253400	4,39	37,7	34,25

Pozn.: EA – ekonomicky aktivní obyvatelstvo; podíl v jednotlivých sférách použit z počtu EA obyvatel

V porovnání s ostatními územními jednotkami pracuje v zemědělství a rybolovu (primér) nejméně obyvatel. Je to dáno špatnými podmínkami pro zemědělství, kdy nejlepší podmínky se nacházejí v nivách řek a nižších nadmořských výškách. V porovnání s okresy karlovarského kraje pracuje v okrese Sokolov nejvíce lidí v sekundéru (48,78 %), v okolních okresech je to pouze 31 – 33 % podíl. V rámci kraje též pracuje nejvíce obyvatel v oblasti průmyslu, který je následován službami. Celý okres má průmyslový charakter, který je dán dlouhodobou těžbou nerostných surovin (v minulosti uran, cín, wolfram, stříbro, měď a v současnosti hnědé uhlí, kaolin, žula) a průmyslovým vývojem. Na území kraje se nachází několik porcelánek, skláren, těžebních společností chemických závodů apod. Při mezikrajovém srovnání s Ústeckým krajem je poměrově stejné procento zaměstnaných v průmyslové výrobě. Oproti tomu vzhledem k zemědělskému zaměření části Ústeckého kraje pracuje v zemědělství o něco vyšší procento ekonomicky aktivních. V Ústeckém kraji je poměr zaměstnaných v sektoru terciéru na stejné úrovni jako v rámci ČR.

³⁶ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Sčítání lidí, domů a bytů 2001. ČSÚ Karlovy Vary 2002.

Pohyby obyvatel

Obr. 11: Migrace v okrese Sokolov v letech 1960–2009³⁷

Poválečná léta měla pro okres Sokolov poměrně viditelné následky. Z okresu bylo odsunuto více než 50 % obyvatel a okres se stal stejně jako celé pohraničí téměř vylidněný. Objevily se tedy snahy o dosídlení okresu na předválečnou úroveň, což se nepovedlo ani do dnešní doby. Až do roku 1980 se povedlo každoročně okres dosídlit více než 2 000 obyvateli, poté se tento stav až do roku 2001 snížil pod hranici 1 000 přistěhovalých za rok. Od tohoto roku se počet každoročně přistěhovalých ustálil těsně nad hranicí 1 000 přistěhovalých. Maxima během posledních 10 let dosáhl počet přistěhovalých v roce 2002 – 1 324 přistěhovalých. Od tohoto roku už poté linie přistěhovalých nabrala klesající tendenci s pauzou v letech 2007 a 2008, kdy opět jejich počet rostl. Můžeme tedy říci, že průměrně se do okresu přistěhuje kolem 1000 obyvatel ročně. V druhém případě vystěhování z okresu můžeme mluvit o vzrůstajícím trendu, kdy nejvíce se odstěhovalo 1551 obyvatel v roce 2008, výjimkou byl rok 2000, kdy se z okresu vystěhovalo pouze 990 obyvatel. Stěhování z okresu je dáno malými pracovními příležitostmi pro absolventy škol se zaměřením jiným, než je průmyslové

³⁷ Kolektiv autorů Českého statistického úřadu: Vývoj obyvatelstva v krajích a okresech v České republice za období 1960–1995. Časové řady vybraných ukazatelů demografické statistiky. ČSÚ Praha 1996. 181 s.; vlastní zpracování
Český statistický úřad. Databáze demografických údajů za obce ČR (1971–2010) [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011–12-23]. Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm; vlastní zpracování

odvětví. Stěhování je dáno i nízkým platem a lepšími příležitostmi v jiných částech republiky, případně zahraničí. Migrační saldo okresu je tedy během zkoumaného období kromě pěti let vždy záporné a můžeme hovořit o migračním úbytku.

5.1.3 Proměny hospodářství vlivem těžby hnědého uhlí

Jako na většině území dnešního státního území bylo až do 19. století velmi důležité zemědělství. V období středověku se v horských částech okresu (Krušné hory a Slavkovský les) pomalu začal rozvíjet průmysl v podobě primitivního využívání rudných ložisek, převážně cínových a dále textilní průmysl (paličkování). Vzhledem k vyšším nadmořským výškám se zde pěstovaly méně náročné plodiny (brambory, obilniny) a v nivě řeky Ohře (Sokolovské pánvi) dokonce chmel. Jeho pěstování se dostává do popředí od 2. poloviny 17. století, aby v 18. století dosáhlo svého vrcholu (Prokop, 1994). O necelé století později se s příchodem průmyslové revoluce a postupné industrializace dostává zemědělství do pozadí a na vrchol se dostává těžební průmysl. Jak již bylo výše zmíněno první ložiska uhlí byla objevena v okolí města Loket. V prvotních fázích industrializace byl do místa těžby lokalizován vhodný průmysl. V horských oblastech v rámci celé republiky měl významnou pozici textilní průmysl, který si udržoval svou tradiční výrobu. V Krušných horách se vyráběl mušelín a pomocí paličkování se zde vyráběly i rukavice.

V souvislosti s těžbou hnědého uhlí byl do místa těžby lokalizován zpracovatelský průmysl (průmysl energetický, strojírenský, chemický). Kromě rozvoje těžby hnědého uhlí můžeme mezi počátky průmyslu řadit i vznik několika minerálních závodů a skláren. V těchto podnicích se využívalo menší množství vytěženého uhlí (k topení, čištění skla), které bylo nalezeno v jejich blízkosti. Po otevření železnice pak bylo uhlí produkováno ve větší míře. V minerálních závodech se vyráběla dýmavá kyselina sírová (oleum – sloužila k výrobě loučí na svícení), různé druhy skalice nebo fosfor (min. závody Lipnice). První minerální závod byl postaven ve Starém Sedle již v 17. století a postupně poté začaly vznikat další závody v blízkosti nalezišť hnědého uhlí. Až do 6. 3. 1793 patřila naleziště uhlí vlastníkovu pozemků, to mělo za následek vznik mnoha těžařských společností (Starosedelská těžební společnost, Falknovsko - Chebská báňská společnost a jiné). J. A. Starck posléze všechna družstva skoupil a založil tak Dolové a průmyslové závody, dříve J. A. Starck se sídlem v Dolním Rychnově. Pod správu závodů patřilo několik menších podniků. Prvním z nich byla elektrárna v Dolním Rychnově, docházelo zde k odbytu místního uhlí, spalování méně kvalitního uhlí a výrobě elektrické energie. Při elektrifikaci v dolech (čerpání důlních

vod) došlo i elektrifikaci obcí Falknov a Dolní Rychnov. Elektrifikace však nabrala rychlý spád a v 1. polovině minulého století byl elektrifikován již celý okres Sokolov. Tato elektrárna fungovala až do roku 1968, kdy došlo k uvedení provozu na kombinátu Vřesová s větším výkonem (Prokop, 1994). Dalším podnikem byla Briketárna a vývojová laboratoř v Dolním Rychnově, která se zabývala výzkumem a ověřením možností využití hnědého uhlí. Destiloval se zde dehet a uhlí za účelem získání technického benzínu. Bylo zjištěno, že Sokolovské uhlí se nehodí ke koksování, ale spíše k výrobě briket. Provoz byl ukončen po otevření briketárny v Tisové a na Vřesové. Postupně se začala těžba hnědého uhlí a s ní spojený průmysl rozšiřovat po území Sokolovské pánve. Časem tedy vznikla na území okresu jediná těžařská firma (dnes Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s.), které je dodnes největším zaměstnavatelem. Všeobecně se SUAS zabývá těžbou a zpracováním hnědého uhlí, rekultivacemi a dalšími činnostmi souvisejícími s těžbou.

Obr. 12: Pohled na Chemické závody Sokolov a sídliště Michal

Zdroj: Radovan Fišer, 2009

V současnosti SUAS provozuje pouze 2 divize – Jiří a Družba. V roce 2009 došlo ke sloučení těchto divizí a následnému přejmenování na divizi Těžba. Ovšem divize Družba je v současné době uzavřena vlivem sesuvům na vnitřní výsypce lomu Jiří. Do nově vzniklé divize Těžba tak přešlo kolem 2000 zaměstnanců z divize Družba. Spolu s uzavřením divize Družba byla ukončena výroba briket v kombinátu Vřesová, pro výrobu briket se přestalo těžit vhodné uhlí. SUAS se kromě těžby hnědého uhlí angažuje i ve financování rozvoje a nových výstavbách v regionu. (SUAS,2010)

Druhým největším zaměstnavatelem jsou chemické závody, které po fúzi v prosinci roku 2010 změnili svůj původní název chemické závody Hexion Sokolov na RSM CHEMACRYL, a. s. Závody byly založeny v říjnu roku 1917 k výrobě elektrické energie, karbidu vápničku a dusíkatého vápna. Během 2. světové války byl proveden nálet na závody, ale bomby minuly svůj cíl (Prokop, 1994). Během hospodářské krize závody rozšiřovaly svoji výrobu na kyselinu mravenčí, peroxid vodíku a další. V 50. letech 20. století se zde vyráběl aryl na světové úrovni. V současnosti vyrábí chemické produkty, kdy jich jde 84 % na export. Ještě ke konci 20. století měla velký význam v zaměstnanosti okresu výroba porcelánu. Dříve na tomto území fungovaly 4 významné porcelánky – Loket, Horní Slavkov, Loučky a Chodov. V 90. letech minulého století skončila výroba porcelánu v Lokti a v listopadu roku 2010 ukončila svoji činnost i Slavkovská porcelánka Haas a Czjizek. Dnes funguje pouze porcelánka v Loučkách a v Chodově, kde se glazuruje růžový porcelán. Oba závody poskytují své produkty ve větší míře na export. Během 20. století se na Kraslicku ještě vyráběla krajka a již od 17. století se zde vyrábějí tradiční dechové nástroje ve firmě Amati-Denak (Amati, 2011). Díky postupnému rozšiřování těžby a transformaci průmyslových odvětví se Sokolovsko řadí mezi přední průmyslová centra (Karlovarský kraj, 2009).

Zemědělství na tomto území nemá moc výraznou pozici vzhledem ke zdejšímu přírodním podmínkám, Sokolovsko se tak řadí do souvislého pásu okresů jihozápadního pohraničí (Karlovy Vary - Český Krumlov). Půdní fond je ovlivněn zvláštními požadavky vzhledem k rozsáhlým plochám přírodních rezervací, ochranných pásem pitné a minerální vody. Spolu s okresy Ústeckého kraje zde došlo k nejvyššímu úbytku zemědělské půdy. Zemědělská půda tedy zabírá 27,5 % z rozlohy okresu (754 km²) a z toho orná zaujímá pouze 22,3 %.

V poslední době se začalo uvažovat o dovytěžení zbytkových zásob v prozatím nezrekultivované části velkolomu Medard. Současně těžba pokračuje do oblasti JV předpolí (Zpravodaj SUAS, 6/2011) Po ukončení těžby hnědého uhlí by mělo dojít k výstavbě průmyslových zón. Významná zóna by měla vzniknout v prostoru mezi Sokolovem a Starým Sedlem. Problém s výstavbou je spojen s vhodným výběrem investora pro tuto oblast. Bohužel zatím není velký zájem investorů o toto území. Otázkou zůstává tedy průmyslový charakter území po ukončení těžby. Je možno, že tento charakter ustoupí sektoru služeb. Stavba průmyslové zóny mezi Novým Sedlem a Chodovem je již realizována. Tato výstavba je financována z programu odstranění ekologických škod vzniklých před privatizací hnědouhelných těžebních společností a

měla by stát 153 milionů korun (Sokolovský deník, 2011). Při porovnání v samotném Karlovarském kraji z hlediska hospodářské struktury můžeme najít vysokou diferenciaci. Kraj tak můžeme rozdělit na dvě hlavní oblasti dle hospodářského zaměření. V okresech Karlovy Vary a Cheb je hlavní prioritou lázeňství a cestovní ruch, přičemž nelze opomenout i průmyslovou roli Karlových Varů především v průmyslu skla, keramiky a porcelánu a také v potravinářství. Okres Sokolov je výrazně průmyslovým centrem kraje a vyznačuje se koncentrací těžby hnědého uhlí, energetickou, chemickou a strojírenskou výrobou. (Karlovarský kraj, 2011)

Trh práce

Již po několik staletí je v rámci okresu Sokolov nejvíce lidí zaměstnáno ve sféře průmyslu, ale v posledních letech se tato situace pomalu mění. Vzhledem k útlumovému programu, který probíhá od 90. let 20. století se pomalu dostává do popředí zaměstnanost ve sféře terciární (hlavně služby).

Není tedy divu, že na počátku 90. let byla v okrese podobně jako v celé České republice nezaměstnanost velmi nízká, což bylo dáno dřívější politikou zaměstnanosti³⁸. Po postupném uzavírání šachet a hnědouhelných lomů začala od roku 1995 míra nezaměstnanosti pomalu stoupat a v posledních letech se ustálila na úrovni 11,6 %. Další zvýšení míry nezaměstnanosti nastane nejspíše po ukončení těžby hnědého uhlí a uzavření posledních lomů, časový horizont této události byl původně plánován na rok 2040, ale vzhledem k neočekávaným problémům (uzavření lomu Družba) a plánům (dovytěžení zásob na Medardu) byl o několik let posunut (SUAS, 2011).

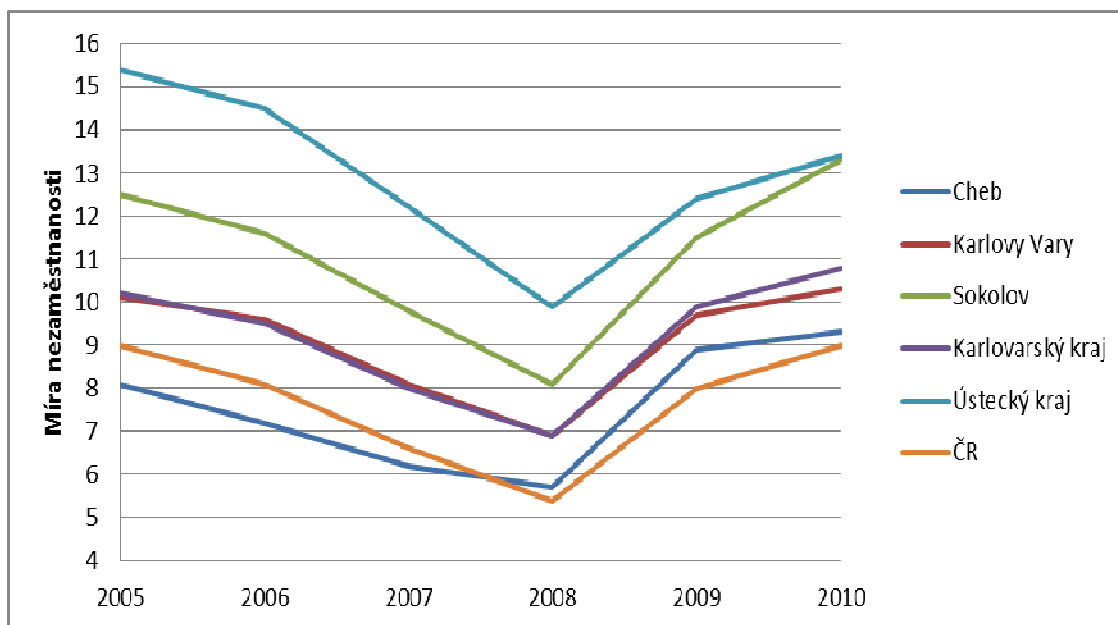
³⁸ Demografický informační portál. *Demografický informační portál [online]*. [cit. 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.demografie.info>

Tab. 11: Statistické jednotky pro výpočet míry nezaměstnanosti v okrese Sokolov v letech 1995 – 10/2011³⁹

OBDOBÍ	POČET UCHAZEČŮ	VOLNÁ MÍSTA	UCHAZEČI/ MÍSTO	MÍRA NEZAMĚŠTNANOSTI
1995	1681	914	1,8	3,4
2000	4961	523	9,5	9,9
2005	6425	338	19	12,5
2006	5771	615	9,38	11,6
2007	4272	712	6	9,8
2008	4341	620	7	8,1
2009	6404	229	28	11,5
2010	6623	228	29	13,3
X.11	5890	242	24,3	11,9

Ve výše uvedené tabulce je možno sledovat vývoj počtu uchazečů na jedno pracovní místo a míru nezaměstnanosti. V období 1995–2005 začala nezaměstnanost vzrůstat v důsledku poslední fáze restrukturalizace zdejších hlavních zaměstnavatelů v průmyslu společně s útlumem těžby a přechodem na ekologičtější technologie k úrovni 12,5 %. Menší pokles nastal v letech 2007 a 2008. Od roku 2009 je pak zřejmý nárůst vlivem globální hospodářské krize i na českém trhu. Vlivem krize lze vidět i úbytek nabídek volných pracovních míst. Mnoho zdejších lidí totiž nemá vhodnou kvalifikaci pro nabízená volná pracovní místa a s nimi spojeným výkonem funkcí, proto jsou vyhledávány i sezónní pracovní nabídky (zemědělství, lesnictví). Úřady práce tak nejčastěji nabízí volná pracovní místa na pozici obchodních zástupců a manažerů, odborná pracovní místa (truhláři, tesaři, obkladači, svářeči), dále pak je vysoká nabídka ve strojírenských oborech (ÚP Sokolov, 2011).

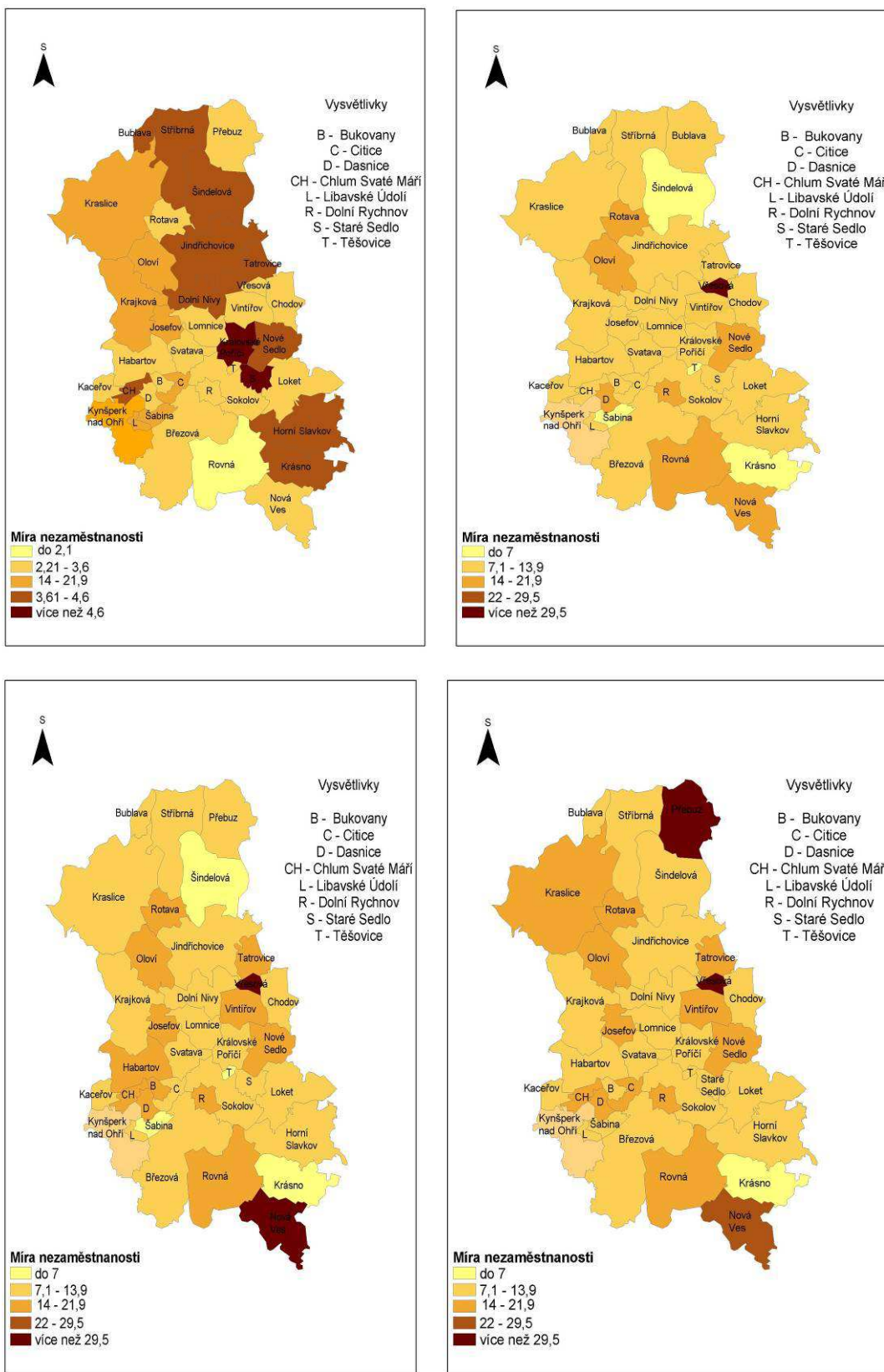
³⁹ Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-12-04]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/vyvoj_od_072004, http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady

Obr. 13: Porovnání míry nezaměstnanosti⁴⁰

Při porovnání na úrovni kraje s krajem Ústeckým a celou republikou lze sledovat tendenci růstu a poklesu míry nezaměstnanosti s křivkou celorepublikovou nezaměstnanosti. V Ústeckém kraji je míra nezaměstnanosti mnohem vyšší než v rámci celé republiky a Karlovarského kraje. Tato vysoká míra je dána periferní polohou kraje a nedostatkem pracovních míst. I při krajevém porovnání na úrovni starých okresů je v okrese Sokolov nejvyšší míra nezaměstnanosti. Vše je dáno polohou okresu nacházející se uprostřed kraje a jeho průmyslovým charakterem. V rámci hodnocení z hlediska EU se okres Sokolov řadí mezi strukturálně postižené regiony. Naopak v okrese Cheb je míra nejnižší a až do roku 2008 byla dokonce pod celorepublikovým průměrem, to je zapříčiněno těsnou blízkostí hranic s Německem a možností uplatnění na trhu práce i v sousedním Německu. Dále se zde nacházejí 3 lázeňská centra (Mariánské lázně, Františkovy lázně a Lázně Kynžvart). Na prostřední příčce se drží okres Karlovy Vary, který nabízí uplatnění na trhu práce též v rámci lázeňství, služeb, cestovního ruchu a průmyslu (sklářský, těžba kaolinu).

⁴⁰ Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011–12-04]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/vyvoj_od_072004, http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady; vlastní úprava

Obr. 14: Míra nezaměstnanosti v obcích okresu Sokolov

Nahoře zleva: rok 1991, rok 2001

Dole zleva: rok 2005, říjen 2011

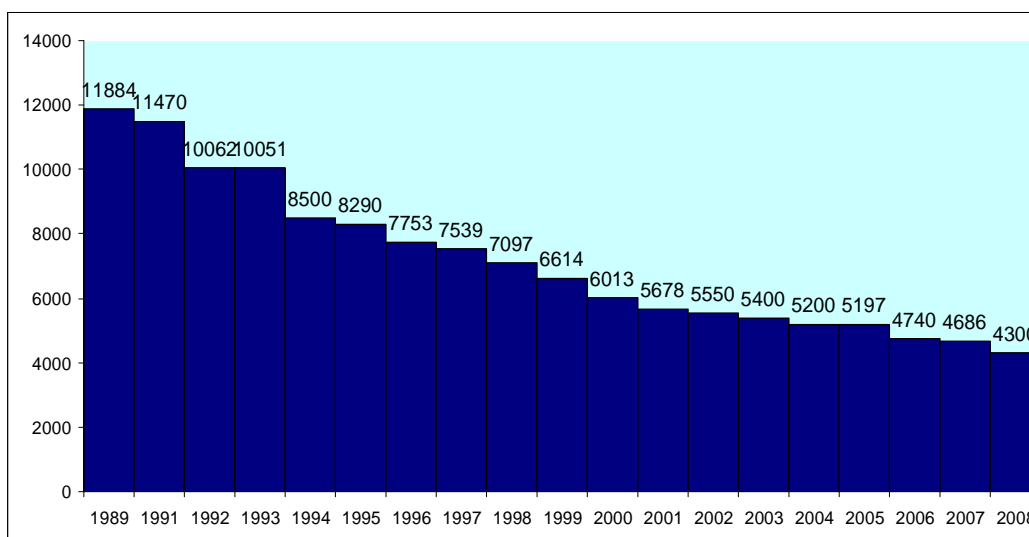
Zdroj: <http://portal.mpsv.cz>; vlastní úprava v ArcGIS

V obrázku č. 14 lze vidět míru nezaměstnanosti v jednotlivých obcích okresu Sokolov v letech 1991, 2001, 2005 a v říjnu 2011. V říjnu roku 2011 se většina obcí pohybuje v intervalu míry nezaměstnanosti do 15 %. Míra nezaměstnanosti vyšší jak 20 % je pouze ve 3 obcích (Přebuz, Vřesová, Nové Sedlo), nejvyšší je pak v obci Vřesová. Zde míra nezaměstnanosti dosahuje téměř 47 %, což je vzhledem k blízkosti kombinátu Vřesová s vysokým počtem pracovních míst poměrně zarážející. Tato obec patří mezi nejbohatší obce okresu vzhledem k finančním kompenzacím za přítomnost zmíněného kombinátu. V obci se nacházejí pouze 4 panelové domy, které slouží převážně jako byty pro mladé rodiny a sociálně slabší. Naopak nejnižší nezaměstnanost je v obci Krásno, kde je hodnota 6,6 %. V Sokolově se tak pohybuje míra nezaměstnanosti kolem 10 %. Mnoho lidí musí za prací dojíždět a většinou jde o dojížděku do zaměstnání právě do Sokolova, kde je největší koncentrace podniků a firem. V rámci dojížděky na území okresu vzniká kromě spádovosti do měst Sokolov a Kraslice i spádovost do města Chodov, které leží na periferii okresu směrem ke Karlovým Varům, vzdáleného od města 10 km. Mapa s daty o dojížděce je připojena mezi přílohy jako příloha č. 3.

Největším zaměstnavatelem v okresu je již několikrát zmíněná Sokolovská uhelná a.s., právní nástupce, která v současnosti zaměstnává kolem 4000 obyvatel okresu⁴¹. Útlum těžby hnědého uhlí a uzavírání jednotlivých lomů se projevuje i na vývoji počtu zaměstnanců ve firmě, ještě v roce 1989 zaměstnávala skoro 12 000 lidí a dnes je téměř pouhá $\frac{1}{3}$. Firma se snaží své zaměstnance zaměstnat i ve svých dceřiných firmách, aby je nemusela propouštět. Momentálně již do nového pracovního poměru nikoho nepřijímá a ani nějak výrazně nepropouští, propouští své zaměstnance převážně odcházejících do penze. Druhým největším zaměstnavatelem jsou chemické závody RSM CHEMACRYL, a. s., které mají kolem 800 zaměstnanců⁴². Mezi další významné zaměstnavatele patří ČEZ Elektrárna Tisová a. s., Báňská stavební společnost s. r. o., ČSAD, Sokolovské strojírny a. s., České dráhy, a. s. a Nemocnice Sokolov. Dále zde působí již několik firem se zahraniční kapitálovou účastí. Sokolov tak nabízí pracovní sílu s širokou škálou profesí, ovšem požadované pozice často zůstávají neobsazené vzhledem k nedostatečné kvalifikaci pracovní síly.

⁴¹ HBI ČR ON-LINE DATABÁZE FIREM [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.hbi.cz/company.php?Dw=C02225&P=0&page=0&Lang=cs&sText=sokolovsk%E1%20uheln%E1&sCou=C&M=2> + osobní konzultace v Sokolovské uhelné a. s.

⁴² HBI ČR ON-LINE DATABÁZE FIREM [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.hbi.cz/company.php?Dw=C01173&P=0&page=0&Lang=cs&sText=chemick%E9%20z%E1vo dy%20sokolov&sCou=C&M=1>

Obr. 15: Vývoj počtu zaměstnanců SUAS⁴³

5.2 Regionální rozvoj v potěžební krajině

Těžba hnědého uhlí v zájmovém území pokračovat ještě 20 až 30 let, a proto je nutné reagovat na její následky již dnes bez čekání na její ukončení. Vznikají tak předběžná řešení problémů a předpokladů s ohledem na dodržení základních pilířů trvale udržitelného rozvoje pro úspěšné řešení využití území a pracovní síly ze sektoru těžby po ukončení těžby. V rámci předpokládané budoucí hospodářské restrukturalizace by mělo dojít k přechodu k jiným odvětvím průmyslu (elektrotechnický, ušlechtilé využívání energetických zdrojů) a ekologickému zemědělství na venkově (ÚAP ORP Sokolov, 2010). Plochy dotčené těžbou hnědého uhlí zabírají 30,5 km² a poddolované území ovlivňuje i možnosti dalšího rozvoje. Sesuvy a svahové pohyby v území jsou v území dotčeném těžbou spravovány v rámci rekultivací, které provádí Sokolovská uhelná, právní nástupce a. s. Od 90. let 20. století se zlepšuje kvalita ovzduší a znečištění klesá s ohledem na modernější technologie v průmyslu.

I přes hustou silniční síť chybí napojení na dálniční síť České republiky, které ovlivňuje atraktivnost území pro případné investory. Na druhou stranu je silniční síť napojena na Západoevropské státy, hlavně na Německo. Území je ovlivněno historickým vývojem, kdy okres patřil mezi periferní území čemuž odpovídá i struktura obyvatelstva. V území převažuje populace se středoškolským vzděláním bez

⁴³ HBI ČR ON-LINE DATABÁZE FIREM [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.hbi.cz/company.php?Dw=C02225&P=0&page=0&Lang=cs&sText=sokolovsk%E1%20uheln%E1&sCou=C&M=2>

maturity a základním vzděláním, proto je zde snaha a rekvalifikace a zvyšování vzdělanostní struktury (Program rozvoje Karlovarského kraje 2007-2013). Na území se nachází i pobočky vysokých škol s technickým zaměřením.

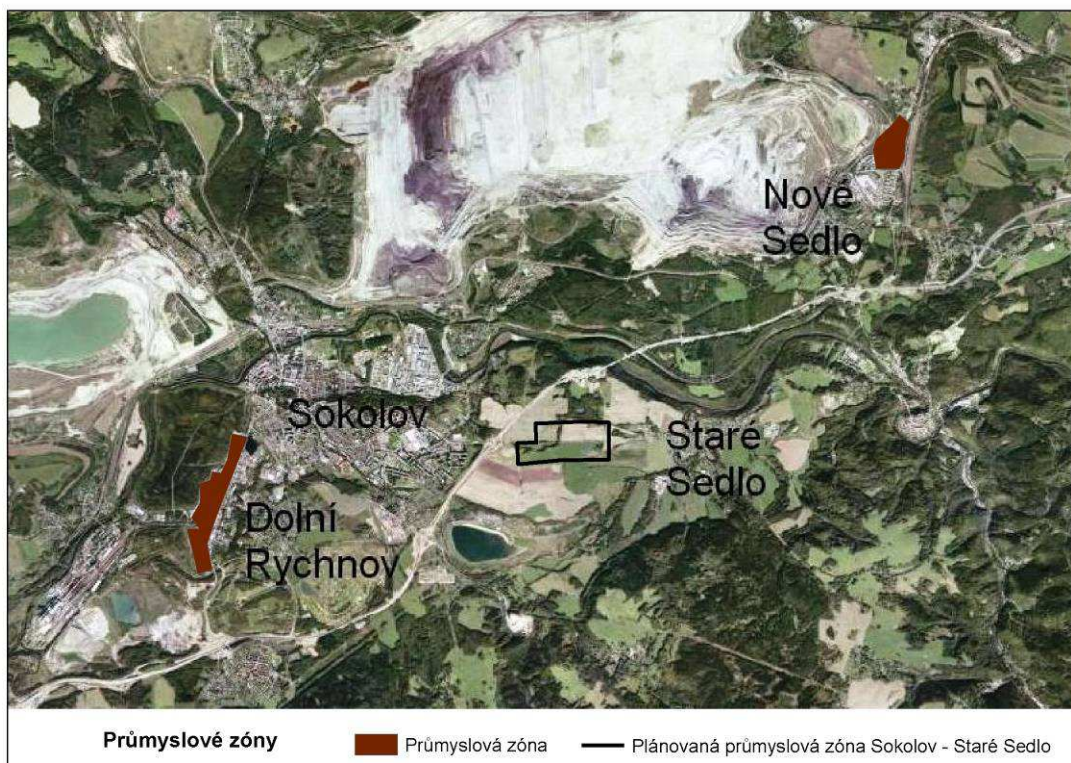
Do budoucnosti se v zájmovém území počítá se zvýšením kvalifikace pracovní síly a růstu nových pracovních pozic v rámci nově budovaných průmyslových zón. Zatím jediná průmyslová zóna se nachází v Dolním Rychnově, kde jsou situovány Sokolovské strojírna, Sokolovská uhelná, Vichay a. s. a další firmy. Za menší průmyslovou zónu lze považovat „Podnikatelské inkubátory“ v katastru města Sokolov, které slouží menším a středním podnikatelům. V rámci zvyšování zaměstnanosti se momentálně buduje průmyslová zóna u Nového Sedla. Tato zóna by měla zabírat plochu 96,29 ha a mělo by zde vzniknout 36 parcel. Zóna se bude nacházet při silnici II/209 Nové Sedlo-Chodov, na západním okraji bude mít hranici s povrchovým dolem Družba a z východní strany s železnicí (Cheb – Ústí nad Labem). Území bylo využíváno při důlní činnosti a měla by zde vzniknout průmyslová výroba, velkoobchodní sklady, stavebnictví apod. Již dnes na budoucí průmyslovou zónu ukazují navigační cedule při cestě, zatím se však hledají vhodní investoři se zájmem o toto území. Zóna bude mít výhodu v přímém napojení na železnici i rychlostní silnici R6 . Náklady na výstavbu jsou hrazeny z fondu zahlazování následků ekologických škod vzniklých před privatizací, celá příprava území tak bude stát 176 milionů korun (MěÚ Nové Sedlo, 2010). Pozitivem zóny by mělo být snížení míry nezaměstnanosti v Novém Sedle, ale i v bližších obcích okresu, naopak negativem je nemožnost rozšíření zóny vzhledem k sousedním bariérám (železnice, povrchový lom, zástavba). Celý projekt by měl být hotov v roce 2013. (MěÚ Nové Sedlo, 2010).

Obr. 16: Průmyslová zóna Nové Sedlo

Zdroj: http://sokolovsky.denik.cz/zpravy_region/zona20110112.html

Již od roku 2004 je v plánu vybudování průmyslové zóny Sokolov-Staré Sedlo, které by se měla vyrovnat svou rozlohou největším průmyslovým plochám Česka (Štěpánek – SUAS, 2004). Měla by se nacházet mezi Starým sedlem a Sokolovem s přímým napojením na budoucí rychlostní silnici R6. Vybudování této zóny je velmi důležité pro další rozvoj území a jeho umístění je výhodné pro všechny obyvatele Sokolovska. Jako poslední je v plánu vznik průmyslové zóny u Citic, což je zatím pouze teoretické úrovni vzhledem k současné neatraktivnosti území pro investory. (MF DNES, 13.4.2011)

Obr. 17: Rozmístění průmyslových zón

Zdroj: <http://geoportál.gov.cz>; vlastní úprava v programu ArcGis 9.3

Dalším důležitým bodem pro regionální rozvoj je zkvalitnění území pro potřeby cestovního ruchu. Pro přilákání turistů do území je přizpůsobení rekultivovaných území k rekreaci. V zájmovém území je totiž značný rozdíl mezi městem a venkovem, kdy venkov je využíván spíše k rekreaci a druhému bydlení. V následujících letech by měla vzniknout rekreační zóna okolo nádrží Boden a Medard. V zájmovém území se též nachází mnoho chráněných území v kontrastu s důlní činností – příroda Slavkovského lesa a Krušných hor, přírodní památka Údolí Ohře apod. I samotné obce se snaží o jejich zatraktivnění, na Březové tak chtějí vybudovat nové Bikecentrum⁴⁴,

⁴⁴ V srpnu 2011 se v dosavadním areálu Biketriálu konalo Mistrovství světa (Biketriál Březová, 2011)

vybudování Amfiteátru v Královském Poříčí, zpřístupnění a úprava Arboreta Antonín v Sokolově, napojení na páteřní cyklostezku Ohře v celém okrese, vybudování naučných stezek a cyklostezek u budoucí vodní nádrže Medard apod.

V následujících letech by tak měla vzrůst konkurenceschopnost okresu v rámci kraje a republiky, růst ekonomiky a s ním spojený i růst pracovní mzdy a investic do výzkumu, vývoje a vědy. Okres se snaží využívat možnosti čerpání dotací z Evropských fondů (stavba rychlostní silnice R/6, obnova památek, cyklostezky a cyklotrasy). Kraj bere okres Sokolov jako problémový a vidí řešení ve zvyšování kvality vzdělávání a jeho podpoře (revitalizace centra vzdělávání v Sokolově – ISŠTE). (Sokolovský deník, 13.10.2011)

Dle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích v lednu 1999 došlo na Sokolovsku ke vzniku 4 mikroregionů různého charakteru. Některé regiony přesahují hranice bývalého okresu, např. mikroregion Sokolov- východ. Naopak některé obce jsou sdruženy v mikroregionech mimo okres – Loket (součást mikroregionu sdružení Krušné hory – západ) a Nová Ves (součást mikroregionu Slavkovský les pro obnovu venkova). Nejvíce obcí se nachází ve sdružení Sokolov- východ se sídlem v Královském Poříčí, který čerpá finanční podporu z dotací pro program rozvoje venkova. Obce v jednotlivých regionech jsou sdruženy hlavně za účelem čerpání fondů EU a rozvoje venkova a zlepšení cestovního ruchu vzhledem k dopadům těžby hnědého uhlí. Ucelený přehled mikroregionů je umístěn v příloze č. 4.

5.2.1 Rekultivace jako potenciál rozvoje území

Rekultivace je proces uvedení postiženého území do takového stavu, aby zde mohl fungovat soběstačný ekosystém a aby se území nepodobalo měsíční krajíně, jak tomu na mnoha místech bývá. Časový horizont pro začlenění rekultivovaného území do okolní krajiny je i několik desetiletí (případně staletí – v rámci lesnické rekultivace). Rekultivace jsou prováděny ve všech státech dotčených těžbou uhlí a ostatních nerostných surovin. Příklady zdařilých rekultivací s rekreačním využitím můžeme vidět v Německu (Sasko), kde je vytvořeno několik rozsáhlých vodních ploch – Olbersdorfer see, Berzdorfer see⁴⁵. Další zdařilé rekultivace jsou vidět i v sousední Severočeské pánvi. Zde však využívají povrchové lomy i k účelům cestovního ruchu. Existuje zde tzv. „Uhelné safari“, kde je možno prohlédnout si s průvodcem celý lom a

⁴⁵ Rekreační oblast Olbersdorfer See. Erholungsgebiet Olbersdorfer See [online]. [cit. 2011–09-05]. Dostupné z: <http://www.olbersdorfer-see.com>

techniku používanou během povrchového dobývání a celý lom⁴⁶.

Sokolovská pánev je charakteristická typickými strukturami hnědouhelných lomů, nedokončených výsypek, rekultivací i neobvyklých průmyslových a dopravních staveb (Dimitrovsky, 2001). Dlouholeté úsilí zahlazení následků těžby má za následek novou hodnotnější krajinu, čímž se snaží navázat na typ krajiny původní. Důsledky důlní činnosti jsou však zahlazovány již při zakládání výsypek a postupně tak vzniká antropozemě⁴⁷. Tvorba krajiny je omezena hranicemi katastrálního území, kde zcela nebo zčásti zasahovala hlubinná či povrchová těžba nebo stále zasahuje. Toto území je omezeno sídly Loket, Březová, Kynšperk nad Ohří, Kačerov, Habartov, Boucí, Dolní Nivy a Vřesová. Geologické podmínky vedly od přechodu z hlubinné těžby k povrchové a zvyšování záboru zemědělské a lesní půdy na výstavbu vnějších výsypek (Vráblíková, 2002).

Na Sokolovsku provádí rekultivace již od roku 1953 pouze firma Sokolovská uhelná, a. s. – sekce rekultivace, která se dříve jmenovala Státní podnik Rekultivace Sokolov. Způsob provedení jednotlivých rekultivací vychází z jednotného generelu⁴⁸, ve kterém jsou jednotlivé návrhy a postupy uvedeny a dále pak z rekultivační koncepce rozvoje (Dlouhodobý generel rekultivace). Dle zákona č. 168/1993 Sb., Zákon o ochraně využití nerostného bohatství, je definována povinnost organizacím provádějícím hornickou činnost, zajistit sanaci a rekultivaci krajiny.

Rekultivace poškozeného území na Sokolovsku bude probíhat ještě nejméně dalších 50 let (vzhledem k doposud probíhající těžbě). V zájmovém území jsou nejčastěji prováděny lesnické rekultivace, které v některých případech slouží k vytvoření arboret a naučných stezek. Na takto zrekultivovaných výsypkách vznikají nové biotopy s mixem živočišných a rostlinných druhů. Druhým nejvyužívanějším způsobem rekultivací jsou hydrické (vodohospodářské), kdy vzniklé vodní plochy slouží k sportovně-rekreačním účelům a pomáhají i ke zlepšování cestovního ruchu v tomto území (Vráblíková, 2002). Okres Sokolov leží v lázeňském trojúhelníku a oproti sousedním okresům se zde nenachází žádné minerální prameny, a tudíž zde není rozšířeno ani lázeňství. Navíc má okres Sokolov nejhorší životní prostředí v rámci kraje, které je způsobeno rozsáhlou průmyslovou činností a zpracováním hnědého uhlí. Rekreační oblasti jsou proto soustředěny spíše do oblasti Krušných hor a

⁴⁶ Rekultivace Czech Coal Group [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.rekultivace-most.cz>

⁴⁷ Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s. [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.suas.cz>

⁴⁸ usnesení vlády č. 443/91 tzv. Dlouhodobý generel rekultivace

Slavkovského lesa. V těžbou postižené Sokolovské pánvi je tak cestovní ruch minimální. Na změnu tohoto stavu mají poměrně vysoký vliv i prováděné rekultivace, které upravují zbytkové jámy a výsypky pro rekreační využití. Jedná se o tvorbu golfových hřišť, vodních nádrží, výstavbu cyklostezek a in-line stezek kolem těchto vodních ploch. (Pecharová, 2008; Dimitrovský, 2001)

Obr. 18: Postupný průběh rekultivace

Zleva nahoře: Lom Medard – Libík, minulost; Lom Medard-Libík současnost (Fejlková, 2010); Zleva dole: Golfové hřiště na místě bývalého lomu Silvestr (Fejlková, 2011); Vodní nádrž Michal⁴⁹

V jihozápadní části **Podkrušnohorské výsypky** byla v roce 1995 vybudována tzv. Ježkova naučná stezka, kde je možno projít vycházkový okruh s informačními tabulemi (ekologická specifika výsypek, rekultivační postupy). V těsné blízkosti

⁴⁹ Michal – přírodní koupaliště [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: http://michal-sokolov.cz/components/com_joomgallery/img_thumbnails/koupalit_1/koupalit_20090719_1806086981.jpg

Sokolova pak bylo před 50 lety vytvořeno arboretum na výsypce Antonín, které je ideální pro zkoumání vývoje druhů dřevin na výsypce a poté může sloužit k vhodnému výběru osevu na nově budovaných lesnických rekultivacích. Toto arboretum je volně přístupné veřejnosti. Na předměstí Sokolova vznikla vodní nádrž Michal s rozlohou 29 ha a maximální hloubkou 6 m v západní části bývalého lomu, ve východní části pak byla provedena lesnická rekultivace. V areálu vodní nádrže je vybudován sportovně – rekreační areál a tato lokalita je vyhledávaná během léta nejen obyvateli Sokolova a blízkého okolí. V zimě je poté využívána cyklostezka kolem nádrže běžkaři. V blízkosti města Habartov, v místech bývalé zbytkové jámy Boden vznikly dvě vodní nádrže, kolem kterých je vytvořen okruh pro bruslaře v délce 3,8 km s možností vykoupaní ve vodních nádržích s přilehlými plážemi. V současnosti probíhá vodohospodářská rekultivace na lomu Medard – Libík. Tato rekultivace by měla po dokončení zajistit zvýšení cestovního ruchu v okrese. Jedná se o rozsáhlou vodní plochu o rozloze 540 ha, kde by mělo být zřízeno přístaviště, několik vyhlídek, sportovně-rekreační zázemí a samozřejmě cyklostezky a vyhlídky⁵⁰. Právě vybudované cyklostezky jsou vyhledávaným cílem turistů v této oblasti. Síť propojených stezek většinou prochází kolem zrekultivovaných území nebo přímo u nich.

⁵⁰ Jezero Medard: Sokolovsko [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.medard-lake.eu>

6 HODNOCENÍ VLIVU TĚŽBY UHLÍ NA SOCIOEKONOMICKÉ PROSTŘEDÍ

6.1 Percepce obyvatel Sokolovska

Tato kapitola se zabývá vyhodnocením dotazníkového šetření, které proběhlo v obcích okresu Sokolov během ledna a února roku 2011. Šetření se zúčastnilo z celkového počtu 250 respondentů 52 % žen a 48 % mužů. Z toho nejvíce respondentů bylo v produktivním věku a nejčastěji nejvýše ukončeným vzděláním bylo středoškolské bez maturity následované středoškolským s maturitou. Při otázce týkající se jejich zaměstnanosti uvedlo 37 % respondentů, že pracují jako státní zaměstnanci, kteří byli následováni zaměstnanci v soukromých firmách se zastoupením 26 %. Studenti v dotazníkovém šetření byli zastoupeni 11% dotazovaných a 10 % tvořili nezaměstnaní. Důchodci pak představovali 7 % a zbylá procenta tvořila ženy na mateřské dovolené a podnikatele. Z odpovědí jednotlivých respondentů po základních statistických výpočtech byl dotazník vyhodnocen. Veškeré informace a problémy spojené s těžbou byly podrobněji popsány v předchozích kapitolách.

Dotazník se skládal z 22 otázek, přičemž pět jich bylo identifikačních (20 otázek bylo uzavřených a pouze 2 otevřené). Otevřené otázky se týkaly místa bydliště a pozitiv a negativ okresu. V minulosti na tomto území neproběhl žádný podobný druh dotazníkové šetření, se kterým by se dal ten současný porovnat.

Otázka č. 1: Ve které obci v současnosti bydlíte?

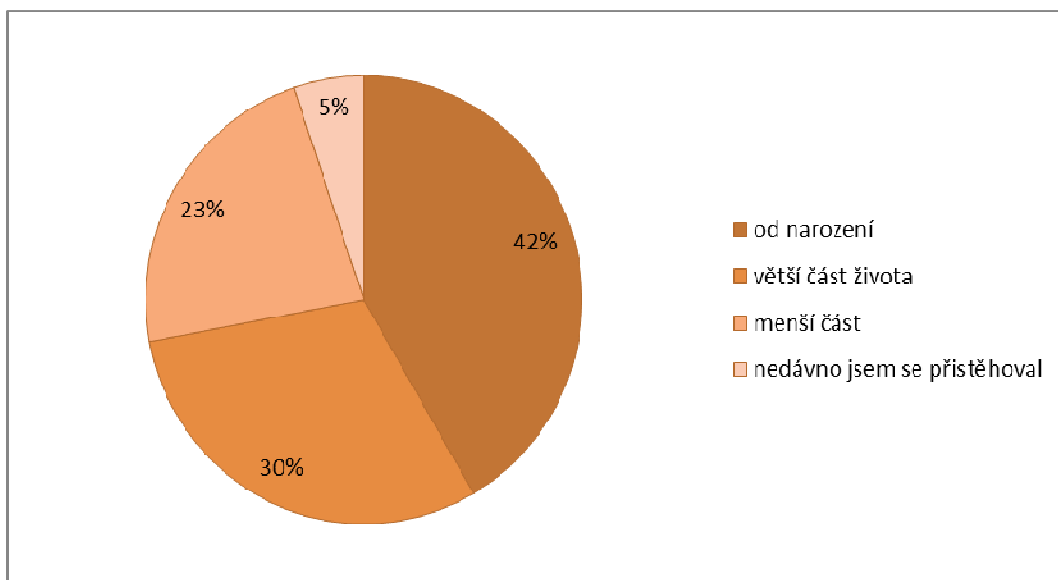
Většina dotazovaných pochází z města Sokolov, které má největší podíl obyvatel z celkového počtu 92 903 obyvatel okresu. Dále nejvíce respondentů pocházelo z obcí nejvíce dotčených těžbou hnědého uhlí a následných rekultivací (Lomnice, Svatava, Královské Poříčí)

Tab. 12: Přehled dotazovaných v jednotlivých obcích

obec	Počet dotazovaných	Podíl [%]	obec	Počet dotazovaných	Podíl [%]
Březová	7	3,5	Libavské Údolí	7	3,5
Bublava	0	0	Loket	9	4,5
Bukovany	2	1	Lomnice	25	12,5
Citice	1	0,5	Nová Ves	1	0,5
Dasnice	2	1	Nové Sedlo	4	2
Dolní Nivy	2	1	Oloví	3	1,5
Dolní Rychnov	8	4	Přebuz	0	0
Habartov	3	1,5	Rotava	2	1
Horní Slavkov	4	2	Rovná	5	2,5
Chlum Sv. Maří	0	0	Sokolov	35	17,5
Chodov	3	1,5	Staré Sedlo	7	3,5
Jindřichovice	2	1	Stříbrná	0	0
Josefov	2	1	Svatava	11	5,5
Kaceřov	1	0,5	Šabina	2	1
Krajková	1	0,5	Šindelová	0	0
Kraslice	4	2	Tatrovce	0	0
Královské Poříčí	18	9	Těšovice	2	1
Krásno	8	4	Vintřov	3	1,5
Kynšperk nad Ohří	15	7,5	Vřesová	1	0,5

Otázka č. 2: Jak dlouho žijete na území okresu Sokolov?

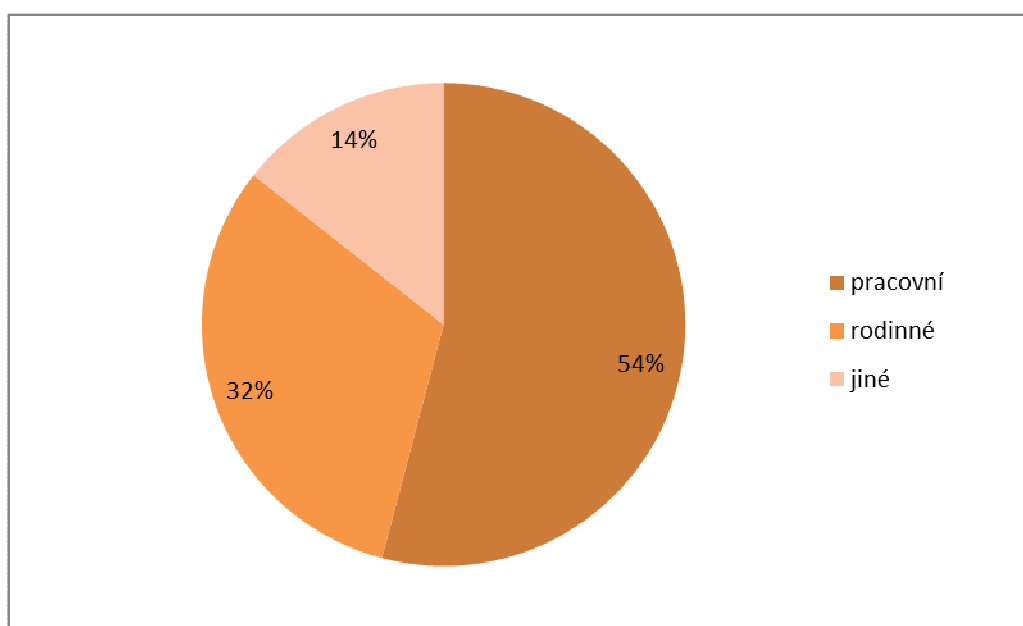
Na území okresu žije 42 % dotazovaných již od narození. Dále pak nejvíce obyvatel odpovědělo, že na území žije větší část svého života. Obyvateli, kteří žijí menší část svého života na daném území či se nedávno přistěhovali, se podrobněji zabývá otázka č.3. Na Sokolovsku se během minulého století změnila struktura obyvatel a původní obyvatelstvo téměř vymizelo. Oproti tomu můžeme říci, že zde už je celkem stabilní nově příchozí obyvatelstvo.

Obr. 19: Zastoupení odpovědí v otázce č. 2

Otázka č. 3: Z jakého důvodu jste se na toto území přistěhovali?

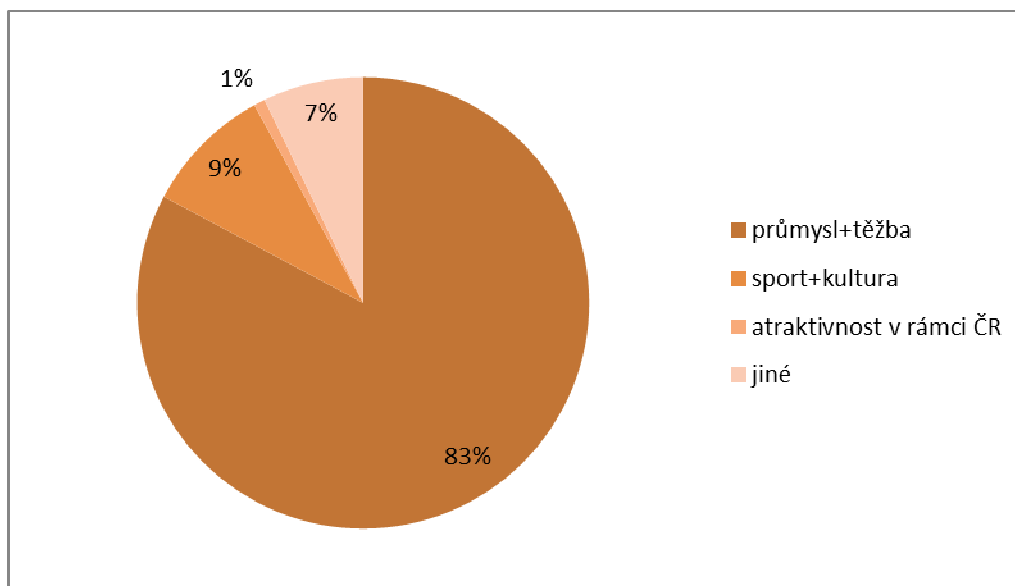
Z celkového počtu 250 dotazovaných na tuto otázku odpovídalo 146 respondentů. Jak lze vidět 54 % dotazovaných se na toto území přistěhovalo z pracovních důvodů a 46 % z rodinných. V případě odpovědi jiné se jednalo o kombinaci předchozích odpovědí nebo o výhodný zisk bytu. Ke stěhování z pracovních důvodů docházelo hlavně v 70. a 80. letech minulého století, kdy byla zintenzivněna těžba hnědého uhlí. Mnoho mladých rodin se na toto území nastěhovalo právě z rodinných a pracovních důvodů a i po ukončení práce v těžebním průmyslu zde zůstali.

Obr. 20: Zastoupení odpovědí na otázku č. 3

Otázka č. 4: V čem vidíte obraz Sokolovska? (co utváří jeho image)

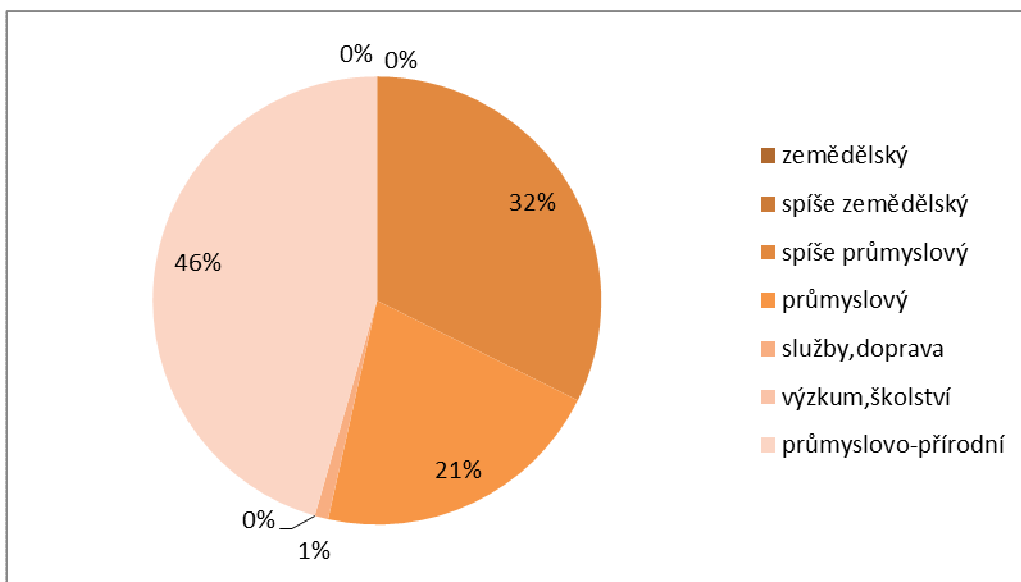
Na tuto otázku respondenti z 83 % procent odpověděli, že image okresu Sokolov vytváří právě těžba a s ní spojený průmysl. Celkově je Sokolovsko v rámci republiky spojeno pouze s těžbou hnědého uhlí a s jejími následky, a proto se nelze divit převaze této odpovědi. V případě odpovědi jiné bylo napsáno několik odlišných postřehů. Jednalo se například o názor znovu se probouzejícího regionu po odsunu Němců a socialistické těžbě hnědého uhlí, oblast se zanikajícím průmyslem a revitalizací krajiny a na druhé straně poté jako území s nedocenenou přírodou a historickými památkami. Zanikajícím průmyslem měli dotazovaní na mysli kromě upadající těžby hnědého uhlí i ukončení provozu větších porcelánek (poslední větší byla porcelánka v Horním Slavkově, která již ukončila svoji činnost v roce 2010).

Obr. 21: Zastoupení odpovědí na otázku č. 4

Otázka č. 5: Hodnotíte okres jako?

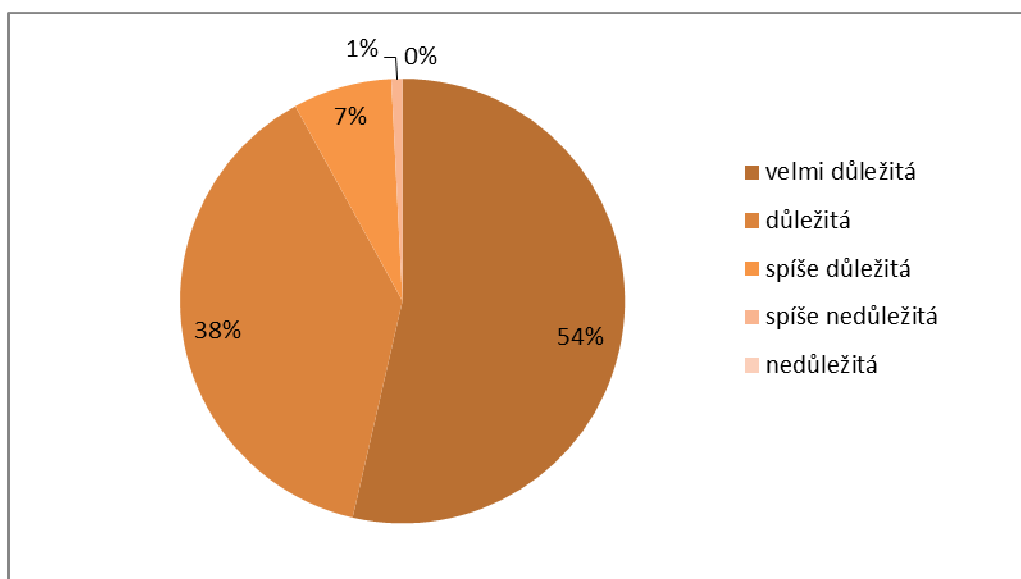
Většina respondentů na tuto otázku odpověděla, že okres nelze jednostranně charakterizovat. V rámci okresu se totiž nachází centrální hnědouhelná pánev do které je soustředěn průmysl a těžba. Pánev je obklopena dvěma pohořími a to Krušnými horami a Slavkovským lesem, pro které je charakteristická krásná příroda s antropogenními tvary. V druhé řadě bylo nejčastější hodnocení okresu jako čistě průmyslového. Naopak nikdo z dotazovaných nepovažuje okres za zemědělský nebo zaměřený na výzkum a rozvoj školství. O čemž svědčí, že se v okresu nachází pouze pobočka pražské vysoké školy ekonomické a manažerské, o kterou není velký zájem. Jedná se o technickou vysokou školu v rámci středního odborného učiliště. O průmyslovém charakteru svědčí i poměrně vysoké procento zaměstnaných v průmyslu.

Obr. 22: Zastoupení odpovědí na otázku č. 5

Otázka č. 6: Do jaké míry je těžba uhlí důležitá pro danou oblast (z hlediska ekonomiky)?

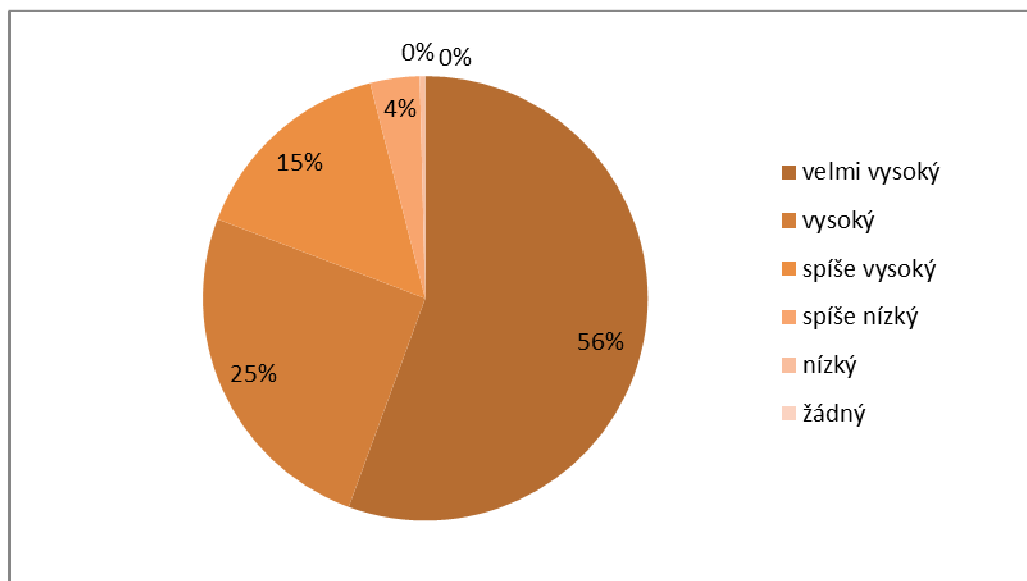
Z odpovědí vyplývá, že těžba hnědého uhlí je pro okres důležitá až velmi důležitá z ekonomického hlediska. Právě v těžebním průmyslu pracuje i většina obyvatel okresu a tvoří většinu HDP okresu. Sokolovská uhelná a. s., právní nástupce jako jediný zaměstnavatel v oblasti těžby se však podílí i na obnově zdevastované krajiny vzniklé během těžby hnědého uhlí. O tom jaký má těžba hnědého uhlí význam svědčí i podíl 0 % v odpovědi nedůležitá a dále odpovědi na otázku č. 7.

Obr. 23: Zastoupení odpovědí na otázku č. 6

Otázka č. 7: Jaký vliv má těžba hnědého uhlí na zaměstnanost v rámci okresu Sokolov?

Těžba hnědého uhlí a její následné zpracování zaměstnává většinu obyvatel okresu, a proto není ani překvapivé, že většina respondentů uvedla hned první odpověď – velmi vysoký. Více jak polovina dotazovaných si tak myslí, že těžba má velmi vysoký podíl na zaměstnanosti a dalších 25,2 % dotazovaných si myslí, že má vysoký podíl. Vyplývá tak z toho, že přes 80 % dotazovaných označuje těžební průmysl jako vysoký zdroj zaměstnanosti.

Obr. 24: Zastoupení odpovědí na otázku č. 7

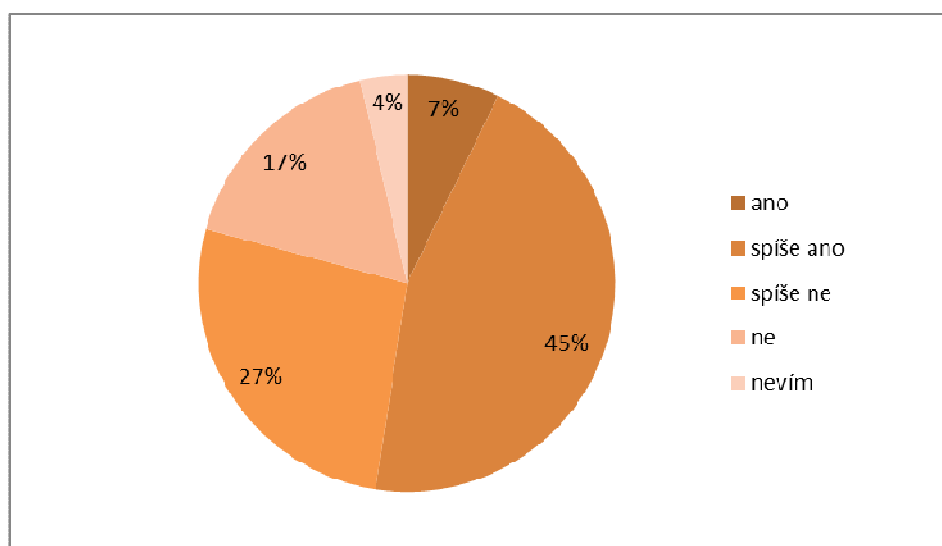
Otázka č. 8: Byl jste zaměstnán/zaměstnána případně někdo z rodiny v oboru těžby uhlí, popřípadě v oboru souvisejícím s těžbou? Pokud ano, co konkrétně?

Z 250 odpovědí pracovalo v oboru těžby uhlí 59,2 % dotázaných a zbylých 40,8 % nikoliv. Při záporné odpovědi lidé uváděli v některých případech, že jinak ze zbylé části rodiny vždy aspoň jeden člen v tomto oboru pracoval. V těchto případech šlo o pozice ekonomické (ekonomové různých úseků, účetní), dispečerské, elektrikářské a pozice v jiných dceřiných společnostech.

V minimální míře se vyskytla pozice horníků. Jak dále respondenti uvedli po roce 1990 z nich mnoho z tohoto oboru přecházet na jiné pozice (státní správa, podnikání apod.).

Otázka č. 9: Souhlasili byste s rozšířením těžby hnědého uhlí pokud by to bylo možné (i pokud by musely těžbě ustoupit části obcí)?

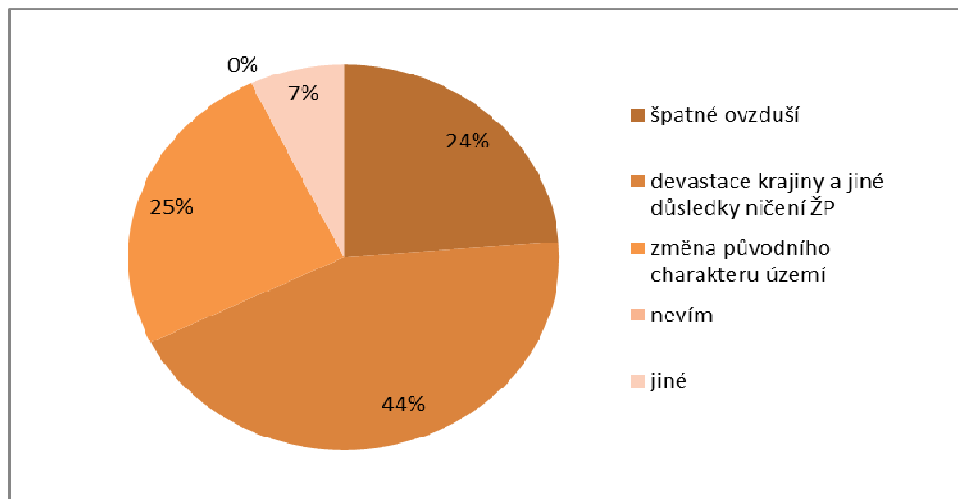
Z celkového počtu respondentů by 52 % respondentů souhlasilo nebo spíše souhlasilo s rozšířením těžby hnědého uhlí v rámci okresu. Toto rozšíření by znamenalo prolomení limitů a záboru i některých částí městských sídel. Nejbohatší sloj se však nachází pod starým jádrem města Sokolov a byla odepsána z hnědouhelných zásob po odmítnutém návrhu o zbourání Sokolova. Celkově by s rozšířením těžby nesouhlasilo 44 % dotázaných. Vyplývá z toho tedy, že respondenti se rozdělili na 2 strany dle odpovědí a většina by byla pro rozšíření těžby, protože by to znamenalo udržení dlouhodobé míry nezaměstnanosti na stejné nebo podobné úrovni, případně k jejímu poklesu.

Obr. 25: Zastoupení odpovědí na otázku č. 9

Otázka č. 10: Jaké jsou podle Vás největší problémy spojené s těžbou uhlí v okrese Sokolov?

V této otázce měli respondenti možnost zaškrtnout i více odpovědí, celkově pak bylo zaškrtnuto 232 odpovědí. Podle respondentů je největším problémem těžby devastace původní krajiny a jiné důsledky v rámci ničení životního prostředí (ovzduší, původní flóra, měsíční krajina). Při devastaci krajiny dochází i ke změnám v komunikační a sídelní struktuře. Kromě zdevastování krajiny si 25 % respondentů myslí, že těžba výrazně ovlivnila původní charakter území okresu, který byl zemědělský. Dalším nejvíce negativním vlivem těžby hnědého uhlí a jeho zpracování je špatné ovzduší, které je ovlivňováno různými polutanty vznikajícími při zpracování uhlí.

Obr. 26: Zastoupení odpovědí na otázku č. 10

Otázka č. 11: Máte povědomí, že v minulosti měla těžba uhlí vliv na zánik nebo vznik nových obcí? (Zkuste uvést příklady nebo alespoň odhady o počtu zaniklých obcí)

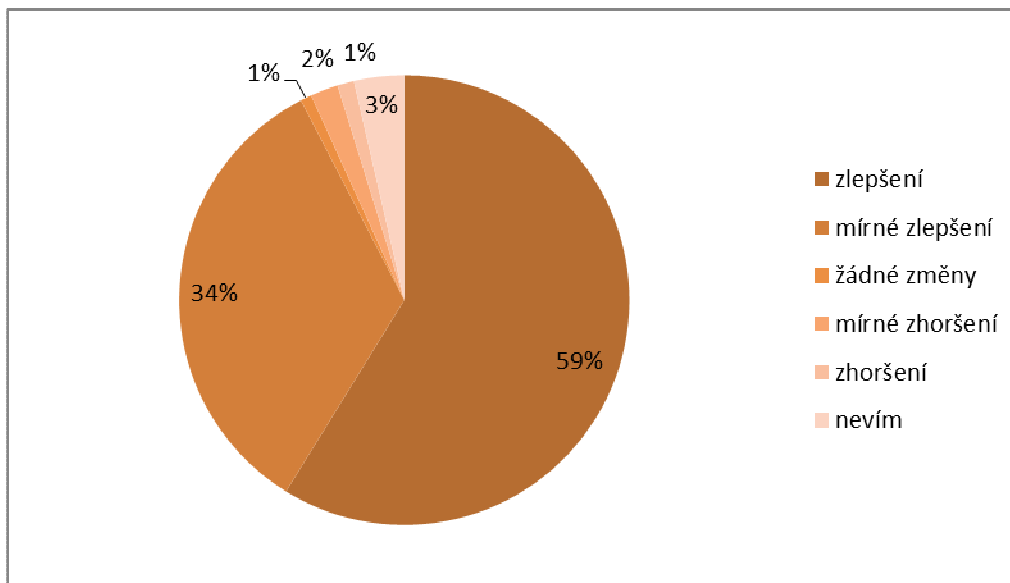
Tato otázka se týkala zaniknutých obcí v rámci těžby. Z 250 dotazovaných o zániku obcí vědělo 87,6 % u zbylých odpovědí se jednalo o nově příchozí obyvatelé, kteří neznají historii tohoto území a přišli sem pouze z pracovních důvodů. V případě kladné odpovědi se rozcházel počet zaniklých obcí. Mnoho respondentů přiřadilo i obce, které zanikly vlivem vojenského újezdu Prameny nebo vysídlení Němců v Krušnohoří. Nejčastěji se tak objevovala odpověď, že obcí zaniklo kolem deseti⁵¹. Vznikem nových obcí se rozumí posunutí původní obce spojené s novou výstavbou, a proto většina respondentů nevěděla o jaké obce se jedná. Pouze lidé zabývající se touto problematikou a geografii kraje byli schopni odpovědět a následně vyjmenovat i jednotlivé obce zaniklé nebo nově vzniklé.

Otázka č. 13: Jak hodnotíte kvalitu života na Sokolovsku (v pánevní oblasti dotčené těžbou uhlí) před rokem 1989 a po něm?

Ze všech respondentů uvedlo 93 %, že oproti roku 1989 došlo ke zlepšení kvality života v Sokolovské pánvi. V případě této odpovědi uvedli jako zlepšení prováděné rekultivace a s nimi spojený vznik lesoparků, cyklotras, naučných stezek a celkovou revitalizace poškozené krajiny. Ze socioekonomických důvodů byla uváděna výstavba nových domů, nová infrastruktura a možnosti rozvoje podnikání. Ve 3 % pak bylo uvedeno zhoršení a tyto odpovědi se týkaly ve všech případech nárůstu nezaměstnanosti, které jsou spojeny s postupným omezováním těžby. Odpověď nevím

⁵¹ Na území okresu Sokolov zaniklo celkem 11 obcí v rámci těžby hnědého uhlí a 3 nově vznikly (došlo k jejich přesunutí a nové výstavbě) – viz kapitola Proměny sídelní struktury vlivem těžby hnědého uhlí

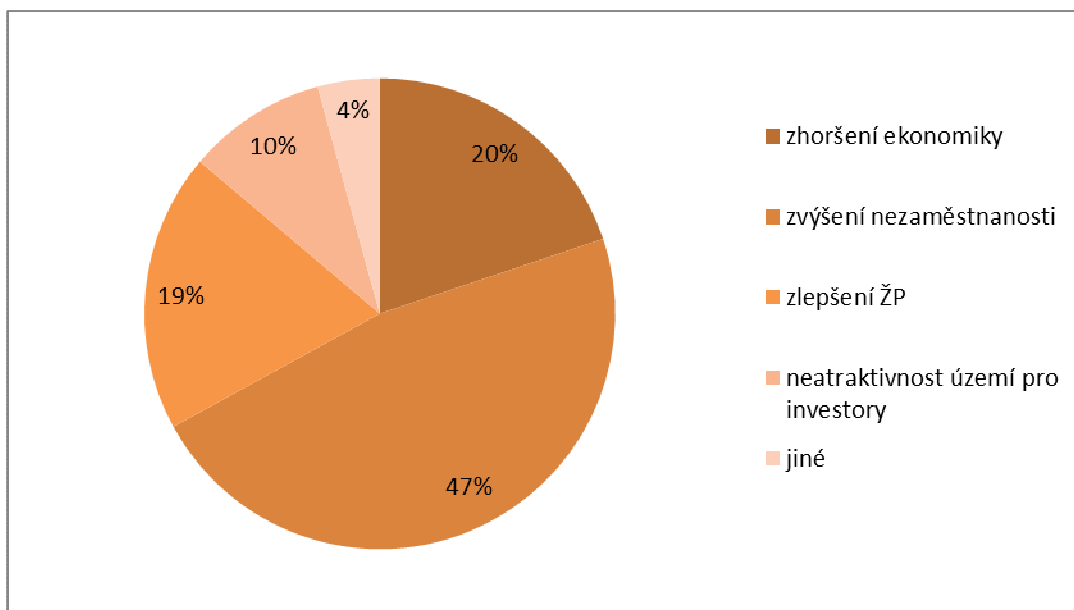
uvedla spíše věková skupina do 24 let, protože objektivně nemohla tuto situaci porovnat (kvůli neznalosti z období před rokem 1989).

Obr. 27: Zastoupení odpovědí na otázku č. 13

Otázka č. 14: Jaké by podle Vás byly důsledky zastavení těžby na Sokolovsku?

U této otázky opět mohli respondenti vybrat více odpovědí, celkově jich tak bylo zaškrtnuto 282. V 56,6 % respondenti odpověděli, že ukončení těžby hnědého uhlí by se nejvíce odrazilo na zvýšení nezaměstnanosti v okrese. Spolu se zhoršením ekonomiky by došlo k nárůstu nezaměstnanosti v území, ale naopak by došlo ke zlepšení životního prostředí. S ukončením těžby by totiž ukončila svoji činnost Sokolovská uhelná a.s., právní nástupce jako největší zaměstnavatel v rámci okresu.

Obr. 28: Zastoupení odpovědí na otázku č. 14

Otázka č. 15: Jaké jsou podle Vás největší přednosti a zápory okresu Sokolov?

Tato otázka byla otevřená a byly zde volné odpovědi rozdělené na přednosti a zápory okresu. Největší předností okresu je podle respondentů nedocenená krajina Krušných hor a Slavkovského lesa. Následovaná rekultivacemi, které změnili krajinu poznamenanou těžbou k nepoznání (golfová hřiště, vodní nádrže). S větším množstvím rozsáhlých vodních nádrží došlo podle respondentů i ke změně klimatu v okrese. Jako přednost okresu byla uvedena i výhodná geografická poloha. Jedná se hlavně o blízkost hranic se Spolkovou republikou Německo a dobré napojení do západní Evropy. Dále pak blízkost tzv. lázeňského trojúhelníku, množství vodních nádrží, vyžití v zimních sportech, spojení průmyslu a přírody. V porovnání s okolními okresy je podle respondentů jako další přednost opravení historických budov a panelákových sídlišť, kdy při opravách na sídlištích bylo využíváno dotací Zelená úsporám. Další častou odpovědí byly historické a přírodní památky v okrese, které jsou ještě stále turisticky nedocenené. V CHKO Slavkovský les byla před 2 lety vybudována nová rozhledna v blízkosti bývalé obce Milíře, která je navštěvována převážně místními obyvateli. Z hlediska kraje jsou upřednostňovány spíše lázně, ale zapomíná se na rozmanitou a turisticky nedotčenou přírodu s mnoha přírodními památkami (Přírodní rezervace, přírodní památky, CHKO). V menším zastoupení byly uvedeny jako přednosti okresu i lomy⁵² (jako zajímavý prvek v krajině), citová vazba k území a průmyslová tradice.

⁵² Mnoho místních obyvatel bere své návštěvy, které jsou zde poprvé, podívat se právě na lomy.

Oproti tomu v záporech byly nejčastěji uvedeny socioekonomické problémy. Jako největší zápor byla uvedena vysoká nezaměstnanost a málo pracovních příležitostí v jiném oboru než je těžba. V současnosti je ovšem i problém v těžebním průmyslu, SUAS již nenabírá nové zaměstnance a spíše propouští. Dále respondentům vadí struktura obyvatelstva a to jak vzdělanostní tak národnostní. V rámci pověsti okresu v ČR se jedná spíše o nevyužité území, které je neatraktivní pro investory. Dalším problémem je závislost na SUAS – jako zaměstnavateli, který financuje i nemocnici a podílí se i na dotacích v rámci zlepšování kvality života. Nevýhodou je špatná dopravní obslužnost mezi menšími obcemi. Do mnoha obcí se dá dostat jen s přestupem na jiný spoj v nějakém větším městě nebo do daného místa jede spoj třikrát za den.

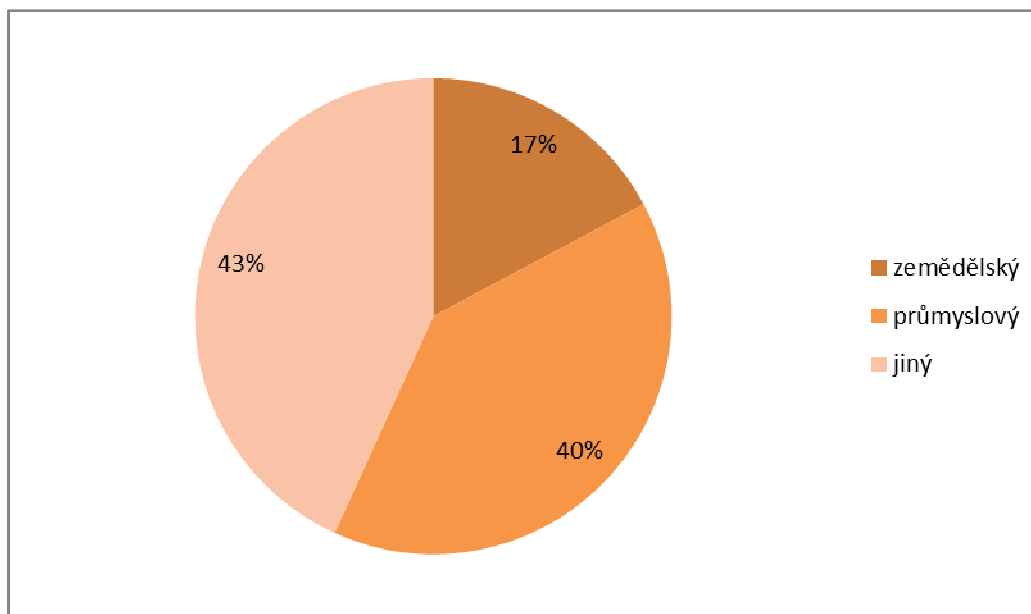
Tab. 12: Přednosti a zápory okresu Sokolov

PŘEDNOSTI	ZÁPORY
malebná krajina Krušných hor + Slavkovský les	nezaměstnanost
zdravotnictví	závislost na SUAS
zaměstnanost SUAS	Trh práce
rekultivace	dopravní obslužnost
revitalizace	vzdělanostní struktura
rozvoj rekreačních zařízení	složení obyvatelstva (národnostní a sociální)
výhodná geografická poloha	devastace krajiny
příroda	pověst v rámci ČR
sportovní vyžití	společenské dění
občanská vybavenost	závislost na těžbě
opravené části obcí	neatraktivnost pro investory
citová vazba	čerpání dotací z EU
průmyslová tradice	Ústup zelených ploch
zlepšující se podmínky pro život	stav komunikací
zeleň	Lomy
změna klimatu	koncepce rozvoje
památky	stav komunikací

Otázka č. 16: Jakým směrem by se měl okres Sokolov vyvíjet po ukončení těžby uhlí, které je plánováno do roku 2030?

Z celkového počtu respondentů si 43,2 % myslí, že by se po ukončení těžby měl okres orientovat jiným směrem než je průmysl nebo zemědělství. Nejčastěji byla uvedena kombinace turistiky, cestovního ruchu a služeb kvůli nevyužitému potenciálu

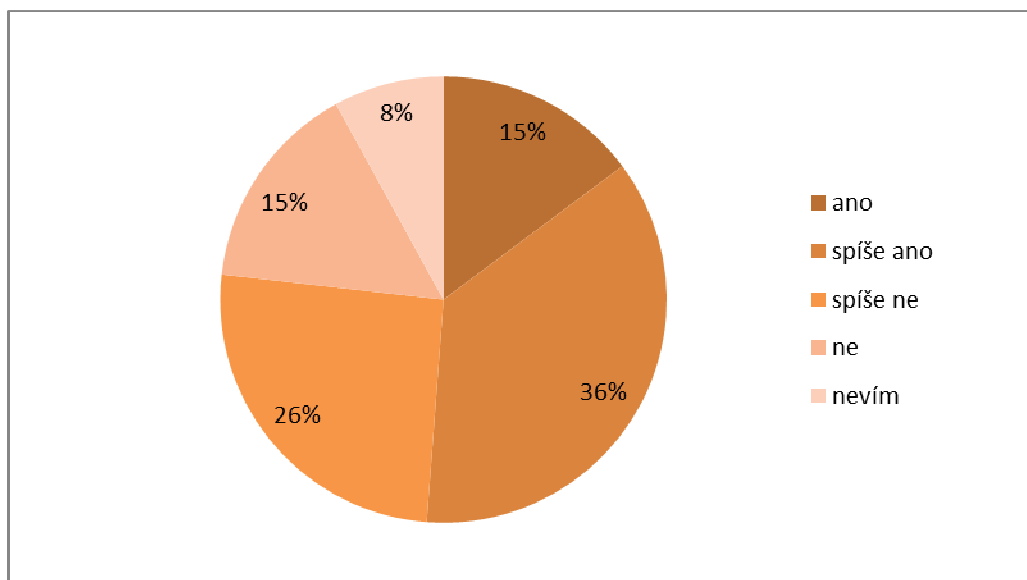
okresu. V menší míře byla zastoupena kombinace průmyslově-zemědělského okresu. Dalších 39,6 % dotazovaných zastává názor, že okres by měl zůstat průmyslový a s přilákáním investorů a vybudováním průmyslových zón s novými pracovními příležitostmi. Zbýlých 17,2 % respondentů zastává názor, že okres by se měl orientovat na zemědělství, což je v těchto poměrně nepříznivých klimatických podmínkách obtížné.

Obr. 29: Zastoupení odpovědí na otázku č. 16

Otázka č. 17: Přejete si, aby těžba uhlí dále pokračovala i po tomto roce, což by znamenalo zábor dalších pozemků, přeložku komunikací apod.?

Pro pokračování těžby hnědého uhlí po roce 2030 by souhlasilo 51 % dotazovaných a 41 % by bylo proti. Zbýlých 8 % uvedlo odpověď nevím, jelikož to nedokážou v současnosti posoudit anebo řekli, v tu dobu budou již v důchodu. Respondenti, kteří uvedli, že by těžba měla pokračovat udali jako důvod tohoto rozhodnutí nenavýšení nezaměstnanosti.

Obr. 30: Zastoupení odpovědí na otázku č. 17

6.2 Dotazování zastupitelů státní správy (starostové obcí)

Kromě dotazníkového šetření mezi veřejností bylo provedeno i dotazníkové šetření mezi starosty obcí dotčených těžbou hnědého uhlí. Celkově byl dotazník zaslán 15 starostům, z nichž 10 zaslalo vyplněné dotazníky zpět, přičemž někteří ze starostů na položené otázky odpovídali velmi stručně. Na dotazník tak neodpověděli starostové obcí Lomnice, Dolní Nivy, Dolní Rychnov, Nové Sedlo a Těšovice. Dotazník byl tvořen osmi otevřenými otázkami s prostorem pro vyjádření názoru. Tyto otázky se týkaly dopadů těžby hnědého uhlí pro dané území a případných následků při ukončení těžby uhlí.

Otázka č. 1: Jaký má podle Vás vliv těžba uhlí na území obce?

V minulosti měla těžba hnědého uhlí v Sokolovské pánvi velmi vysoký význam a vliv. Díky ní zde byla vysoká zaměstnanost a v podstatě neosídlený region získal novou strukturu obyvatel v podobě nově příchozích obyvatel hledající uplatnění na trhu práce. Dnes má těžba a s ní spojené rekultivace vliv pouze na čtyři obce, a to na Královské Poříčí, Lomnici, Svatavu a Vintířov. V případě Vintířova se jedná o posunutí nakládacího místa, které je vzdálené asi 800 m od obydlené části obce a posunutí těžby mimo katastr obce samotné. Královské Poříčí se nachází v těsném sousedství s Divizí Těžba (velkolomy Družba a Jiří), kde se má těžít minimálně do roku 2040. Z celkové rozlohy obce 1 140 ha jsou těžbou zasaženy dvě třetiny území. Jako kladný přínos byl uveden přísun financí z důlní renty do rozpočtu obce.

Otázka č. 2: Jak vnímáte problematiku těžby v katastru Vaší obce?

Mnoho obcí dostává finanční kompenzaci za těžbu hnědého uhlí v katastru obce případně tuto kompenzaci dostávaly v období těžby v jejich katastru. V případě Libavského Údolí je vnímána problematika těžby uhlí minimálně a jako nejsilnější její dopad by byla ztráta pracovních míst v podobě 15-20 lidí, této obce se dotýká těžba jen okrajově. Starosta města Chodov vnímá problematiku těžby v rámci vlivu na životní prostředí a úroveň nezaměstnanosti. V obci Vintřřov se sice již sedm let netěží, ale v době těžby museli obyvatelé snášet negativní vlivy, jako byla prašnost a hluk. Po dohodách s těžaři však dostali kompenzaci těchto vlivů v podobě nových staveb a infrastruktury. Podle starosty Královského Poříčí je nutné těžbu dokončit, aby mohlo dojít k zahlazení dopadů v krajině. I starosta města Sokolov zastává názor, že těžba život ve městě nijak neovlivňuje kromě zvýšené hlučnosti.

Otázka č. 3: Jaké problémy vznikají během těžby hnědého uhlí?

Dle odpovědí na tuto otázku patří mezi největší problémy prašnost, hluk nakládacích strojů a pásových dopravníků. Mezi další negativa bylo řazeno poškození životního prostředí, špatné ovzduší a měsíční krajina vznikající během těžby. Obce však mají možnost se jednou ročně sejít se zástupci těžařské společnosti a probrat tak své podmínky, které se následně vyhodnocují.

Otázka č. 4: Jak vnímáte změny v těžbě uhlí po roce 1989 s dopady pro Vaši obec?

Většina starostů vnímá změny pozitivně hlavně v oblasti životního prostředí a privatizaci Sokolovské uhelné p. n., a. s. Privatizace jediné těžební společnosti znamenala pro celé území zpracování uhlí v místních kombinátech (Vřesová, dříve i Tisová) a zohlednění pohledu na region. V protikladu podle starostů stojí zvýšení nezaměstnanosti v obcích, kde už těžba skončila. Na druhou stranu starosta města Sokolov nevidí žádný rozdíl v těžbě před rokem 1989 a po něm s dopady pro obec, kromě rekultivací v okolí města (koupaliště Michal, golfový areál). Starosta Královského Poříčí shrnul odpověď na tuto otázku následovně: „Zatímco před rokem 1989 tady zbývaly pouze pot, krev, slzy a špína. Po roce 1989 zůstalo místním alespoň část z bohatství, které lidem vydala příroda, a sloužilo celé republice.“

Otázka č. 5: Co by pro Vaši obec znamenalo prolomení limitů těžby?

Otázka prolomení územních limitů těžby se již několik let týká většiny těžebních oblastí v ČR. Na příkladu těžby hnědého uhlí se tato otázka týká převážně Severočeské pánve. V Ústeckém kraji se prolomení řešilo již v roce 2006, kdy mělo dojít k rozhodnutí o územním plánu tohoto území. Na teoretické úrovni by při prolomení limitů v tomto území došlo k zániku dvou obcí (Horní Jiřetín a Černice) vlivem rozšiřování lomu ČSA. Tento krok by dále znamenal přiblížení lomů na vzdálenost 500 m od dalších měst a obcí (Litvínov, Braňany, Lom). Lidé v tomto území jsou proti prolomení limitů, protože by to nepřineslo snížení nezaměstnanosti v tomto kraji, kde je již vybudována průmyslová zóna Triangl pro 4000 lidí.

Pro území Sokolovska je tato otázka v současnosti nereálná. Při stanovování územních limitů podle usnesení vlády č. 444/1991 bylo v základním nákrese vymezeno území těžby, se kterým Sokolovská uhelná p. n., a. s. souhlasila. Prolomení limitů by se nejvíce dotklo obce Královské Poříčí, pod kterou se nachází kvalitní sloje hnědého uhlí. Pro obec samotnou by to znamenalo likvidaci její větší části, která je poddolována a ztrátě infrastruktury v hodnotě 1 miliardy korun. V teoretické rovině by pro zájmové území prolomení limitů znamenalo zpomalení rozvoje cestovního ruchu a udržení nezaměstnanosti na stejné či podobné úrovni

Otázka č. 6: Jak by se podle Vás v obci projevilo neprolomení limitů?

Opět by pro většinu obcí neprolomení limitů nic neznamenalo. Někteří starostové jsou názoru, že po roce 2043 stejně Sokolovská uhelná p. n., a. s. ukončí svou činnosti pro nedostatek zásob hnědého uhlí a bude se tak muset řešit otázka zaměstnanosti 4000 pracovníků z této firmy.

Otázka č. 7: Existují nějaké plány pro vytvoření nových pracovních příležitostí po ukončení těžby v katastru Vaší obce?

Většina starostů z dotazovaných obcí vidí šanci pro zlepšení socioekonomické situace v příchodu nových investorů do tohoto území. Problém, však nastává v možnosti rozšiřování zástavby v katastru obcí. Plocha katastru obce Bukovany v blízkosti vznikající vodní nádrže Medard – Libík vlastní Sokolovská uhelná p. n., a. s. a tudíž o jejím využití nemohou zastupitelé obce rozhodovat. Obce sdružené v mikroregionu Sokolov- východ zpracovávají již v současnosti studie do budoucna, jelikož je před ukončením těžby potřeba sehnat peníze na jejich realizaci. Časový horizont pro získání financí na plánované projekty je 20 – 30 let. Starosta obce Královské

Poříčí k této odpovědi dodal, že ostatní zastupitelé mimo tento region se tímto problémem nezabývají, jelikož to překračuje jejich volební období. Obec Královské Poříčí nemá moc možností pro další rozvoj, jelikož na severu je ohraničena šachtou (velkolom Jiří), na jihu a východě vede neregionální biokoridor, na západě řeka Ohře a pod půlkou obce je zásoba 40 milionů tun hnědého uhlí.

Otázka č. 8: Uvítal byste investice od zahraničních i českých investorů po ukončení těžby? (V případě budování průmyslových zón a zastavění zemědělské půdy)

Všichni dotazovaní odpověděli na tuto otázku shodně a to, že by přítomnost investorů uvítali. Průmyslové zóny se však musí začít stavět co nejdříve, protože těžba zatím představuje kolem 5 000 pracovních míst. Výstavba zón je podle respondentů klíčová pro další rozvoj regionu. Starosta Královského Poříčí tuto otázku zakončil názorem, který zastává i mnoho místních obyvatel: „Osobně se domnívám, že není daleko doba, kdy tomuto kraji nepomůže ani pán Bůh.

7 SHRNU TÍ ZÍSKANÝCH POZNATKŮ

Rozvoj těžby hnědého uhlí na Sokolovsku a nyní probíhající útlum měl, má a bude mít podstatný vliv na všechny oblasti života v regionu. Vzhledem ke strategické těžbě hnědého uhlí již od 19. století byl do této oblasti lokalizován zpracovatelský průmysl zaměřený na následné využívání těžných surovin. Zájmové území patřilo mezi jedno z nejvyspělejších s rychle se rozvíjejícím průmyslem v rámci bývalé monarchie Rakouska – Uherska. Během politických a územních změn se okres Sokolov stal periferní oblastí pomalu zaostávající v rozvoji vzhledem k oblastem ve vnitrozemí. Perifernost oblasti se projevila i během odsunu německých obyvatel po skončení 2. světové války. Stejně jako v celém pohraničí byla odsunuta většina zdejší německé populace. Vzhledem k potřebě kvalifikovaných Němců v hornictví byli někteří z odsunu vyjmuti. Téměř vyliďněné území bylo postupně dosidlováno pestrou strukturou nově příchozích obyvatel (Slováci, Ukrajinci, Romové, atd.) a válečnými emigranty.

Tento národnostní mix, perifernost oblasti a zaměření na průmysl má již po několik desetiletí vliv na vzdělanostní a ekonomickou strukturu obyvatelstva. Převládají zde obyvatelé s nejvyšším ukončeným vzděláním střední bez maturity, naopak vysokoškolské vzdělání má pouhých 7 %⁵³ a nejvíce z nich je zaměstnaných právě v průmyslových odvětvích (hlavně těžební průmysl a další dělnické profese). Okres Sokolov je v rámci kraje jako jediný ze tří okresů průmyslově orientován, zbylé dva jsou již na úrovni postindustriálního vývoje. V těchto okresech pak převládá orientace na služby a cestovní ruch, především celosvětově proslulé lázeňství. Ve srovnání Sokolovska s Ústeckým krajem, jenž je též orientován na těžbu hnědého uhlí a zpracovatelský průmysl, je v Ústeckém kraji výraznější difunduje do ostatních socioekonomických struktur. V rámci státního útlumového programu mnoho obyvatel zaměstnaných v hornictví přešlo právě do sektoru služeb, našli tak uplatnění na městských či obecních úřadech, muzeích a podobných organizacích. Na rozdíl od Sokolovska se Ústecký kraj integruje do ostatních sektorů ekonomiky (terciér i primér) a zároveň zde vznikla velká průmyslová zóna Triangl poskytující 4 000 pracovních příležitostí⁵⁴. Z výše získaných poznatků byla potvrzena první stanovená hypotéza.

Můžeme tedy říci, že ekonomická situace okresu je přímo závislá na těžbě

⁵³ ČR – 13,6 % s vysokoškolským titulem ([www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/.../\\$File/31151102.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/.../$File/31151102.pdf))

⁵⁴ Samotná těžební činnost zaměstnává kolem 4 500 lidí (Nezhyba a kol., 2006)

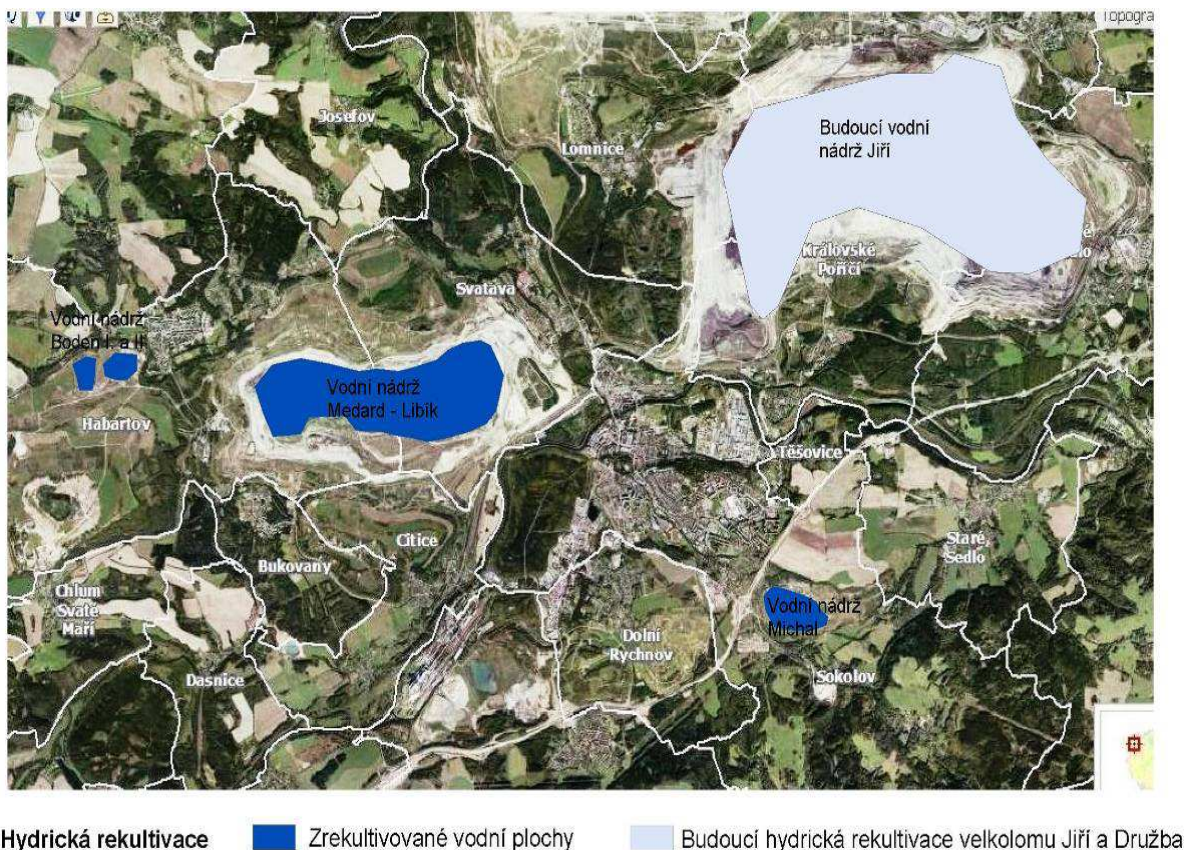
hnědého uhlí a jeho zdejším zpracování. Během minulých let s ohledem na propuknutí globální ekonomické krize v roce 2008 snížilo nebo ukončilo svoji činnost několik významných podniků okresu. Posledním podnikem, který ukončil svoji tradiční výrobu je hornoslavkovská porcelánka Haas & Czjzek, a. s. Tímto přerušením výroby přišlo o místo 600 lidí zaměstnaných v této společnosti. V zájmovém území bylo v říjnu roku 2011 necelých 6 000 nezaměstnaných a nabídka volných míst byla pouze 242. Snížení nezaměstnanosti nepomohlo ani otevření nákupní zóny Michal v Sokolově v roce 2010, které pokrylo pouze minimální poptávku po volných pracovních místech. Problému snížení nezaměstnanosti v území by pomohl příchod nového investora do nově vznikajících a plánovaných průmyslových zón se zaměřením na lehčí průmyslová odvětví. Území je však pro investory poměrně neatraktivní s ohledem na dopravní napojení na vnitrozemí a kvalifikaci místní pracovní síly, samozřejmostí je i omezenost rozvoje a výstavby daných průmyslových zón. Zóny jsou stavěny na okrajích katastru obcí, eventuálně na zemědělské půdě tzv. zelené louce. Naopak obrovskou výhodou zájmového území je geografická poloha s dobrým dopravním napojením na státy západní Evropy. Velkým negativem pro investory je tedy i špatné napojení na českou dálniční síť, které takřka chybí. Již několik let je plánována výstavba rychlostní silnice R6 na místo původní silnice I. třídy Praha – státní hranice s Německem. Na území Karlovarského kraje je tato přestavba téměř kompletní, mimo území kraje je stavba poustevna z finančních důvodů. Jediné kompletní dopravní napojení je tak pouze v železniční dopravě, kdy okresem Sokolov prochází železniční koridor s napojením na německou železnici na straně jedné a na druhé s napojením na vnitrostátní železniční dopravu.

I dle výsledků dotazníkového šetření mezi místními obyvateli je Sokolovsko charakteristické právě tradiční průmyslovou výrobou a těžbou hnědého uhlí. Respondenti též viděli i problém v této jednostranné orientaci a dominanci Sokolovské uhelné p. n., a. s. mezi zaměstnavateli (i na úrovni kraje). Hospodářský výsledek SUAS klesl v porovnání s rokem 2009 o 18 % kvůli poklesu cen elektrické energie⁵⁵. V minulém roce došlo i k zastavení výroby briket ve Vřesové (poslední briketárna na území republiky) vlivem sesuvu vnitřní výsypky na velkolomu Jiří a následnému zastavení těžby v lomu Družba (těžba uhlí určeného k výrobě briket). Dnes se tedy okres Sokolov řadí mezi strukturálně postižené regiony stejně jako Most, Teplice, Chomutov a Ostravsko. Po ukončení těžby je tedy budoucnost okresu v rámci trhu práce pouze v otázkách. Okres by si měl zachovat alespoň částečně průmyslový

⁵⁵ V roce 2010 dosáhla SUAS zisku 1,58 mld korun; <http://suas.cz/article/show/id/353>

charakter, v podobě lehkého průmyslu a dále se zaměřit na sektor služeb a využití turistického potenciálu, který je zatím zanedbáván. Všeobecně se ale vyskytují názory, že po ukončení těžby dojde k výraznému zhoršení místní ekonomiky a s tím spojeným odlivem mladších generací do regionů s lepšími pracovními a životními podmínkami. V rámci odlivu mladších generací zůstanou v okrese obyvatelé s jinou kvalifikací, než jaká by mohla být potřebná pro tak žádoucí příchod budoucích investorů.

Na úrovni environmentální lze pak negativní dopady těžby hnědého uhlí pozorovat na špatné kvalitě ovzduší, změně původní krajiny, likvidaci zemědělské půdy, změně hydrologických poměrů atd. Během 30 let došlo k likvidaci téměř 60 % zemědělské půdy vlivem rozšiřování lomů a výsypek. Během rekultivace krajiny dochází k přizpůsobení jejímu původnímu stavu. Vznikají tak kromě rozsáhlých vodních nádrží i nová zemědělská a zalesněná území. Negativním dopadem rekultivací je velké množství vodních nádrží na poměrně malém území spojený se změnou regionálního klimatu po jejich dokončení. Rozmístění vodních nádrží po roce 2040 je zobrazeno v obr. 31. Provedené rekultivace by se pak měly stát jedním z turistických lákadél v okrese. Pozemky v okolí rekultivovaných ploch vlastní Sokolovská uhelná p. n., a. s. a starostové dotčených obcí tak mají menší pravomoci s připomínkováním ohledně využití těchto ploch. Dále je viditelná změna v kvalitě ovzduší, které se od 90. let minulého století výrazně zlepšilo. Sokolovská uhelná p. n., a. s. musí každoročně vykupovat emisní povolenky kvůli vypouštění škodlivých látek do ovzduší.

Obr. 31: Rozložení vodních nádrží po roce 2040

Zdroj: <http://geoportal.gov.cz>, vlastní úprava v programu ArcGis 9.3

S ohledem na druhou stanovenou hypotézu týkající se prolomení územních limitů těžby by v zájmovém území došlo s ohledem na dotazníkové šetření k jejímu vyvrácení. V Ústeckém kraji by došlo k potvrzení dané hypotézy, jelikož se zde nachází prosperující obec Chabařovice. V této obci došlo k ukončení těžby hnědého uhlí, a i přes obávané zhoršení ekonomiky a nárůst nezaměstnanosti se stala obec prosperující. I v dalších obcích Ústeckého kraje by byla tato otázka vyvrácena vzhledem k zániku dvou obcí a přiblížení těžebních jam na vzdálenost 500 m od sídla.

Důležitým mezníkem pro Sokolovsko bude rok 2040, kdy má dojít k ukončení těžby hnědého uhlí. Ve výše zmíněném roce 2040 by mělo dojít k vyuhlení Sokolovského revíru a tím by měla být ukončena těžba. Otázka prolomení limitů těžby v tomto území je spíše jen teoretická. V době schvalování územních limitů byly v konečné fázi zakresleny hranice limitů podle plánu Sokolovské uhelné p. n., a. s. a došlo k postupnému odepsání mnoha kvalitních zásob (v katastrech obcí Sokolov a Královské Poříčí). Na teoretické úrovni by prolomení limitů znamenalo přeložku komunikací, zabor dalších katastrálních území, případný zánik dalších obcí nebo jejich částí. Respondenti v dotazníkovém šetření by se přiklonili k pokračování v těžbě

hnědého uhlí i po roce 2040, protože by to znamenalo podle dotazníkového šetření udržení míry nezaměstnanosti na stávající úrovni. Ovšem opření o výsledky dotazníkového šetření není relevantní vzhledem k poměrně nízkému počtu vzorku obyvatel a chování respondentů na teoretické úrovni. Jiný názor by měli, kdyby se jednalo konkrétně o jejich obec či pozemek.

Ze získaných poznatků nelze říci, že těžba hnědého uhlí přinesla do území pouze negativní dopady. Mezi pozitivní dopady tedy můžeme řadit rozvoj průmyslu a ekonomiky. Těžební společnosti se během 2. poloviny minulého století podílely na financování veřejné výstavby na Sokolovsku jako kompenzace za negativní vlivy pro zainteresované obce. Byly tak vystavěny nové byty, mateřské a základní školy a zdravotnická zařízení (polikliniky, nemocnice). Toto financování probíhá i v současné době a Sokolovská uhelná p. n., a. s. spolufinancuje chod Sokolovské nemocnice. Dalším kladem způsobeným těžbou uhlí je obnova krajiny postižené dolovou činností, kdy podle zákona č. 44/ 1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství musí těžební společnosti rekultivovat a revitalizovat krajinu ze speciálních fondů určených právě na rekultivace. Pokud by Sokolovská uhelná p. n., a. s. zkrachovala, nedošlo by k přerušení rekultivací. Mezi první rekultivace se tak řadí výsypka Antonín (vybudována v roce 1956), kde bylo zřízeno arboretum s naučnou stezkou a dnes slouží i k určení vhodného typu dřevin do nově rekultivovaných výsypek. Na některých výsypkách byly vyznačeny i lokality spadající pod NATURU 2000, pískovna Erika a Matyáš (mezi Sokolovem a Lomnicí). Vlivem útlumového programu a zlepšení technologií v elektrárnách a zpracovatelských závodech došlo oproti roku 1990 ke snížení emisí oxidu siřičitého o 81 % a popílku o 87 %. Pro další porovnání těchto dvou let došlo i k úbytku odpadů vzniklých během těžby a zpracování uhlí a to z 323 tisíc tun v roce 1990 na 15 tisíc tun v roce 2010⁵⁶. Popílek slouží k zahlazování důlní činnosti a k výrobě granulátu. Do pozitivních vlivů můžeme zařadit i vybudování zpevněného koryta řeky Ohře. Díky tomuto zásahu došlo k zamezení rozsahu povodní a regulaci toku. Mezi negativní vlivy se řadí devastace vlivem hlubinné těžby, kdy došlo k poškození povrchu v podobě propadlin, plošných poklesů a změn vodních režimů. Vlivem povrchové těžby dochází k devastaci základních složek přírodního systému složek krajiny, zániku obcí, změně silniční sítě, zániku vodních ploch a změně směru některých vodních toků (radikálně narušená hydrologická síť)⁵⁷.

⁵⁶ J. Popperl – ústní konzultace

⁵⁷ V roce 2000 vynaloženy potřebné investice v hodnotě 7,3 – 7,8 miliardy korun na zlepšení hydrol. sítě

8 ZÁVĚR

Cílem diplomové práce byla analýza vlivu těžby hnědého uhlí na Sokolovsku v rámci regionálně-geografických aspektů zaměřených na socioekonomické vlivy. Těžba hnědého uhlí se v okrese provádí již od 19. století. Okres je tedy znám především díky těžbě uhlí a jeho zpracování v místních závodech. Pouze minimum uhlí jde poté na export. Od roku 1990 dochází k útlumovému programu a ročně se tedy těží mnohem méně uhlí (průměrně 10 mil. tun ročně).

Těžba hnědého uhlí ovlivňuje celý okres po fyzicko-geografické i socioekonomické stránce. V rámci fyzicko-geografické se jedná o environmentální dopady a destrukci krajiny. Poškozená krajina je postupně rekultivována již od roku 1954 a tato nově vzniklá krajina je využívána k rekreačním účelům, vzhledem k malému cestovnímu ruchu v okrese. Kompletně je cestovní ruch na Sokolovsku zanedbatelný, jelikož se okres nachází uprostřed lázeňského trojúhelníku a je obklopen okresy s atraktivnějšími nabídkami pro návštěvníky. Po mnoho let bylo totiž i špatné ovzduší v okrese ovlivněné právě těžbou uhlí, po roce 1990 se tento stav zlepšuje. Jako možnost zvýšení cestovního ruchu by v současnosti mohlo být i zavedení exkurzí do povrchových velkolomů, jak se to provádí již několik let na Mostecku. Ze socioekonomických problémů zde převládá vysoká nezaměstnanost, která je ovlivněna malým počtem pracovních míst a nízkou vzdělanostní úrovní obyvatelstva. Většina obyvatel okresu má nejvýše dosažené středoškolské vzdělání bez maturity nebo základní. Z národnostní struktury zde převládá česká a z cizích německá. Vysoký podíl obyvatel s německou národností je dán historickým vývojem území, kdy zde němečtí obyvatelé tvořili téměř většinu původní populace. S dalších národnostních skupin je zde vysoký počet Slováků, Ukrajinců a Romů. Tento národnostní mix vznikl po druhé světové válce, kdy došlo k odsunu německého obyvatelstva a zároveň k dosídlení území obyvateli z východní Evropy a českého vnitrozemí.

Budoucnost okresu po ukončení těžby uhlí můžeme zatím pozorovat v teoretické rovině s mnoha otázkami. Pokud bychom uvažovali na teoretické úrovni a vzali v úvahu počet zaměstnaných v hornictví, mělo by dojít po ukončení těžby hnědého uhlí k prudkému nárůstu nezaměstnaných. Vzhledem k významné pozici těžby hnědého uhlí je možnost jejího rozšíření do Chebské pánve, kde doposud nebyly odepasány zásoby hnědého uhlí. Těžba v této lokalitě zatím neprobíhá vzhledem k četnosti výskytu minerálních pramenů. V Chebské pánvi jsou světově známé lázně a rozšíření těžby do tohoto území by znamenalo různá omezení (ochranná pásma minerálních pramenů). Zatím jsou tyto úvahy pouze v teoretické rovině, mnohem

reálnější je ukončení těžby v následujících 20 – 30 letech. Dle studií regionálního rozvoje by se mělo zájmové území po ukončení hornické činnosti ubírat směrem k zachování lehkého průmyslu a zvýšení cestovního ruchu spolu se zvýšením zaměstnanosti v terciéru.

Klíčová slova: cestovní ruch – hnědé uhlí – industrializace-nezaměstnanost – průmyslové zóny – regionální rozvoj – rekultivace – Sokolovsko-územní limity těžby – zánik obcí

9 SUMMARY

The aim of the thesis was to analyze the impact of mining in Sokolov brown coal in the regionally-focused geographic aspects of the socio-economic impacts. Brown coal mining in the district has been carried out since the 19th century. This district is known for its coal mining and processing in local mines. Only low carbon is exported. Since 1990 there has been a reduced program annually and is therefore much less coal mined (approximately 10 million tons per year).

Mining of coal affects the entire district for physical-geographical and socio-economic reasons. The physical geography is the environmental impact and destruction of the landscape. Damaged landscape has been gradually reclaimed since 1954 and the emergence of this new landscape is used for recreational purposes due to the tourism in the district. There is hardly any tourism in Sokolov, since the district is located in the middle of the triangle and spa is surrounded by districts with more attractive offers for visitors. For many years the environment of the district was affected by coal mining after 1990, now this situation is better. To improve the tourism, it could be useful to make the excursions as it is done in Most. The socio-economic problems are dominated by high unemployment, which is influenced by a small number of jobs and low educational levels of the population. Most residents of the district have a completed secondary education. The national structures are dominated by Czech and foreign German. A high proportion of residents with German nationality are determined by the historical development of the territory. The other ethnic groups are Slovaks, Ukrainians, and Roma. The ethnic mix was created after World War II when there was transfer of the German population and people from the East settled here. The future of the district after extraction of coal is still only at the theoretical level, with many questions. If a suitable investor was not found, there would be high unemployment. After 2030, the district should become according to studies of regional development increasingly important to the preservation of light industry and tourism increase, along with increased employment in the tertiary sector.

10 SEZNAM LITERATURY

Použitá Literatura

- BAUER, F. a kol. (1995): Tisíc let česko-německých vztahů. PANEVROPA, Praha, 288 s.
- BERAN, P.: Sokolovsko nejen vzpomínky. Okresní muzeum a knihovna Sokolov. 1999.
- BERANOVÁ, R., BRUŽEŇÁK, V.: Ve spárech Orlice, Sokolovsko v letech 1938–1945. Muzeum Sokolov, p. o. Karlovarského kraje, Sokolov, 2010. 109 s.
- BERANOVÁ-VAICOVÁ, R.: Zaniklé obce na Sokolovsku. Krajské muzeum Sokolov, Sokolov, 2005.
- BERTON, S. (1997): Historické pozadí vyhnání sudetských Němců. Střední Evropa 67/1997. I. S. E., Praha, s. 71–74.
- BJALONČÍKOVÁ, Vlasta. Analýza služeb cestovního ruchu na Sokolovsku. Č. Bud., 2008. bakalářská práce (Bc.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Ekonomická fakulta
- BLAŽEK, M.: Nástin změn v geografii průmyslu ČSSR v letech 1946 – 1966. SČSZ, Praha, 1969.
- BRYNDA, R.: Regionální geografická analýza průmyslu správních obvodů obcí s rozšířenou působností NUTS II \SEVEROZÁPAD. Brno, 2010, Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Přírodovědecká fakulta
- ČAPKA a kol.: Nové osídlení pohraničí českých zemí po Druhé světové válce. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2005.
- ČERNÝ, B., KŘEN, J., KURAL, V., OTÁHAL, M.: Češi, Němci, odsun. Academia, Praha, 1990.
- DIMITROVSKÝ, K.: Tvorba nové krajiny na Sokolovsku. Praha, 2001. 132 s.
- DOHNAL, P.: Dosídlování Sokolovska 1945 – 1948. Fornica Publishing. Sokolov, 2007. 63 s.
- FEJLKOVÁ, K.: Historie a současnost těžby nerostných surovin na Sokolovsku. Olomouc, 2009. Bakalářská práce. UP OLOMOUC. Přírodovědecká fakulta.
- FROHLICH, E., VALÁŠEK, V., KABRNA, M.: Problematika využitelnosti disponibilních zásob hnědého uhlí Podkrušnohorských pánví a následné rekultivace a revitalizace území postižených důlní činností. Ostrava, 2003.

- JISKRA, J.: Z historie uhelného hornictví na Sokolovsku, Chebsku a Karlovarsku. Sokolovská uhelná a. s., Sokolov. 1993.
- JISKRA, J.: Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní právo na Sokolovsku i jinde. 2. vyd. Sokolov, Historia 1996. 154 s.
- JISKRA, J.: Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a 19. století. Krajské muzeum Sokolov, Sokolov. 2009.
- KAVALOV, B., PETEVES S. D.: The future of coal. Institut for Energy, Luxembourg 2007. 52 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ ČSÚ: Sčítání lidí, domů a bytů v roce 1970 – Západočeský Kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov, 1971.
- KOLEKTIV AUTORŮ ČSÚ: Sčítání lidí, domů a bytů v roce 1980 – Západočeský Kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov, 1981.
- KOLEKTIV AUTORŮ ČSÚ: Sčítání lidí, domů a bytů v roce 1991 – Západočeský Kraj, okres Sokolov. ČSÚ Sokolov, 1992.
- KOLEKTIV AUTORŮ ČSÚ: Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 – Okres Sokolov. ČSÚ Sokolov, 2002.
- KOUTSKÝ, J: Staré průmyslové regiony – vývojové tendence, možnost rozvoje. Brno, 2011, Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Přírodovědecká fakulta
- KRAJÍČEK, L.: Geografie průmyslu. SPN, Praha 1982.125 s.
- KUKAL, Z., REICHMANN, F.: Horninové prostředí České republiky. Praha: Český geologický ústav, 2000.
- MAJER, J. A KOL. : Uhlé hornictví v ČSSR. Profil Ostrava. Ostrava, 1985.
- MIŠTĚRA, L.: Průmysl jako základ hospodářské potence regionů. Sborník ČSSZ, 83, č. 1. Praha, 1978.
- MOUČKOVÁ, P. ED.: Těžba a její dopady na životní prostředí, Chrudim: Vodní zdroje Ekomonitor, 2006.
- NĚMEC, V.: Odsun? A proč?. Okresní výbor ČSPB v Sokolově. Sokolov, 1986.
- PECHAROVÁ A KOL.: Rekultivace jako nástroj obnovy funkce vodního režimu krajiny po povrchové těžbě hnědého uhlí. Ústí nad Labem, 2008. 36 s.
- PEŠEK, P.: Podpora rozvoje problémových regionů a předvstupní pomoc Evropské unie. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2001.
- PEŠEK, P.: Vliv těžby uhlí v mostecko-chomutovské aglomeraci na životní prostředí. Ústí nad Labem: SEÚ AV ČR, 1993.

- PEŠKOVÁ, P.: Obnova funkcí území narušeného těžební činností v SHR, UJEP, Ústí n.L. 1995
- POPPERL, J.: Tvorba nové krajiny na Sokolovsku. SUAS, Sokolov 2007. 26 s.
- PROKOP, V.: Sokolov, z dějin města a jeho škol. Město Sokolov, Sokolov. 1994. 157 s.
- REICHMANN, F. ED.: Horninové prostředí ČR – jeho stav a ochrana. Praha: Český geologický ústav 2000.
- ROTHBAUER A KOL.: Územní prognóza území dotčeného těžbou hnědého uhlí na Sokolovsku. Ateliér T-Plán, Praha, 2004. 107 s.
- RUND, J.: Proměny města Sokolov. Fornica Publishing. Sokolov, 2007.
- SIEGFRIED B., SCHRÖPFER S.: Eisenbahnen im Sudetenland. Bufe-Fachbuchzentrum, München 1991
- SCHREIER, Pavel. Příběhy z dějin našich drah. Praha: Mladá fronta, 2009. Kapitola Dráhy zvané uhelné, s. 85.
- SMOLOVÁ, I.: Těžba nerostných surovin na území. ČR a její geografické aspekty, Olomouc, 2008.
- ŠTÝS S., HELEŠICOVÁ L.: Proměny měsíční krajiny, Praha 1992.
- VANČUROVÁ, L.: Povrchová těžba uhlí, její ekonomické a ekologické důsledky, UJEP, Ústí n. L. 1996
- VRÁBLÍKOVÁ A KOL.: Revitalizace antropogenně postižené krajiny v Podkrušnohoří I. část. Přírodní a sociálně ekonomické charakteristiky disparit průmyslové krajiny v Podkrušnohoří FŽP UJEP Ústí n. L. 2008. 182s
- ŽIPPAIOVÁ, L.: Vysídlení Němců z okresu Sokolov v letech 1945–1947. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Praha, 1996.

Městský úřad Sokolov – odbor životního prostředí, územního plánování, rozvoj města
Městský úřad Nové Sedlo

Internetové zdroje

- *Amati-Demak, s. r. o.* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011–01-05]. Dostupné z: : <http://www.amati.cz>
- *Czech Coal Group* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011–01-05]. Dostupné z: <http://www.czechcoal.cz>
- *Česká geologická služba* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011–01-05].

Dostupné z: <http://www.geology.cz/extranet>

- *Český statistický úřad*. Krajská správa ČSÚ v Karlových Varech [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-03-15]. Dostupné z: <http://czso.cz/xk/redakce.nsf/i/aktualne>
- *Český statistický úřad*. [online]. Ediční plán [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/1409-10-2010>
- *Český statistický úřad*. Demografická ročenka Karlovarského kraje [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-08-14]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4027-11>
- *Český statistický úřad*. Databáze demografických údajů za obce ČR (1971-2010) [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-12-23]. Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm
- *Demografický informační portál*. *Demografický informační portál* [online]. [cit. 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.demografie.info>
- *HBI ČR ON-LINE DATABÁZE FIREM* [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.hbi.cz/company.php?Dw=C02225&P=0&page=0&Lang=cs&sText=sokolovsk%20uheln%20a.s.&sCou=C&M=2> + osobní konzultace v Sokolovské uhelné a. s.
- *HBI ČR ON-LINE DATABÁZE FIREM* [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.hbi.cz/company.php?Dw=C01173&P=0&page=0&Lang=cs&sText=chemick%20vody%20sokolov&sCou=C&M=1>
- *Informační portál Karlovarského kraje* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: <http://www.kr-karlovarsky.cz>
- *Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí* [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-12-04]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/vyvoj_od_072004, http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady
- *Jezero Medard: Sokolovsko* [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.medard-lake.eu>
- *Michal – přírodní koupaliště* [online]. Aktualizováno [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: http://michal-sokolov.cz/components/com_joomgallery/img_thumbnails/koupalit_1/koupalit_20090719_1806086981.jpg
- *Mikroregion Sokolov-východ* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05].

Dostupné z: : <http://www.sokolov-vychod.cz>

- *Mikroregion Pod Chlumem* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05].

Dostupné z: : <http://www.medard-cyklo.eu>

- *Mikroregion Svazek měst a obcí Kraslicka* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: :<http://www.kraslice.cz>

- *Ministerstvo pro místní rozvoj* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionalniho-rozvoje-Ceske-republiky-na>

- *Oficiální informační server města Plzeň. O Plzni*[online]. Aktualizace 2011[cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.oplzni.cz>

- *Pohraničí ČR* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: <http://www.pohranici.cz>

- *Rekreační oblast Olbersdorfer See. Erholungsgebiet Olbersdorfer See* [online]. [cit. 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.olbersdorfer-see.com>

- *Rekultivace Czech Coal Group* [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.rekultivace-most.cz>

- *Ředitelství silnic a dálnic ČR* [online]. Aktualizováno 2011[citováno 2011-09-05].

Dostupné z:

[http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/4C9606E1BED97AFEC1257642002D1422/\\$file/RSD_R6_9_09.pdf](http://www.rsd.cz/rsd/rsd.nsf/0/4C9606E1BED97AFEC1257642002D1422/$file/RSD_R6_9_09.pdf)

- *ROP Severozápad* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: <http://www.nuts2severozapad.cz/>

- *Sčítání lidí, domů a bytů 2011. Sčítání lidí, domů a bytů* [online].[2011-12-10]. Dostupný z: <http://www.scitani.cz>

- *Severočeské doly, a. s.* [online]. Aktualizováno [2011-12-10]. Dostupný z: <http://www.sdas.cz>

- *Slavkovský les. Slavkovský les-krok za krokem jeho úchvatnou historií* [online]. Aktualizováno 2009 [citováno 2011-06-28]. Dostupné z: <http://www.slavkovsky-les.cz/obce-slavkovskeho-lesa/vitkov2/>

- *Sokolovská uhelná právní nástupce, a. s.* [online]. Aktualizováno 2011 [citováno 2011-09-05]. Dostupné z: <http://www.suas.cz>

- *Státní báňská správa ČR.*[online]. Aktualizováno 2011 [cit. 2012-01-04]. Dostupné z: <http://www.cbusbs.cz/>

- *Veřejná správa online. Města a obce* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-

05]. Dostupné z: <http://mesta.obce.cz/vyhledat2.asp?okres=3409>; vlastní úprava

- *Zaniklé obce* [online]. Aktualizováno 2010 [citováno 2011-01-05]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz>

Články

- IDNES – Karlovy Vary a kraj [online]. Aktualizováno [cit. 2011-09-05]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/most-pres-ohri-je-ze-smeru-od-chebu-na-karlovy-vary-opet-prujezdny-1cu-/vary-zpravy.asp?c=A110403_160244_vary-zpravy_kol
- Sokolovský deník [online]. Aktualizováno [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: http://sokolovsky.denik.cz/zpravy_region/zona20110112.html

Zákony

- Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění zákona č. 541/1991 Sb., zákona ČNR č. 10/1993 Sb., 132/2000 Sb., 286/2000 Sb., 366/2000 Sb., 315/2001 Sb., 61/2002 Sb., 320/2002 Sb., 150/2003 Sb. a 3/2005 Sb.
- Zákon 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha 1: Tabulka zaniklých obcí

Příloha 2: Přehled vývoje obyvatelstva v tabulce

Příloha 3: Mapa dojížděkových středisek do zaměstnání

Příloha 4: Přehled mikroregionů okresu Sokolov

Příloha 5: Vzor dotazníku pro veřejnost

Příloha 6: Vzor dotazníku pro starosty obcí okresu Sokolov

Příloha 7: Fotodokumentace

1. Golfové hřiště Sokolov na výsypce lomu Silvestr
2. Lom Družba s pohledem na Nové Sedlo
3. Vodní nádrž Boden
4. Velkolom Jiří – pohled od Královského Poříčí
5. Hrad Loket
6. Sokolov – Staré náměstí

Příloha 1

NÁZEV OBCE	POČET OBYVATEL⁵⁸	ZÁNİK OBCE/ POSUN OBCE	DŮVOD ZÁNÍKU/ POSUNUTÍ
Albertov	45	Zánik obce 1970	Rozšiřování velkolomu Jiří
Bukovany	647	Posunutí obce v 60. letech 20. stol.	Lom Gustav
Čistá obec	302	Zánik obce 1947	Lom Medard- Libík
Dolní Rozmyšl	59	Zánik obce 1950	Výsypka velkolomu Jiří
Habartov	2319	Posunutí obce v 50. letech 20. stol.	Lom Dukla
Horní Rychnov	54	Zánik obce 1950	Lom Silvestr
Jehličná	422	Zánik obce 1970	Velkolom Jiří
Lipnice	584	Zánik obce 1950	Lom Lipnice
Lísková	322	Zánik obce 1950	Lom Medard- Libík
Nové Sedlo	3022	Zánik původní zástavby obce v 50. letech 20. stol.	Lomy Union I. a II.
Smolnice	291	Zánik obce 1950	Smolnická výsypka
Stará Chodovská	282	Zánik obce 1950	Smolnická výsypka
Tisová	1052	Zánik obce 1930	Lom Silvestr
Vítkov	2	Zánik obce 1980	Lom Michal

Dále zanikly ještě obce v okolí obce Lomnice – Lvov, Lesík a Týn. Tyto obce zanikly vlivem rozšiřování velkolomu Jiří a na druhé straně vlivem rozšiřování pískovny Erika. Postavení kombinátu zanikla i původní obec Vřesová, dnes se zde nachází zástavba v podobě 4 panelových domů.

⁵⁸ Počet obyvatel v období zániku případně posunut obce (Beranová – Vaicová, 2005)

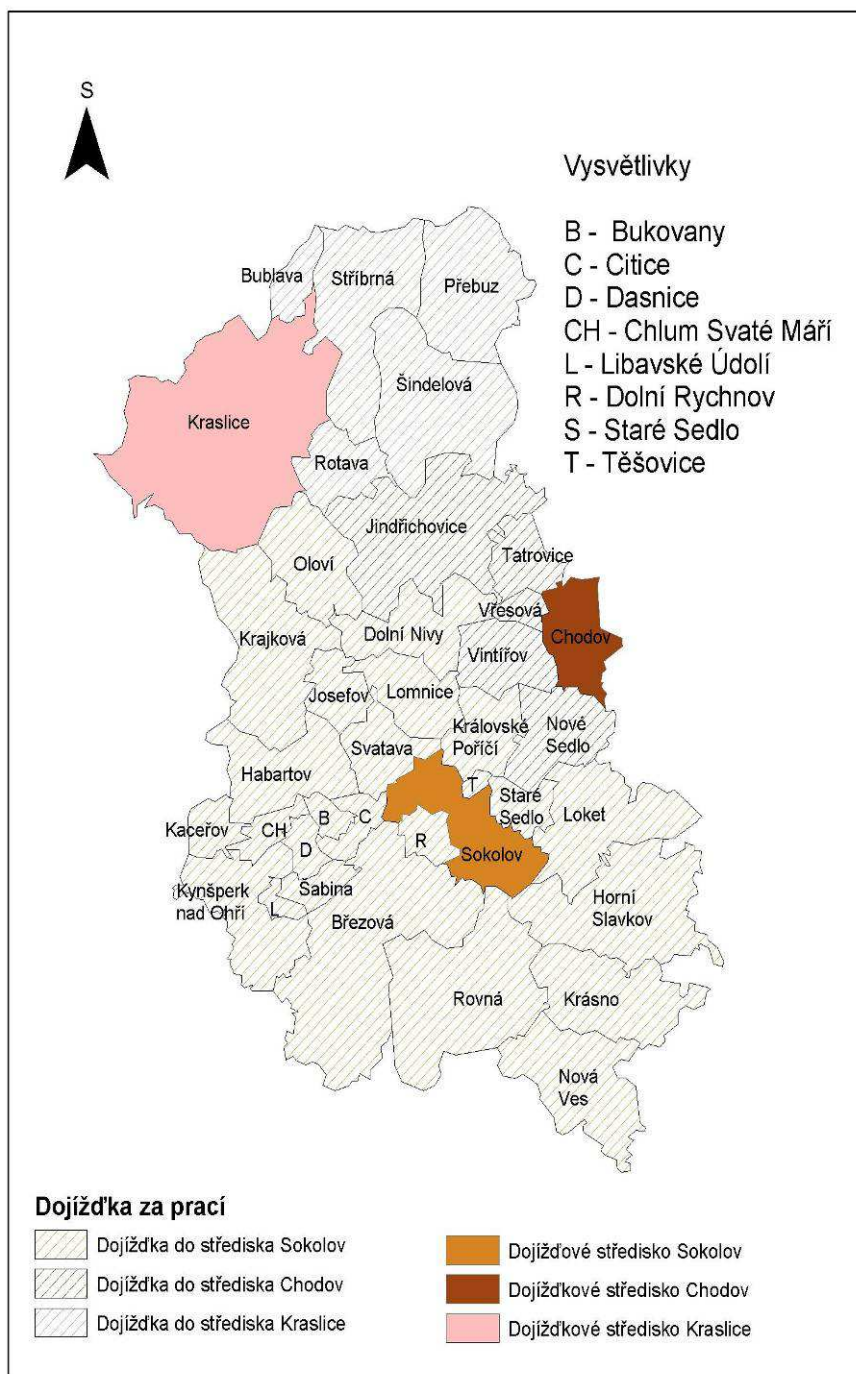
Příloha 2

OBEC	POČET OBYVATEL	ROZLOHA [KM²]	HUSTOTA [^{OBV}./KM²]
Březová	2741	59,59	46,00
Bublava	323	6,14	52,61
Bukovany	1706	3,1	550,32
Citice	884	5,41	163,40
Dasnice	374	4,04	92,57
Dolní Nivy	322	18,79	17,14
Dolní Rychnov	1482	5,23	283,37
Habartov	5238	21,17	247,43
Horní Slavkov	5654	36,83	153,52
Chlum Svaté Maří	297	4,71	63,06
Chodov	14144	14,26	991,87
Jindřichovice	513	44,41	11,55
Josefov	332	8,33	39,86
Kaceřov	438	5,72	76,57
Krajková	890	35,24	25,26
Kraslice	7074	81,35	86,96
Královské Poříčí	862	12,2	70,66
Krásno	726	25,39	28,59
Kynšperk nad Ohří	5036	23,31	216,04
Libavské Údolí	587	2,29	256,33
Loket	3191	33,23	96,03
Lomnice	1192	13,86	86,00
Nová Ves	290	26,96	10,76
Nové Sedlo	2713	16,98	159,78
Oloví	1925	19,05	101,05
Přebuz	74	29,79	2,48
Rotava	3468	12,04	288,04
Rovná	572	44,12	12,96
Sokolov	24382	22,77	1070,79
Staré Sedlo	836	6,5	128,62
Stříbrná	429	33,56	12,78
Svatava	1602	11,58	138,34
Šabina	313	5,07	61,74
Šindelová	269	38,33	7,02
Tatrovice	170	10,13	16,78
Těšovice	155	1,18	131,36
Vintířov	1184	14,36	82,45
Vřesová	515	3,13	164,54
okres Sokolov	92903	753	123,38

ROK	POČET OBYVATEL	BI	RI	PODÍL OBYV. SOKOLOVA NA OKRES [%]
1869	89483	100,00	100,00	4,88
1880	97483	108,94	108,94	5,39
1890	108134	120,84	110,93	6,04
1900	127488	142,47	117,90	6,81
1910	141448	158,07	110,95	7,16
1921	136452	152,49	96,47	8,38
1930	145847	162,99	106,89	8,67
1950	66695	74,53	45,73	14,66
1961	79210	88,52	118,76	22,78
1970	90289	100,90	113,99	20,22
1980	95444	106,66	105,71	25,95
1991	92623	103,51	97,04	27,22
2001	93607	104,61	101,06	26,79
2009	92903	103,82	99,25	26,24

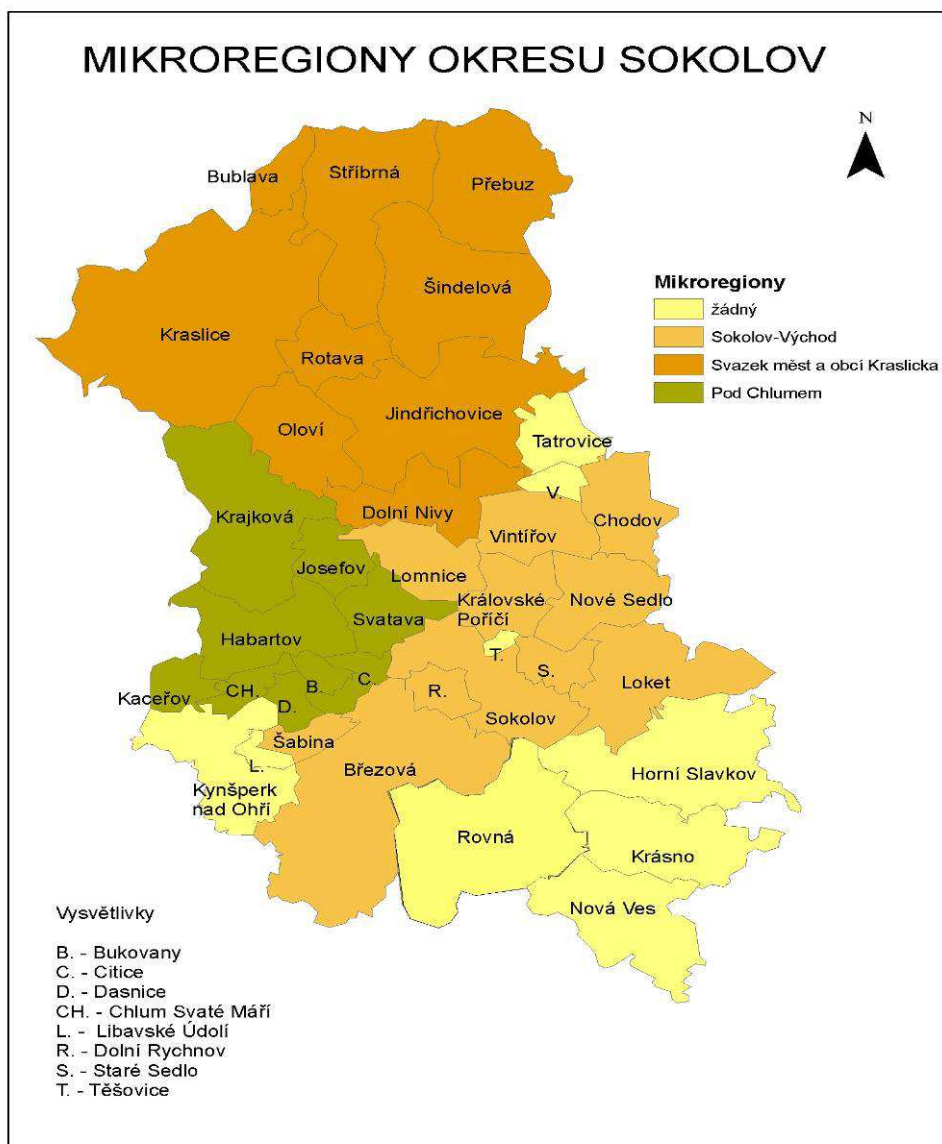
BI – bazický index; RI – řetězový index

Příloha 3

Za dojíždkou středisko bylo zvoleno město, do kterého denně vyjíždí více jak 50 % dojíždějících. Jako výchozí data byla použita Dojíždka do zaměstnání zjištěná během SLDB 2001

Příloha 4

NÁZEV MIKROREGIONU	POČET OBCÍ	VZNIK	DŮVOD VZNIKU
Sokolov-východ	14	19.12.2001	program venkova a dakší programy
Mikroregion Pod Chlumem	9	25.2.2004	regionální rozvoj
Svazek měst a obcí Kraslicka	9	11.1.2002	rozvoj cestovního ruchu a přeshraniční spolupráce
Vodohospodářské sdružení měst a obcí Sokolovska	27	5.4.1996	správa a řízení skupinového vodovodu Horka

DOTAZNÍK

DOPADY TĚŽBY HNĚDÉHO UHLÍ NA SOKOLOVSKU

Dobrý den vážený pane/vážená paní,
jmenuji se Kateřina Fejlková a jsem studentkou Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Na katedře geografie píše diplomovou práci na téma Těžba hnědého uhlí na Sokolovsku a její regionálně-geografické aspekty. Pojmeme Sokolovsko je myšleno území okresu Sokolov. Ráda bych Vás, proto poprosila o vyplnění dotazníku vztahujícímu se k danému tématu. Tento dotazník Vám zabere maximálně 10 minut. Odpovědi jsou anonymní a výsledky budou zveřejněny pouze v diplomové práci. Předem děkuji za vyplnění.

1. Ve které obci v současnosti bydlíte?

2. Jak dlouho žijete na území okresu Sokolov?
 - a. od narození
 - b. větší část svého života
 - c. menší část svého života
 - d. nedávno jsem se přistěhoval

3. Z jakého důvodu jste se na toto území přistěhoval?
 - a. pracovní důvody
 - b. rodinné
 - c. jiné

4. V čem vidíte obraz Sokolovska? (Co utváří jeho image)
 - a. průmysl + těžba
 - b. sport + kultura
 - c. atraktivnost v rámci ČR
 - d. jiné

5. Hodnotíte okres Sokolov jako?
 - a. zemědělský
 - b. spíše zemědělský
 - c. spíše průmyslový
 - d. průmyslový
 - e. větší zaměření na služby, dopravu
 - f. větší zaměření na výzkum, školství
 - g. průmyslovo-přírodní

6. Do jaké míry je těžba uhlí důležitá pro danou oblast (z hlediska ekonomiky)?
- velmi důležitá
 - důležitá
 - spíše důležitá
 - spíše nedůležitá
 - nedůležitá
7. Jaký vliv má těžba uhlí na zaměstnanost v rámci okresu Sokolov?
- velmi vysoký
 - vysoký
 - spíše vysoký
 - spíše nízký
 - nízký
 - žádný
8. Byl jste zaměstnán/zaměstnána případně někdo z rodiny v oboru těžby uhlí, popřípadě s ním spojenou prací? Pokud ano, co konkrétně?
- ano
 - ne
9. Souhlasili byste s rozšířením těžby hnědého uhlí, pokud by to bylo možné (i pokud by musely těžbě ustoupit části obcí)?
- ano
 - spíše ano
 - spíše ne
 - ne
 - nevím
proč?
10. Jaké jsou podle Vás největší problémy spojené s těžbou uhlí v okrese Sokolov?
Je možno zaškrtnout i více odpovědí
- špatné ovzduší
 - devastace krajiny a další důsledky ničení životního prostředí
 - změna původního charakteru území (silniční síť, sídelní struktura)
 - nevím
 - jiné (jaké?).....
11. Máte ponětí, že v minulosti měla těžba uhlí vliv na zánik nebo vznik nových obcí?
Případně, které obce zanikly nebo naopak vznikly?
12. Kolik si myslíte, že zaniklo obcí na Sokolovsku následkem těžby uhlí?

13. Jak hodnotíte kvalitu života na Sokolovsku (v pánevní oblasti dotčené těžbou uhlí) před rokem 1989 a po něm?
- a. zlepšení (v čem?)
 - b. mírné zlepšení
 - c. žádné změny
 - d. mírné zhoršení
 - e. zhoršení (v čem?)
 - f. nevím

14. Jaké by podle Vás byly důsledky zastavení těžby na Sokolovsku? (*je možno zaškrtnout více odpovědí*)
- a. zhroucení ekonomiky
 - b. zvýšení nezaměstnanosti
 - c. zlepšení životního prostředí
 - d. neatraktivnost území pro investory
 - e. jiné.....

15. Jaké jsou podle Vás největší přednosti a zápory okresu Sokolov?

a. Přednosti

b. Zápory

16. Jakým směrem by se měl okres Sokolov vyvíjet po ukončení těžby uhlí, které je plánováno do roku 2030?

- a. zemědělský
- b. průmyslový
- c. jiný.....

17. Přejete si, aby těžba uhlí dále pokračovala i po tomto roce, což by znamenalo zábor dalších pozemků, přeložku komunikací apod.?

- a. ano
- b. spíše ano
- c. spíše ne
- d. ne
- e. nevím

Identifikační údaje

18. Pohlaví

muž

žena

19. Věková skupina

Do 24 let

25-39

40-49

50-59

60 a více

20. Nejvyšší dosažené vzdělání

ZŠ

SŠ bez maturity

SŠ s maturitou

VŠ

21. Profese

22. Zaměstnanost v odvětví

a. státní zaměstnanec

b. podnikatel, živnostník

c. zaměstnanec v soukromé firmě

d. v domácnosti

e. student

f. důchodce

g. na mateřské dovolené

h. nezaměstnaný

Příloha 7

1. Golfové hřiště Sokolov na výsypce lomu Silvestr; Fejlková, 2011

2. Velkolom Družba – pohled na Nové Sedlo; Bártl, 2010

3. Vodní nádrž Boden u Habartova, Fejlková, 2011

4. Velkolom Jiří – pohled od Královského Poříčí, Okresní muzeum Sokolov, 2010

5. Hrad Loket s amfiteátrem, Zdroj: penzionveskale.cz

6. Sokolov – Staré náměstí, Zdroj: cestovani.kr-karlovarsky.cz